

ETNOGRAFINEN TUTKIMUSMATKA RYHMÄN MUUTOKSEEN

Kasvun kertomuksia väkivaltaa käyttävien naisten ohjatussa vertaisryhmässä

Maria Katriina Rinkinen

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalipsykologia
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Sivuaine-tutkielma
Toukokuu 2012

Joskus tuntuu, että joku sähkövirta kulkisi kropan läpi. Tai toiminta menee niin kuin mykkä-elokuvassa. Kaikki muu ”katoaa”. Kuin joku toinen ihminen olisi sisällä minun ”nahoissa”. Joskus tuntuu vaan silmitöntä raivoa, ja sitä että toinen ”pakotti” tähän pisteeseen. Jälkeenpäin suru ja häpeä. Sellainen olo, että ei tekisi mieli olla edes olemassa.

(Demeter-ryhmän nainen kuvaa väkivallan hetkeä vertaisryhmän loputtua kerätys-sä palautelomakkeessa)

1 JOHDANTO

¹P7: *helpottavaa tulla. parempi olisi haudata, mutta ei johda mihinkään. turvallinen paikka.*

²P2: *tykkään hirveesti kuunnella. puhunut hirveästi aina juttuja. ensimmäinen kerta kun kuulee toistenkin asioita. tabu. väkivalta voimakas sana. kaksi eri todellisuutta. oon korvana, haluan kuulla muita.*

O: *nii ettei voi sanoo muille.*

P3: *joo emmäkään kerro muille.*

2: *naamio.*

O: *yhteiskunnan tabu.*

P2: *joutuu selittelemään.*

P8: *oon sanonut töissä. rankka viikko. haluan selvittää, miks mä oon näin hullu. muistoja mieleen lapsuudesta. oon käynyt käsiksi lapsiin. tukistanut voimakkaasti. [– –] paljon muistoja [– –]*

(2. tapaaminen)

Katkelma toimii avauksena sille, miten ristiriitaista – helpottavaa ja vaikeaa – on naisena puhua omasta väkivaltaisuudestaan. Naisten harjoittama väkivalta on aiheena vaiettu ja tabujen sekä myyttien piilottama ja vääristämä. Koska sitä ei voi jättää vaietuksi aiheeksi, toimii tämä tutkimus yhdenlaisena keskustelun avauksena. Tutkimuksen taustalla on oma halu ja laajempi tarve puhua asiasta, jolle on aika luoda sanoja, käsitteitä ja tilaa. Koska naisten harjoittama väkivalta on kysymys, jossa liikutaan monen eri tason yhteen kietoutumisissa yksilön mielen sisäisistä kysymyksistä globaaleihin rakenteisiin, on tämän tutkimuksen näkökulma vain yksi mahdollinen tapa lähestyä ilmiötä. Vaikka naisten väkivaltainen käyttäytyminen on tutkielmani ydin, ei tarkoituksena ole yksistään keskittyä siihen sellaiseenaan kahlaten läpi loputonta kirjallisuutta väkivallan yleisiä selityksiä. Ennemminkin nais-

¹ Kursivoidut katkelmat ovat lainauksia havaintomuistiinpanoista tai päiväkirjasta. P tarkoittaa ryhmän jäsenen istumapaikkaa ja numero istumapaikan kohtaa ringissä. O:lla merkitään ryhmän ohjaajaa.

ten väkivalta on tutkimuksen viitekehys. Tutkimuksen aineistona on yksi havainnoimani ammattilaisen ohjaama vertaisryhmä. Sen tarkoituksena on auttaa naisia, jotka käyttävät tai pelkäävät käyttävänsä henkistä tai fyysistä väkivaltaa itseä ja toisia kohtaan.

Havainnoimani ohjattu vertaisryhmä, Demeter-ryhmä, on yksi Maria Akatemia -nimisen yhdistyksen naisten henkisen ja fyysisen väkivallan dynamiikkaan erikoistuneen Demeter-tiön auttamismuodoista. Maria Akatemia on ihmisten ja yhteisöjen hyvinvoinnin ja sisäisen kasvun keskus, joka etsii ja vahvistaa moniarvoisempaa ja eheämpää ihmiskäsitystä. Maria Akatemian perusajatus on, että ihmisten ja yhteisöjen henkisen hyvinvoinnin ja sisäisen kasvun edistäminen on välttämätöntä, kun pyritään toteuttamaan ja rakentamaan pohjaa eettiselle kansalliselle ja globaalille kulttuurimuutokselle. Maria Akatemia on yleishyödyllinen yhdistys, joka toimii tutkimus-, kehittämis- ja kouluttamiskeskuksena. Toiminnalla ei tavoitella voittoa ja yhdistys on poliittisesti sekä uskonnollisesti sitoutumatonta.

Tutkimuksen teoreettiset ja menetelmälliset viitekehykset ovat itsessään monitasoisia. Tämä on perusteltua naisen oman väkivallan kysymysten lävistäessä yksilön mielen sisäisiä ja globaaleja ulottuvuuksia (esim. Perheentupa, 2010). Etnografinen lähestymistapa, ja narratiivisuuden ja voimaantumisen (engl. *empowerment*) viitekehykset mahdollistavat ilmiöiden moniulotteisen tarkastelun. Tässä etnografisessa tutkimuksessa väkivaltaa käyttävien naisten ohjatun vertaisryhmän muutosta tarkastellaan kasvun eli voimaantumisen (esim. Breton, 2004; Rappaport, 1995; Rappaport, 2000; Siitonen, 1999; Zimmerman, 1990) näkökulmasta. Raja muutoksen käsittämisen nimenomaan kasvua. Tuhoavan aggression toisella puolella on terve aggressio, jonka turvin ihminen esimerkiksi pitää yllä minuutensa rajoja (esim. Lavin, 2010; Reenkola, 2008). Voimaantumisen lisäksi keskeisenä käsitteenä tutkimuksessani on narratiivisuus (esim. Chase, 2005; Hänninen, 2000; Grossman, 1998; Rappaport, 1995; Rappaport, 2000). Narratiivisuus on tässä tutkimuksessa välittäjä ryhmän dynamiikan ja muutoksen välillä, samalla kuin narratiivisuus itsessään voidaan nähdä vertaisryhmien muutoksen välittäjänä (esim. Rappaport, 1995).

Narratiivisuus avaa monellakin tavalla uudenlaista näkökulmaa naisten harjoittamaan henkiseen ja fyysiseen väkivaltaan. Vallitsevat kuvaukset väkivaltaa käyttävistä naisista ovat yksipuolisia ja puutteellisia. Saatavilla on lähinnä myyttisiä naiskuvia äidistä ja hoivaajasta.

Itsensä peilaaminen niihin johtaa väistämättä terveen syyllisyyden sijasta ”korventavaan” syyllisyyden ja vaikenemiseen, uhriuden, vallan puutteen ja hulluuden kokemukseen. Puhuttaessa asiasta, joka on tabu yhteiskunnassa, voi oman elämän tapahtumille ja kokemuksille olla vaikea löytää kulttuurista sanoitusta. Hänninen (2000, 52) on osuvasti pannut merkille, että joskus voi olla mahdotonta löytää julkisista ja sosiaalisista mallitarinoista sellaista, joka sopisi omiin kokemuksiin ja toimisi vapauttavana mallina oman tarinan muotoilemiselle.

Tutkielmani on avaus toisenlaiselle, kasvua tukevalle tarinalle ja mallille, joita kulttuurisamme ei ole tarjolla omaan väkivaltaisuuteensa havahtuneille naisille, eikä näiden naisten kohtaajille, esimerkiksi ammattiauttajille. Puhumalla kasvun kertomuksista ja kasvukäänteistä haluan luoda kertomusta siitä, kuinka nainen voi kasvaa ohjatussa vertaisryhmässä uhrista kohti itsestään ja toisista vastuuta ottavaa naista, eli voimaantua. Rohkaisevan elämänmallin löytäminen sitä hakevalle voi olla hyvin vaikeaa, mikäli jossakin tilanteessa on saatavilla ja esillä pelkästään kielteisesti arvoitettuja mallitarinoita (Hänninen, 2000, 52). Se, että tuhotarina voidaan kääntää onnen tai ilon tarinaksi on henkilökohtaisen ja sosiaalisen muutoksen ydin. Sillä, että kerrotaan ja paljastetaan kauhistuttavia asioita niiden piilottamisen sijaan on askeleen ottamista kohti narratiivien uudestaan muotoilemista vapauden (engl. *liberation*) mielessä. (Rappaport, 2000.)

Ryhmän kasvukertomukset ovat yhteen kietoutuneita sen mallitarinan kanssa, joka on Maria Akatemian Demeter-työn prosessi. Gubrium ja Holstein (2008) nimeävät narratiiviseksi ympäristöksi (engl. *narrative environment*) tarinan prosessin kontekstia. Viitekehys on keskeinen elementti narratiivisessa lähestymistavassa, erityisesti narratiivisessa analyysissä etnografiassa (Cortezzi, 2001; Gubrium & Holstein, 2008). Narratiivisessa analyysissä pyritään etsimään tapahtumien ja ihmisten välisien suhteiden kietoutumista laajempiin viitekehyksiin, kuten kulttuureihin ja instituutioihin (Cortazzi, 2001, 389). Tulen kirjoittamaan auki Demeter-ryhmän yleisen etenemistarinan, Demeter-mallitarinan, jotta tarinan konteksti nousee esiin. Demeter-työ ja sen toimintatapa ohjaavat sitä, miten ohjaaja sanoittaa vertaisryhmän vuorovaikutusta. Samat kokemukset voitaisiin sanoittaa vertaisryhmästä, sen taustaorganisaatiosta, ohjaajasta ja tutkijasta riippuen toisenlaisiksi tarinoiksi kuin tässä tarkastelemassani nimenomaisessa ryhmässä. Tutkimusprosessi on osa narratiivisen analyysin

kontekstia (Riessman, 1993), joten tutkimus ja sen tulokset ovat aina tutkijan subjektiivisuuden läpi suodattunut konstruktio.

Tämä tutkimus rakentuu seitsemästä pääluvusta. Luku 2 Teoreettinen viitekehys esittelee kirjallisuutta jakautuen kolmeen alalukuun, 2.1 Naisten väkivaltainen käyttäytyminen keskusteluna, 2.2 Narratiivisuus ja 2.3 Voimaantuminen. Tutkimuskysymykset esitetään ja rajataan luvussa 3. Luku 4 sisältää tutkimuksen aineiston ja etnografisen lähestymistavan kuvauksen. Tässä luvussa tarkastellaan omassa alaluvussaan syvemmin tutkimuksen kontekstina olevaa Maria Akatemia -yhdistystä ja Demeter-työtä, joka on erikoistunut naisen henkisen ja fyysisen väkivallan dynamiikkaan (4.1). Lisäksi avataan kirjallisuuden ja tutkijan kokemusten pohjalta etnografisen havainnointiaineiston piirteitä ja tutkijan roolia havainnoitsijana ohjatussa vertaisryhmässä (4.2). Luvussa 5 esitellään tutkimuksen aineiston analyysimenetelmä, narratiivinen analyysi, käsitellen sitä etnografista viitekehystä vasten ja kirjoitetaan auki analyysiprosessin eteneminen. Luvussa 6 Analyysitulokset kirjoitetaan auki tutkijan rakentamat viisi kertomusta. Kertomus häpeästä ja syyllisyydestä (6.1), nähdyn tulemisesta (6.2), järjen ja tunteen äänestä (6.3), möykyn löytöretkestä (6.4) ja äideistä ja tyttäristä (6.5) rakentuvat jokainen kahdesta alaluvusta, joista ensimmäinen kuvaa ”alkukohtaa” ja toinen kasvukäännettä. Viimeisessä luvussa 7 Diskussio kirjoitetaan yhteen tutkimuksen eri lukuja ja peilataan niitä tutkimuksen tuloksiin.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Aloitan paikantamalla naisten tekemää väkivaltaa ilmiönä suhteessa yhteiskunnalliseen ja tutkimukselliseen keskusteluun. Luvussa 2.1 Naisen väkivaltainen käyttäytyminen keskusteluna tarkastelen, miten ja miksi naisen tekemästä väkivallasta tulee puhua julkisesti ja miksi siitä ei ole puhuttu. Mistä puhumattomuus johtuu ja mihin se voi johtaa? Naisten väkivallan kanssa tehtävää työtä ja teoriaa käsitellään tarkemmin aineiston kuvauksen yhteydessä luvussa 4.1.1 Maria Akatemia tutkimuksen kontekstina.

Varsinaisina teoreettisina lähestymistapoina ovat narratiivisuus ja voimaantuminen. Luvussa 2.2 esittelen narratiivisesta lähestymistavasta ensiksi kirjallisuutta, jossa tarinallisuudes-

sa painottuu sosiaalisen kontekstin tutkimus. Toiseksi syvennyn tarkastelemaan mallitarinan käsitettä. Viimeiseksi hahmottelen vertaisryhmiä narratiivisesta näkökulmasta. Minkälaisia narratiivisia konteksteja vertaisryhmät ovat ja miten mallitarina ja vertaisryhmä liittyvät toisiinsa? Luvussa 2.3 kirjoitan auki voimaantumisen viitekehyksen eri tasoja. Aluksi rajaan kirjallisuuden kautta voimaantumisen tarkoittavan muutosprosessia. Tämän jälkeen hahmottelen voimaantumisen peruselementtejä. Lopuksi syvennyn kirjallisuuteen, jossa voimaantumisen mekanisme tarkastellaan vertaisryhmien viitekehysessä.

2.1 Naisten väkivaltainen käyttäytyminen keskusteluna

Naisten oma aggressio ja väkivaltaisuus ovat olleet aiheita, joita ei oikeastaan ole ollut olemassa, ainakaan julkisesti. Kansainvälisesti naisen väkivaltaisuus on ollut ristiriitainen aihe vuosikymmeniä ja edelleenkin ei ole yhtenäistä kirjallisuutta kuvaamaan tätä ilmiötä (ks. esim. Carney, Buttell & Dutton, 2007; Dowd, Leisring & Rosenbaum 2005; Henning, Jones & Holfred, 2003). Suomessa aiheesta on vasta viime vuosina alettu puhua enenevässä määrin. Julkisessa ja tieteellisessä keskustelussa naisten harjoittamaa väkivaltaa tarkastellaan usein suhteessa miesten väkivaltaan. Niin kansainvälistä kuin suomalaistakin keskustelua on hallinnut asetelma, jossa tilastot ovat olleet huomion keskipisteenä. Olennaiseksi on muodostunut se, kuka tilastojen valossa lyö enemmän tai vähemmän ketäkin, ovatko naiset yhtä väkivaltaisia kuin miehet, ja onko naisten väkivalta lisääntynyt (mm. Dasgupta, 2002; Henning ym., 2003; Lattu, 2008; Lindroos, 2010; Törrönen, 2009a).

Tilastollisesta keskustelusta on epäilemättä hyötyä, mutta se myös rajaa paljon oleellista ulkopuolelle. Törrönen (2009a) on osuvasti nimennyt tällaisen keskustelun sukupuolittuneesta väkivallasta ”prosenttien sodaksi”. Lindroos (2010, 181) näkee, että vertailu- ja kilpailuasetelma johtaa lähinnä kiistelyyn, jossa olennainen, eli väkivallan ehkäiseminen, unohtuu. Prosenttien sota, jossa pyritään osoittamaan kuinka paljon kumpikin sukupuoli syyllistyy väkivaltaan, ei auta ymmärtämään naisten väkivallan erityispiirteitä, dynamiikkaa tai kehittämään auttamismalleja. Tässä tutkimuksessa seuran Lindroosin (2010, 181) ajatusta siitä, että vastakkainasettelun sijasta tulisi naisten ja miesten väkivalta pitää toisistaan korostuneesti erillään, ainakin toistaiseksi. Tämä on perusteltua, jotta voidaan ottaa

selkeä tila tarkastella naisten aggressiota, joka kehittyy erilaisessa sosiaalisessa todellisuudessa kuin miesten (esim. Jack, 1999, 4).

2.1.1 Naisten aggressiosta ja väkivallasta

Kulttuurissa, jossa on haluttu unohtaa naiseuden tuhoava ja aggressiivinen puoli, ei ole selkeitä määritelmiä ja käsitteitä sille, mitä on naisten viha, aggressio ja väkivalta. Törrösen (2010, 199) sanoja käyttäen ”naisten väkivallasta avatussa keskustelussa on tullut esiin jo perusmäärittelyn tarve: mikä on väkivaltaa?” Törrönen viittaa tällä siihen, että yksimieliisyys vallinneen suhteen, että puukon isku ja lyöminen ovat väkivaltaa, mutta entä epäselvemmin todistettavissa ja mitattavissa olevat väkivallan muodot? Ovatko esimerkiksi huutaminen, mitätöivä katse tai puhumattomuuden ilmapiiri väkivaltaa? Yksinkertaisimmillaan väkivalta voidaan jakaa fyysiseen ja henkiseen väkivaltaan.

Reenkola (2008, 9) kuvaa naisen vihaa tunteena, joka syntyy pettymyksistä omien halujen ja toiveiden toteutumiseen. Vihalla, kuten kaikilla emootioilla, on intentionaalinen luonne. Vihaa ei pelkästään koeta, vaan sillä on aina jokin kohde. (Eatough & Shaw, 2008.) Naiset tuntevat vihan sisäisenä uhkana ja voimana, joka purkautuu hyvin voimakkaasti ilman kontrolloita (ks. Campbell, 1994, 1; Eatough & Shaw, 2008; Jack, 1999, 15; Nykyri, 1998, 40). Esimerkiksi Nykyrin (1998, 40) mukaan viha vapautuu ylimenevän paineen tavoin ulkoisten paineiden kasvaessa liian korkeaksi ylittäen naisen oman sietokyvyn. Näkemyksen mukaan naisen viha siis kumpuaa turhautumisen ja voimattomuuden kokemuksista (Eatough & Shaw, 2008). Käsitteet vihan ja muiden emootioiden luonteesta, muuntuvat ja vaihtelevat kulttuurisesti ja historiallisesti. Vihan ja aggression käsitteellistäminen toisistaan erilliseksi on länsimaiselle modernille yhteiskunnalle tyypillistä (Heinämaa & Näre, 1994). Viha ja aggressio eroavat toisistaan siinä, että viha on enemmän tunne eli yksilön sisäistä maailmaa, kun taas aggressio on ulkoista käyttäytymistä (Nykyri, 1998, 26). Vihan ilmaisemisesta seuraa naisilla ahdistusta ja syyllisyyttä (esim. Nykyri, 1998, 40; Ronkainen, 1998, 157).

Pahimpana vihan purkautumisen tapana pidetään toisen vahingoittamista (Nykyri, 1998, 26). Kuten vihaa myös väkivaltaista käyttäytymistä naiset kuvaavat patojen murtumisena

(Lattu, 2008, 181; Törrönen, 2009c, 115). Perinteisesti aggression määritelmät ovat rajoittuneet tarkoittamaan toisen vahingoittamista. Aggressiota ei kuitenkaan tulisi nähdä yksistään tuhoavana, vahingoittavana ja väkivaltaan johtavana. Lavin (2010) painottaa kirjassaan aggressiivisten naisten representaatioista uudenlaisen ja laajemman aggression näkökulman omaksumista. Hän näkee aggression keskeisenä toiminnan elementtinä, johon sisältyy valtava muutokseen voima ja mahdollisuus, niin rakentavassa kuin tuhoavassakin mielessä. Aggressio on vihan keskeinen aines. Rakentava ja myönteinen aggressio liittyy esimerkiksi määrätietoisuuteen, eteenpäin menemiseen, luovuuteen, omien rajojen puolustamiseen, oman tahdon ilmaisuun (Lavin, 2010; Reenkola, 2008). Naisten aggressiosta on perinteisesti vaiettu ja sitä on pidetty tabuna. Tähän palataan tarkemmin luvussa 2.1.2 Naisten väkivalta kulttuurisena tabuna.

Viha ja aggressio ovat siis kietoutuneet toisiinsa, mutta niitä ei pidä yksiselitteisesti liittää väkivaltaan. Aggressiota voitaisiin verrata kolikkoon, jonka toisella puolella on kasvua tukeva, rakentava ja toisella puolella tuhoava ja destruktiivinen voima (Perheentupa, 2010). Tuhoavaan aggressioon liittyy pyrkimys vahingoittaa itseä tai toisia ja se ilmenee fyysisenä ja psyykkisenä väkivaltana itseä ja/tai toista kohtaan. Väkivalta puolestaan voidaan määritellä toiselle henkilölle vahinkoa tuottavaksi, oikeuksia tai etuja loukkaavaksi toiminnaksi ja ruumiillisen voiman käyttämiseksi toista kohtaan. (Reenkola, 2008, 9.)

Henkinen väkivalta sisältää monenlaisia asioita. Sitä on vaikeampi tunnistaa kuin fyysistä väkivaltaa, joka on konkreettisia tekoja, kuten lyömistä ja tavaroiden heittämistä. Henkisen väkivallan voidaan kuitenkin aina katsoa olevan toisen ihmisen todellisuuden huomiotta jättämistä ja rajojen rikkomista (esim. halveksunta, mitätöinti, murjotus, perusteeton mustasukkaisuus). (Törrönen, 2009c, 125–126.) Keskeistä kaikessa väkivallassa on vallan aspekti. Purjon (2010, 13) sanoja mukaillen ”väkivalta tulisi määritellä kattamaan sekä psyykkisen että fyysisen väkivallan siten, että kaikki sellainen on väkivaltaa missä käytetään valtaa toiseen vahingoittamalla häntä tai rajoittamalla hänen vapauttaan.” Toisen vahingoittamisen lisäksi väkivallan määrittelyyn tulee ottaa mukaan itsensä vahingoittaminen (itsetuhoisuus) yhtenä väkivallan muotona (Perheentupa, 2010, 74–75).

2.1.2 Naisten väkivalta kulttuurisena tabuna

Naisten vihaan ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyvät tabujuuret ovat syvällä kulttuurisissa käsityksissä. Suomalaiset väkivallan tutkijat, jotka ovat nostaneet keskusteluun naisten väkivaltaisuuden erityisyyttä, näkevät että väkivallan todellinen vähentäminen ja ehkäisy alkaa erilaisten väkivallan sukupuolittuneisuuden ympärillä olevien myyttien ja tabujen rikkomisesta. (Flick & Paavilainen, 2010; Lattu, 2008; Lindroos, 2010; Perheentupa, 2010; Purjo, 2010; Törrönen; 2009.)

Eryteisesti feministiset väkivallan tutkimukset korostavat miesten naisiin kohdistamaa fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa (esim. Carney ym., 2007; Lattu, 2008, 168). Naisiin kohdistuvasta väkivallasta saa jo puhua, toisin kuin muutama vuosikymmen taaksepäin. Sen sijaan naisen viha ja väkivalta on edelleen vaikeammin hyväksyttävissä ja tunnistettavissa kuin miesten. Kuten Flick ja Paavilainen (2010) toteavat, mustavalkoiset nais- ja mieskuvat eivät sovi väkivaltatyön ihmiskäsitykseksi. Perinteiseen naiskuvaan ei kuulu hyökkäävyys tai omien vaatimuksien esiintuominen. Nainen, joka osoittaa vihaa koetaan poikkeavana ja epänormaalina. (Mm. Jack, 1991, 7; Nykyri, 1998, 39.) Jack (1999, 18) näkee vaikutusvaltaisimpana myyttinä sen, että miehet olisivat luontaisesti aggressiivisiä ja naiset eivät. Yleisesti ajatellaan, että naiset ovat hoivaajina empaattisempia kuin miehet, mikä sisältää myös oletuksen, että naiset olisivat tuhoavassa mielessä vähemmän aggressiivisiä. Jack (1999, 31) toteaa, että länsimainen patriarkaalinen yhteiskunta haluaa unohtaa naiseuden tuhoavan ja aggressiivisen puolen ja juhlistaa neitseellistä neitoa ja hoivaajanaista.

Gilbertin (2002) mukaan kulttuuriset stereotyyppit naisesta ja sukupuolesta värittävät sitä, miten ammattilaiset eri sektoreilla, esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa kohtelevat väkivaltaa käyttäneitä naisia. Gilbert puhuu diskursseista, jotka vaikuttavat siihen, miten yhteiskunnassa keskustellaan naisten tekemästä väkivallasta, minkälaisina naiset nähdään, ja miten heitä kohdellaan erilaisissa instituutioissa. Perheentupa (2010) painottaa, että kulttuurin lisäksi ammattiauttajan suhtautumista naisiasiakkaan vihaan tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen määrittää se, missä määrin työntekijä itse tiedostaa omia tuhoisia puoliaan. Toisin sanoen ihminen voi nähdä toisessa vain niitä puolia, joita tiedostaa itsessään.

Naisten aggression kieltäminen ja torjuminen ovat jättäneet sen tunnistamattomaksi, nimettömäksi ja siten myös hoitamattomaksi ilmiöksi. Naisilla ei ole roolimalleja vihan rakentavalle käytölle. Väkivaltaa käyttävät naiset ovat jääneet pitkälti nykyisen palvelujärjestelmän avun ulkopuolelle ja sopiva hoitomuoto on puuttunut (Perheentupa, 2010; Törrönen, 2009). Sekä naisen että miehen, olivat he sitten uhreja tai tekijöitä, tulee saada tukea ja apua. Kuten Lindroos (2010, 180) ja Perheentupa (2010) asian ilmaisevat, on kyse myös lasten ja perheiden terveyden edistämisestä, ja sitä kautta koko yhteiskunnan tasa-arvoisesta hyvinvoinnista. Mikäli naisten aggression kieltämistä ja torjumista jatketaan, eikä asiaan puututa kehittämällä naisille erityisiä hoitomuotoja, jatkuu väkivallan ketju helposti sukupolvelta toiselle (Perheentupa, 2010; Schulman, 2004; Törrönen, 2009). Naisten väkivallan ymmärtäminen vaatii laaja teoreettista näkökulmaa sen koskettaessa naisen kaikkia olemassaolon tasoja (Flinck & Paavilainen, 2010; Dasgupta, 2002; Gilbert, 2002; Perheentupa, 2010).

2.2 Narratiivisuus

”Kertomuksia on haluttu tutkia monesta eri syystä: kertomusten kautta voidaan ymmärtää ja hallita menneisyyttä, ihmisten *identiteetit* rakentuvat suurelta osin kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen. Kertomus on *tietämisen* muoto, joka on kenties ihmisen tärkein väline *ajallisuuden* ymmärtämiselle. Kertomus on kommunikaatiota ihmisten välillä. Kertomukset jäsentävät *eettistä* paikkaamme maailmassa. Kertomus on vuorovaikutuksen väline, sillä kertomalla jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään ryhmiä. Kertomus on vastaus kysymykseen *kuka* minä olen.” (Hyvärinen, 2006, 1.)

Narratiivisesta tutkimuksesta, tarinoista ja kertomuksista puhutaan tänä päivänä joka puolella. Käsitteenä ja lähestymistapana narratiivinen vaikuttaa olevan vaikeasti määritettävä. Sille ei ole olemassa yksiselitteistä määrittelyä, joka voisi kattaa kaikki eri sovellusalat (esim. Riessman & Quinney, 2005). Hyvärisen (2006) näkemys kertomuksesta kiteyttää kertomusten tai toisin ilmaisten narratiivien tai tarinoiden moniulotteisuuden. Kuten Hyvärinen (2006, 5–6) toteaa voi kertomus olla tapa tai väline ymmärtää kokemusta ja inhimil-

listä toimintaa. Termi narratiivi kantaa sisällään monia merkityksiä ja sitä käytetään monin eri tavoin erilaisilla tieteen aloilla. Usein se on synonyymi tarinalle. (Riessman & Quinney, 2005.) Tässä tutkimuksessa termejä narratiivisuus, tarina ja kertomus käytetään tarkoittamaan samaa asiaa.

Denzin ja Lincoln (2005) ovat pyrkineet hahmottamaan narratiivisten tutkimusten lävistävää ydinolettamusta. He toteavat syvimpänä ytimenä olevan olettamuksen, että ihmiset kokevat maailman kerrottujen tarinoiden kautta. Tällainen olettamus käsittää kuitenkin eri asioita riippuen suuntauksesta. Narratiivisen tutkimuksen kentällä on realisteja, postmodernisteja ja konstruktionisteja, jotka tarkastelevat narratiivisuutta eri lähtökohdista: erilaisista epistemologioista, teorioista ja metodologioista (Riessman & Quinney, 2005, 406).

Tässä tutkimuksessa narratiivisuuden käsitettä käytetään ensinnäkin välineenä tarkastella sitä, miten kerrottu on aina kietoutunut sosiaaliseen kontekstiin ja mikä määrittää ja muuttaa sitä, mitä kerrotaan. Narratiivinen lähestymistapa on tähän sopiva, sillä narratiivien katsotaan olevan läpeensä sosiaalisia (esim. Chase, 2005; Cortazzi, 2001; Denzin & Lincoln, 2005; Gubrium & Holstein, 1998; Hänninen, 2000; Riessman, 1993). Narratiivit ovat sosiaalisesti rakentuneita toiminnan muotoja, sosiaalisesti paikantuneita esityksiä, keinoja ja tyyplejä, jotka ovat suhteessa maailmassa toimimiseen ja sen tekemiseen ymmärrettäväksi paikaksi. Kertomus ei koskaan muodostu sosiaalisessa tyhjiössä. Se on aina yhteisesti tuotettu yleisön ja kuuntelijan välillä, sillä on aina tietty yleisö ja tietyt tarkoitukset. (Chase, 2005, 657.) Tarinallinen lähestymistapa auttaa ymmärtämään merkitysten, tulkintojen ja toiminnan sosiaalista ja kulttuurista luonnetta (Hänninen & Valkonen, 2005).

Toiseksi esittelen, miten mallitarina ja narratiivinen ympäristö ovat kietoutuneet erottamattomasti toisiinsa. Esimerkiksi Vilma Hänninen (2000) näkee mallitarinan kulttuurisesti värittäneenä. Sitä voidaan tarkastella myös ohjattujen vertaisryhmien viitekehyksessä. Miten ohjatussa vertaisryhmässä muodostetaan mallitarinaa ja omaksutaan viitekehyksenä olevan organisaation mallitarinaa? Mallitarinan kautta voidaan hahmottaa vertaisryhmän kasvun tarinaa ja muutosta.

Kolmanneksi tarkastellaan kertomuksia vertaisryhmän elementtinä. Vertaisryhmän kasvun kertomukset ovat yhteen kietoutunut ryhmän taustaorganisaation mallitarinan ja näin ollen

sen prosessin kanssa, jota tältä pohjalta ohjataan. Erilaisissa konteksteissa toimivilla vertaisryhmillä on usein organisaation puitteissa yleinen etenemistarina, joka sisältää esimerkiksi toimintatavan ja arvot. Nämä ohjaavat sitä, miten ryhmän keskustelua ohjataan ja kyseessä olevaa ilmiötä sanoitetaan, ja minkälainen on ryhmän mallitarina. Tarkoituksena on hahmottaa aikaisempaa tutkimusta vasten vertaisryhmää sellaisena kontekstina, joka samaan aikaan leikkaa kulttuurista tarinavarastoa, jokaisen jäsenen ainutlaatuista elämäntarinaa sekä vertaisryhmän organisaation mallitarinaa. Samat kokemukset ja ilmiöt voidaan sanoittaa vertaisryhmän jäsenistä, vertaisryhmän taustaorganisaatiosta, ja ohjaajasta riippuen omanlaisiksi tarinoikseen.

2.2.1 Kertomuksen sosiaalinen konteksti

Gubrium ja Holstein (1998; 2001; 2008) tarkastelevat kertomuksien ja sosiaalisen ympäristön välistä sidosta narratiivisen ympäristön käsitteellä. Narratiivinen ympäristö on se konteksti, tilanne tai olosuhde, joissa tarina tuotetaan ja otetaan vastaan. Tarina, sanat ja teot saavat merkityksen tietyssä tilanteessa tai olosuhteessa. Jokin kuvaus voi olla hyväksytty jossakin ympäristössä, kun taas toisessa ympäristössä tai hetkessä kuvaus ei olisi huomioimisen arvoinen. Se voisi tulla väheksytyksi tai asia voisi jäädä kokonaan puhumatta. Narratiivinen ympäristö on tarinan prosessin konteksti, jossa tarinat kootaan ja kerrotaan jollekin jossakin tilanteessa jonakin hetkenä. Kertomisella on erilaisia seurauksia ja vaikutuksia, joiden huomioiminen puolestaan vaikuttaa siihen, mitä ja miten kerrotaan. Jokainen narratiivinen ympäristö vahvistaa tiettyjä muodostettuja tarinoita ja tyyliä tai tapaa kertoa kokemuksista. (Gubrium & Holstein, 2008, 247–253.)

Gubrium ja Holstein (2008, 250) puhuvat siitä, että erilaisissa ympäristöissä on omanlaisiaan narratiivisia mahdollisuuksia, mikä puolestaan johtaa siihen, että tietyissä ympäristöissä suositaan tietynlaista tarinaa. Tämän Gubrium ja Holsteinin ajatuksen pohjalta voi todeta, että narratiivit eivät ole pelkästään kokemusten reflektiota, vaan muodostuvat kokemuksesta, kertomisen käytännöistä, kuvailun resursseista, käsillä olevista tarkoituksista, yleisöstä, ympäristöstä. Tarinan kertominen on näiden kaikkien ehdollistama. (Mt.) Hyvärinen (2006) kiteyttää tämän toteamalla, että ”kertominen ei ole koskaan itsestäänselvästi vain yksityinen,

subjektiivinen asia”. Yksiselitteisen subjektiivisuuden sijaan kertominen on aina kulttuurisesti jäsentynyttä. Näin on kaikista yksityisimpienkin kokemusten kohdalla. Toisaalta subjektiivisuutta ei ole tarkoitus kieltää osana kertomusta. Tällä viitataan siihen, että kertomus on tärkeä subjektiivisuuden välittäjä. Jotta päästäisiin käsiksi kertomuksen yksilöllisiin ja subjektiivisiin merkityksiin, tulee ensiksi avata kertomuksen sosiaalisesti jaettuina kerroksina.

Kulttuuri on kertomusten sosiaalinen konteksti (Gubrium & Holstein, 1998; Hyvärinen, 2006; Hänninen, 2000). Hyvärinen (2006) toteaa, että kertomuksilla on kulttuurisesti jaetut mallit, perinteet ja lajityypit. Gubrium ja Holstein (1998) hahmottavat tätä puhumalla paikallisista ja laajemmista kulttuurisista resursseista, jotka molemmat tarjoavat tuttuja ”ohjenuoria” liittyen siihen, miten tarinat kerrotaan. Hänninen (2000, 21) puolestaan viittaa kertomusten kulttuuriseen sidokseen käsitteellä sosiaalinen tarinavaranto, eli siihen kulttuuristen kertomusten joukkoon, joka yksilölle tarjoutuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Jatkuva liike ja muutos on sosiaaliselle tarinavarannolle, kuten kaikelle inhimilliselle, ominaista. Se täydentyy uusilla tarinoilla ja erilaisten suodattumisprosessien kautta tarinat asettuvat eri ihmisryhmien käytettäväksi. (Mt.) Gubrium ja Holsteinin (1998) tarkastelemia kulttuuristen resurssien tarjoamia ohjenuoria tarinan kertomiselle, samoin kuin Hännisen (2000) nimeämää sosiaalista ja kulttuurista tarinavarantoa ei pidä ymmärtää deterministisesti. Kyseessä ei ole yksiselitteinen määräys tai pakko, joka linjaisi yksittäisen ihmisen tarinan kulun, ilman sivujuonteita. Siinä missä narratiiviset ympäristöt vahvistavat ja suosivat tietynlaisia tarinoita, joissakin ympäristöissä vallitsevia tarinoita myös haastetaan ja narratiivisia varastoja muutetaan (Gubrium & Holstein, 2008). Jotta kulttuurin tarinavaraston, ympäristön ja ihmisen välistä suhdetta sekä muutosta voidaan tarkastella, on otettava avuksi mallitarinan käsite.

2.2.2 Mallitarinat

Mallitarinoiniin on varastoitunut kulttuurista tietoa esimerkiksi siitä, miten tietyssä tilanteessa tai asemassa olevan ihmisen odotetaan käyttäytyvän (Hänninen, 2000; Jokinen, Hutunen & Kulmala, 2004, 16). Vaikka kulttuurisen tarinavarannon sisältämät tarinat tarjoavat yhteisön jäsenille jaetun kehyksen erilaisten kokemusten ja elämäntapahtumien ymmärtä-

miselle (Hänninen & Valkonen, 2005, 16) ne eivät kata kaikkia elämän tilanteita yhdenvertaisesti. Hänninen (2000) nostaa esiin, että kulttuuriset mallitarinat eivät välttämättä aina tarjoa oman elämän tapahtumille ja kokemuksille kulttuurista sanoitusta. Joskus voi olla vaikea löytää julkisista ja sosiaalisista tarinoista sellaista, joka sopisi omiin kokemuksiin ja voisi toimia vapauttavana mallina oman tarinan muotoutumiselle (mt).

Mallitarinat, joita on jossakin tilanteessa saatavilla ja esillä voivat olla kielteisesti arvotettuja (Hänninen, 2000, 52). Kaikissa tilanteissa ei välttämättä löydy esimerkiksi rohkaisevaa elämänmallia, vaan saatavilla olevat mallitarinat voivat olla leimaavia, lamaannuttavia ja tuhoavia (Jokinen, 2000, 132). Kulttuurista sanoitusta voi olla vaikea löytää esimerkiksi asialle tai kokemukselle joka on yhteiskunnassa tabu. Hulluuden, uhriuden, vallan puutteen, hämmennyksen ja toivottomuuden sekä näköalattomuuden kokemukset voivat kasvaa tukevien mallitarinoiden puuttuessa tulla merkittäviksi (Hänninen, 2000, 53; Jokinen, 2000, 132). Lisäksi henkilö, jonka kokemukset eivät mahdu mallitarinan raameihin, saattaa tuntea itsensä ulkopuoliseksi ja yhteisönsä hylkäämäksi (Hänninen & Valkonen, 2005, 13–14). Auttamisen lähtökohdaksi voi tällaisessa tilanteessa, kertomuksellisesta näkökulmasta, muodostua uusien, toisenlaisten tulevaisuuden näkökulmia avaavien kertomusten mahdollistaminen ja virittäminen (Jokinen, 2000, 132).

Kun puhutaan kulttuurisesti ja yhteisöllisesti jaetuista mallitarinoista, voi helposti muodostua kuva siitä, että ihmisten kertomat tarinat kulkisivat aina tietyn kulttuurisesti määritetyn ohjenuoran mukaisesti. Gubrium ja Holstein (1998) ottavat kantaa tällaiseen mielikuvaan puhumalla kuilusta, joka väistämättä vallitsee kontekstissa saatavilla olevan tarinan ilmaisemisen ja sen välillä, miten tietty kertomus käytännössä kerrotaan. Kulttuuristen resurssien tarjoamat ohjenuorat eivät siis yksipuolisesti määrää sitä, miten niitä käytetään. Ennenkin nämä resurssit toimivat materiaalina kertojalle, joka rakentaa omaa ainutlaatuista tarinaansa.

Vaikka yhteisö jakaisikin suhteellisen kirkastuneen tarinamallin ja samanlaisen elämäntilanteen, jokaisen yksilön kertomus on ainutlaatuinen. Jaettu tarinamalli sekoittuu käyttöön otettaessa jokaisen yksilön elämänkerrallisen erityisyyden kanssa. Hänninen (2000, 52) on samoilla linjoilla Gubrium ja Holsteinin (esim. 1998) kanssa todetessaan, että ihminen ei

mekanistisesti ja mielivaltaisesti omaksu kulttuurisia tarinamalleja. Sen sijaan ihminen erotelee tarjolla olevista malleista ne, jotka kokee omikseen ja muokkaa niitä itselleen sopiviksi. Yksilö soveltaa kulttuurisesta tarinavarannosta ja omasta kokemushistoriasta juontuvia malleja omaan tilanteeseen, kokemukseen ja toimintaan. Tästä muodostuu Hännisen nimeämä sisäinen tarina. (Hänninen, 2000, 21; 50.) Toisin sanoen mallitarina voi olla jaettu, mutta se saa aina henkilökohtaisia sävyjä.

Gubrium ja Holsteinin tavoin Loseke (2001) nostaa esiin kuilua, joka on mallitarinan ja eletyn elämän kokemusten välillä. Loseken (2001) artikkeli hakatun naisen (engl. *battered woman*) mallitarinasta on oiva esimerkki kuvaamaan mallitarinan leviämistä kulttuuriin sekä mallitarinan ja sosiaalisen ongelman muodostumisen välistä suhdetta. Kun mallitarinat esimerkiksi lyödystä naisesta tulevat laajasti tutuiksi tavoiksi tulkita ja ilmaista kokemusta, tulee mallitarinoista lähtökohta ja perusta sille, miten elettyjä kokemuksia määritellään. Mallitarinoiden levitessä kulttuuriin ihmiset käyttävät niitä enenevässä määrin ymmärtääkseen elämäänsä ja kokemuksiaan. Mallitarina voi olla tulkintaresurssi, jonka pohjalta ihminen voi ymmärtää omia kokemuksiaan peilatussaan niitä tyypilliseen tarinaan. Ongelmaksi muodostuu Loseken (2001) mukaan se, että eletty kokemus ei ole helposti kategorisoitavissa. Eletyt ongelmat kokemuksena ovat usein ennustamattomia, epäsäännöllisiä, merkityksessään epämääräisiä. Arkielämä ja sen sosiaaliset suhteet ovat monimutkaisia, jolloin pelkistävästä mallitarinoista muodostuu yksipuolinen kahtijako avuttomiin uhreihin (naiset) ja hyökkääjiin (miehet). Arkielämä ja sosiaalisten suhteiden monimutkaisuus ei tunnu pelkistävän mallitarinoihin.

Loseken (2001) esimerkki mallitarinan ja sosiaalisen ongelman suhteesta avaa myös sitä, kuinka kertomuksellisessa lähestymistavassa on kyse myös politiikasta ja etiikasta. Gubrium ja Holstein (1998) mukaan institutionaaliset ja vuorovaikutukselliset olosuhteet voivat määrittää sitä, kuka saa tai kenen pitäisi kertoa tarinaa tai saako omaa tarinaa kertoa lainkaan. Esimerkiksi Jokinen ym. (2004) tarkastelevat marginaalissa olevien ihmisten puheta-voja sekä äänen ja vaikenemisen dynamiikkaa. Tiettyyn ryhmään (esim. sukupuoli, marginaali) kuuluvien saatavilla voi olla vain kielteisesti arvottuneita mallitarinoita. Sen lisäksi, että kulttuuriset mallitarinat ohjaavat sitä, miten ihminen jäsentää itseään ja omaa tilannettaan, ne myös ohjaavat sitä, miten muut ihmiset suhtautuvat tähän henkilöön (Hänninen &

Valkonen, 2005, 13–16). Niiden ihmisten tarinat, jotka tulevat kohdelluiksi ja nähdyiksi yksilön sijasta yleisten ja marginalisoivien kategorioiden edustajina, ovat usein toisten kertomia tai heidän äänensä ja kertomuksensa voivat olla vaiennettu esimerkiksi institutionaalisten käytäntöjen vuoksi (Jokinen ym., 2004, 10).

Jokinen ym. (2004, 10–12) viittaavat vastapuheen termillä ”puhetapoihin, joilla ihmiset pyrkivät kyseenalaistamaan heihin kohdistuvia määritelmiä, kieltämään tai murtamaan ne toisenlaisiksi”. Tätä voi rinnastaa narratiivisen lähestymistavan tarkoitukseen edistää sosiaalista muutosta tuomalla niiden ihmisten tarinaa esille, joiden kertomusta ei haluttaisi kuulla (Chase, 2005; Denzin & Lincoln, 2005). Näin olisi mahdollista lisätä tarinoiden runsautta ja mahdollisimman monenlaisten äänten kuulumista julkisen puheen kentällä. Se puolestaan auttaisi oman tarinan luomista, muovaamista, kertomista ja toteuttamista. (Hänninen & Valkonen, 2005, 13–16.) Ongelmallisten minuuksien ja tilanteiden tuottamisessa diskurssi on keskeinen, sillä yksilöt rakentavat identiteettiään, elämäänsä, ja ongelmiaan puheen avulla. Diskurssin voi nähdä olevan yhtä tarkoituksellinen myös päinvastaisessa tilanteessa. Toisin sanoen puhuminen on keino, jonka avulla ongelmalliseen tilanteeseen voidaan tuottaa ja rakentaa ratkaisuja. (Miller, 2001, 64.)

White ja Epston (1990, 15) samoin kuin Morgan (2004, 57) katsovat, että ongelmallisia tarinoita on mahdollista purkaa keskustelemalla. Heidän mukaan uudenlaisten tarinoiden kautta voi tulla mahdolliseksi esittää uusia merkityksiä ja näkökulmia, jotka ihminen kokee auttavimmiksi ja tyydyttävimmiksi ja, jotka tuovat uusia haluttuja mahdollisuuksia. Kun tällainen hallitseva tarina asetetaan keskustelussa laajempaan viitekehykseen, jossa se sijoitetaan kulttuurillisiin ja historiallisiin yhteyksiinsä, on kertojan mahdollista vapautua syyllisyydestä ja syytöksistä. Tarinoiden ja näkökulmien rikastuminen vapauttaa syyllisyydestä, sillä ihminen voi havaita, ettei ongelma enää määritä hänen identiteettiään. (Morgan, 2004, 57.) Vertaisryhmät, joita käsitellään seuraavaksi, voivat olla yksi tällaisten ongelmallisten tarinoiden purkupaikka.

2.2.3 Narratiivinen näkökulma vertaisryhmiin

Vertaisryhmiin, kuten yleensäkin avun piiriin, hakeudutaan silloin kun koetaan halua tai tarvetta muutokseen. Nykyään omien ongelmien puhumista toisille pidetään yleisesti terapeuttisena. Puhumisen parantava voima perustuu omien salojensa avaamiselle, minkä kautta on mahdollista murtaa yksinäisyyttä ja hakea toisten ihmisten läheisyyttä. (Hänninen & Timonen, 2004, 218.) Vertaisryhmässä jäsenet tarjoavat toisilleen sosiaalista ja emotionaalista tukea sekä uudenlaisia näkökulmia ajatella ja puhua itsestään (Rappaport, 1995).

Niin kuin narratiivisessa lähestymistavassa yleisesti, myös vertaisryhmissä kertomuksia rakennetaan narratiivisessa ympäristössä (Gubrium & Holstein, 2001). Sosiaalisena ympäristönä voi olla esimerkiksi tietty auttamisorganisaatio (esim. Maria Akatemia tai AA eli anonymit alkoholistit). Mallitarinan käsite on keskeinen myös vertaisryhmiä tarkastellessa ja se voidaan rinnastaa Rappaportin (1995; 2000) käsitteeseen yhteisöllinen narratiivi (engl. *community narrative*). Rappaport on tarkastellut kertomuksellisuutta vertaisryhmien välisenä ja toteaa, että liittyipä ihminen mihin hyvänsä yhteisöön, ottavat jäsenet käyttöönsä yhteisöllisen narratiivin. Vertaisryhmissä muodostuva uusi yhteisöllinen narratiivi voidaan hahmottaa eheyttävänä tekijänä.

Tarinallisen lähestymistavan päämääränä on luoda ryhmässä moninaisia vaihtoehtoja toiminnalle ja ymmärrykselle. Tämä tapahtuu, kun yksilöt alkavat arvostamaan ja ymmärtämään itsessään eri puolia, sekä pysyviä ja muuttuvia. (Grossman, 1998.) Rappaportin (1995) mukaan jokainen tarvitsee yhteisön narratiivia tueksi omalle elämäntarinalleen, erityisesti silloin, kun elämäntarinaa rakennetaan uudestaan. Kertomus tuotetaan yhdessä kertomisen ja kuuntelemisen prosessissa (Riessman, 1993, 11). Samanlaisia kokemuksia jakavat ihmiset voivat ohjatussa vertaisryhmässä muodostaa mallitarinoita, jotka opastavat oman elämän tulkintaan (Hänninen, 2000, 52).

Vertaisryhmät ilmentävät hyvin ihmisten kertomusten samanlaisuuden ja erilaisuuden dynamiikkaa, joka toimii eheyttävänä voimana. Toisten tarinoiden kuuleminen voi synnyttää tunteen, että ei ole yksin ongelmiensa kanssa (Hänninen & Valkonen, 2005, 13–16). Jäsenelle voi tulla yllätyksenä muiden kokemusten samanlaisuus suhteessa omiin, normaalista poikkeavaksi luultuihin kokemuksiin. Esimerkiksi tuen ja turvallisuuden kokemus sekä

identiteetin lujittuminen toimivat eheyttävinä tekijöinä toisten samanlaisessa tilanteessa olevien keskuudessa. Yhtä hyödyllistä kuin samanlaisten ja yhteisten kokemusten ja tarinoiden kuuleminen, on myös kuulla erilaisuutta toisen tarinassa suhteessa omaan. Erilaisuus voi synnyttää uusia näkökulmia ja mahdollisuuden tulkita omat kokemukset uudella tavalla. Uudet tarinat voivat tarjota erilaisia ratkaisuja vanhoihin ongelmiin. (Mt.)

Narratiiveja voidaan käyttää ryhmässä merkityksien luomisessa, menneisyyden organisoinnissa, nykyisyyden selittämisessä sekä erilaisten tulevaisuuden vaihtoehtojen käsittelemisessä. Koska narratiivit ovat itsensä luomisen (engl. *self-creation*) muotoja, voidaan niitä käyttää esimerkiksi edistämään itsensä ymmärtämistä ja tehostamaan vuorovaikutusta ryhmässä (Grossman, 1998; Riessman, 1993). Vertaisryhmät ovat luonnollisia paikkoja tarinoiden kertomiselle, sillä niissä yleisö on ikään kuin valmiiksi paikalla (Grossman, 1998; Gubrium & Holstein, 1998; Riessman, 1993, 11). Kerrottu kertomus muodostuu vertaisryhmän viitekehityksessä ainutlaatuisiksi, sillä jonkin toisen yleisön edessä se olisi voinut saada toisenlaisen muodon. Joillakin organisaatioilla, joiden puitteissa vertaisryhmät toimivat, voi olla varsin selkeä mallitarina, jota vasten jäsenet tuovat esimerkiksi henkilökohtaisia kokemuksiaan julki ja oppivat tulkitsemaan elämäntulkintaa mallitarinan läpi. Tarinan kerronnan voi nähdä olevan sekä aktiivisesti konstruktiiivinen että paikallisesti rajoittunut. (Gubrium & Hostein, 1998.)

Vertaisryhmät on siis usein suunniteltu edistämään tietyn tyyppistä tapaa ymmärtää kokemuksia. Loseke (2001) tarkastelee kriittisesti väkivaltaa kokeneiden naisten vertaisryhmiä, joissa työskennellään naisten identiteettien muuttamiseksi. Nämä vertaisryhmät ovat tarinan kertomusryhmiä, jotka tarjoavat mallitarinaa sisältäen tuttuja insitutionaalisia identiteettejä. Tarkoituksena on, että ryhmän jäsenet voivat narratiivisen identiteettityön myötä tunnistaa ja määrittää itsensä tietynlaisiksi naisiksi. Miehen väkivallan uhreiksi, hakatuiksi naisiksi.

Loseken (2001) tarkastelu nostaa esiin mallitarinoiden kahtalaisuuden vertaisryhmässä: toisaalta eheyttävän mahdollisuuden ja toisaalta tukahduttavan muotin. Vertaisryhmässä voi toisaalta omalle kokemukselle saada peilauspintaa, toisaalta mallitarinan edustama tietynlainen minuus voi tuntua etäiseltä ja suhteessa eletyn kokemuksen monimutkaisuuteen hyvin ahtaasti määritetyltä persoonalta. Loseke (2001) toteaaakin, että hänen tarkastelemansa

vertaisryhmän naiset kokivat usein oman elämänsä eri tavoin kuin mallitarinan nainen. Tämä johtaa tarinoihin, jotka poikkeavat joskus merkittävästikin sellaisista narratiiveista, jotka ovat institutionaalisesti hyväksytyjä ja ensisijaisia. Riippuu esimerkiksi vertaisryhmän taustaorganisaatiosta ja mallitarinan ehdottomuudesta, minkä verran ryhmässä hyväksytään mallitarinan sanottamattomaksi jääviä kokemuksia ja identiteettejä.

Kuten Loseken esimerkistä käy ilmi, ei vertaisryhmien organisaation sanoittamaa mallitarinaa ja mallikuvaa aina omaksuta ilman vastustusta. Gubrium ja Holstein (1998) toteavatkin, että vaikka jotkut vertaisryhmien taustaorganisaatiot kiihottaisivat osallistujia rakentamaan heidän tarvitsemaansa tarinaa, ei se tapahdu automaattisesti. Hänninen ja Valkonen (2005, 14) ottavat kantaa vertaisryhmän mallitarinan ympärillä pyörivään keskusteluun. He toteavat, että vertaisryhmissä tulisi olla tilaa kertoa myös tavanomaisesta ja normatiivisesta mallitarinasta poikkeavia tarinoita. Vertaisryhmässä muodostuva normatiivinen mallitarina voi olla väline lujittaa ryhmän jäsenien keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Samaan aikaan se, että on tilaa kertoa ja kuulla toisen tarinan erilaisuutta on yhtäläillä hyödyllistä kuin yhteistenkin kokemusten jakaminen. Erilaisuuden kokemukset ja niistä kuuleminen avaa uusia näkökulmia. Sitä kautta vertaisryhmässä jäsen voi tavoittaa myös itsestä uudelleenlaisen kokemisen mahdollisuuden. (Mt.)

Vertaisryhmien tarinallisessa viitekehyksessä on oleellista tarkastella myös ryhmän ohjaajan merkitystä. Grossman (1998) näkee, että ryhmän ohjaajan rooli ja asiantuntijuus painaa erityisesti siinä, miten paljon tilaa ryhmässä on tarinalliselle mielikuvitukselle. Tarjoaako ohjaaja ympäristön, jossa on tilaa mahdollisimman monenlaisten ja erilaisten kuvauksien muodostumiselle, esimerkiksi tilaa kertoa myös ryhmän tavanomaisesta tarinasta poikkeavaa kertomusta (Grossman, 1998; Hänninen & Valkonen, 2005, 14–16). Gubrium ja Holstein (1998) kiinnittävät huomiota siihen, että vertaisryhmän jäsenet, siinä missä ohjaajakin, valvovat sitä, pysyykö keskustelu tarkoituksenmukaisen aiheen tai tarinan raamien sisäpuolella tai tuleeko keskustelu palauttaa tiettyyn aiheeseen tai tarinaan tilanteessa, jossa kokemukset eivät mahdu mallitarinan raameihin. Vertaisryhmissä voi olla vähemmän kristallisoituneita tarinamuotoja, jolloin myös aiheen valvominen on elastisempaa. Tällöin tarinat eivät ole ehdottomasti kiinnitetty mihinkään yleisesti jaettuun tarinalinjaan. Ennemminkin

juonellistuminen seuraa ja kehittyy osallistujien muuttuvien kuvauksien myötä tapaamisesta toiseen ryhmän jäsenien jakaessa, vertaillen ja muuttaessa kertomuksien aiheita. (Mt.)

2.3 Voimaantuminen

Voimaantumisen määrittäminen ei ole yksiselitteistä. Voimaantumisen käsite vaihtelee tietealojen välillä, sisällä sekä arkisessa kielenkäytössä. Voimaantuminen mahdollistaa asioiden tarkastelemisen varsin monella tasolla. Se sisältää muutosprosessin tarkastelun niin psykologisesta, sosiaalisesta kuin laajempienkin yhteiskunnallisten rakenteiden näkökulmasta.

2.3.1 Voimaantuminen muutosprossina

Voimaantuminen on näkökulma, jossa ihmistä tutkitaan aina kontekstissaan ja suhteessa johonkin yhteisöön (Rappaport, 1987). Se, mistä tulosuunnasta ihmistä ja tämän kontekstin välistä suhdetta tarkastellaan, riippuu tutkimuksen tarkoituksesta, tieteenalasta ja siitä, miten tutkija määrittelee voimaantumisen. Voimaantumista voidaan tarkastella ja analysoida monella eri tasolla, kuten psykologisella, organisationaalilla ja yhteiskunnallisella (Zimmerman, 1990). Voimaantumiseen on sekoittunut kiinnostus makrososiaalisista muutoksista, eli laajempi yhteiskunnallinen taso. Samalla myös paikallinen taso nähdään merkityksellisenä. (Rappaport, 1987.) Rappaport kuvaa monitasoisuutta niin, että voimaantumisessa ei olla kiinnostuneita pelkästään hyvin laajoista yhteiskunnallisista muutoksista, mutta ei myöskään yksilöllisestä sopeutumisesta sinänsä. Voimaantumisen prosessi on aina muutosprosessi, jossa muutos jollakin tasolla, esimerkiksi yksilöllisellä, vaikuttaa myös ympäristöön ja toisinpäin. Lisäksi on syytä huomioida, että voimaantumisessa muutosprosessi ei etene niin sanotusti tasolta toiselle vaan prosessin eri vaiheet ilmenevät rinnakkain (Gutierrez, 1991, 204).

Siitonen (1999) kuvaa voimaantumisprosessin monitasoisuutta. Sen lisäksi, että voimaantuminen lähtee ihmisestä itsestään, vaikuttavat voimaantumiseen myös ympäristön olosuhteet. Siitonen (1999) liittää voimaantumisen sisäisen eheyden lisääntymiseen. Se sisältää

sekä henkilökohtaisen että sosiaalisen prosessin: ihmisestä itsestään lähtevällä prosessilla on suuri merkitys, samalla kun siihen vaikuttavat merkittävästi myös toiset ihmiset, olosuhteet ja sosiaaliset rakenteet. Toinen ihminen ei voi voimaantuttaa toista, vaan ihminen itse tulee voimaantuneeksi (mts, 93). Voimaantumisen käsitteeseen sisältyy näkemys aktiivisesta toimijasta passiivisen uhrin sijaan ja lähtökohtana on syyllistämisen ideologiasta irti saaminen (Rappaport, 1987; Siitonen, 1999, 83). Aktiivisen toimijuuden painotus näkyy esimerkiksi siinä, että ihmisen omalla tahdolla, aktiivisuudella ja päämäärillä on ehdoton asema eheytyksen prosessissa (Siitonen, 1999). Rappaport (1987) myös toteaa, että voimaantumisen pyritään irtisanoutumaan sellaisista tavoista tai suuntaumuksista, jotka ovat yksipuolisia ja ihmistä syyllistäviä.

Sosiaalipoliittisesti suuntautunut Breton (2004) painottaa henkilökohtaisen ja poliittisen välistä suhdetta voimaantumisen prosessissa. Siinä, missä Siitonen (1999) puhuu sisäisen eheyden lisääntymisestä, näkee Breton (2004) tietoisuuden lisääntymisen (engl. *consciousness raising*) voimaantumisen ytimenä. Voimaantuminen käsittää tämän näkökulman mukaan sekä prosessin että päämäärän, joiden avulla ihmiset voivat hallita omaa elämäänsä ja pyrkiä aktiivisesti vaikuttamaan ympäristöönsä. Prosessissa Breton (2004, 58) näkee kaksi mekanismia. Ensinnäkin laajenee tietoisuus ja ymmärrys siitä, miten henkilökohtaiset kysymykset ja ongelmat ovat yhteydessä ihmisten välisiin, poliittisiin ja taloudellisiin sekä kulttuurisiin kysymyksiin. Toiseksi lisääntyy tietoisuus sen suhteen, miten tietynlaiset valta-asetelmat ilmentyvät henkilökohtaisen ja poliittisen välisenä yhteytenä. Päämääränä voimaantumisen Breton (2004, 58) näkee tiettyjen resurssien saavuttamisen kollektiivisen toiminnan kautta. Näkökulma painottaa, että voimaantuminen ei ole vain henkilökohtainen, kognitiivisen uudelleenjärjestelyn prosessi, jossa kuva itsestä ja maailmasta muuttuvat. Rappaport (1987) toteaa samansuuntaisesti, että muutos ei koske pelkästään sisäisiä kognitioita, vaan sen lisäksi muutoksen tulee aina olla myös poliittinen kysymys ja vapautumisprosessi. Voimaantumisen yhtenä ehdottomana elementtinä on Bretonin (2004) ja Rappaportin (1987) mukaan vaatimuksien ja haasteiden esittäminen koko systeemin tai järjestelmän uudelleen rakentamiselle.

Breton (2004) ja Rappaport (1987) painottavat voimaantumisen määrittelyssä sosiaalista ja kollektiivista liikehdintää. He tarkastelevat voimaantumista yhteiskunnallisella tasolla

huomioiden myös psykologisen tason. Verratessa esimerkiksi Bretonin (2004) sosiopoliittista näkökulmaa ja Siitosen (1999) psykologisempaa näkemystä, voi voimaantumisen todeta olevan varsin monitasoinen rakenne. Muutos yhdellä analyysitasolla vaikuttaa myös muihin tasoihin (Rappaport, 1987; Shera & Wells, 1999, x). Eri teoreetikot keskittyvät pääasiassa johonkin näistä tasoista. Oli analyysin taso mikä hyvänsä, on voimaantumisessa aina kyse ihmisten ja ympäristöjen välisestä vuorovaikutuksesta kontekstuaaliset ja kulttuuriset määrittäjät huomioiden (Zimmerman, 1990). Vaikka voimaantuminen voidaan ymmärtää monin eri tavoin, ja sitä voi kuvata jopa epämääräiseksi käsitteeksi, eri lähestymistavoissa on mahdollista löytää joitakin yhteisiä elementtejä. Yksi tällainen on valta.

2.3.2 Voimaantumisen peruselementit

Voimaantumisessa on aina kyse vallasta (Breton, 2004; Gutierrez, 1991; Gutierrez, 1994; Rappaport, 1987; Rodwell, 1996; Zimmerman, 1990). Esimerkiksi Gutierrez (1991, 201) toteaa voimaantumisen olevan lisääntyvän henkilökohtaisen, interpersoonallisen ja poliittisen vallan prosessi. Kun yksilö, organisaatio ja yhteisöt saavat vallasta kiinni, tulee mahdolliseksi kehittää ja parantaa asioita ja tilanteita, esimerkiksi yksilönä ottaa valtaa oman elämän tapahtumiin ja toimia niiden puolesta (Gutierrez, 1991, 201; Rappaport, 1987). Voimaantumisen lähtökohta on vallan epätasainen jakautuminen eri ihmisten ja ihmisryhmien välillä. Pyrkimyksenä on vallan uudelleen jakaminen ja sen tasapainottaminen. Vaikka voimaantumisessa vallan nähdään olevan epätasapainossa ja pyrkimyksenä on sen uudelleen jakaminen, ei tämä tarkoita vallan riistämistä jo sitä omaavilta. Sen sijaan valta tulisi voimaantumisen kautta jaetuksi tasaisemmin kaikkien kesken (Breton, 2004, 67; Rodwell, 1996). Rodwell (1996) nimeää tällaisen vallan jakamisen kumppanuudeksi (engl. *partnership*).

Gutierrez (1994) on kartoittanut neljä elementtiä, jotka yhdistävät voimaantumisen erilaisia määritelmiä ja näkemyksiä muutoksesta. Niistä kaikki liittyvät myös tavalla tai toisella vallan kysymyksiin, mikä todentaa vallan asemaa voimaantumisprosessin mekanismina. Gutierrezin (1994) kartoittamat elementit ovat (1) pystyvyyden tunne, (2) tietoisuuden lisää-

tyminen, (3) osallisuus (engl. *participation*) ja kontaktit toisiin samassa tilanteessa oleviin ihmisiin, (4) taitojen kehittyminen.

Pystyvyyden tunne on alun alkaen Albert Banduran käsite. Pystyvyydellä viitataan ihmisen uskomuksiin omista kyvyistä ja taidoista säännellä ja rakentaa tilanteita ja tapahtumia omassa elämässä (Bandura, 1983). Gutierrez (1994) liittyy pystyvyyden tunteen voimaantumisen kontekstissa henkilökohtaisen vallan tai voiman kokemukseen, hallinnan tunteen kehittymiseen sekä yksilölliseen kykyyn toimia. Henkilökohtaisen vallan, jolla tarkoitetaan itsensä kokemista pystyvänä ja kyvykkäänä henkilönä, voi nähdä olevan perusta kaikelle muulle voimaantumiselle (Gutierrez, 1991, 202). Zimmermanin (1990) mukaan voimaantuminen ilmenee yksilötasolla muutoksena nimenomaan pystyvyyden tunteessa ja sitä kautta lisääntyneessä kontrollin tunteessa. Henkilökohtaisen (ja interpersoonallisen sekä poliittisen) vallan tunteen ja kontrollin lisääntyminen kulkevat rinnakkain ja, kuten Gutierrez (1994) toteaa, samalla paranee yksilön kyky hallita tilanteita. Jotta ihmisellä voisi olla kontrollia, on yksilöllä oltava resursseja ja kykyä toimia halujensa mukaan ja omien päämääriensä saavuttamiseksi.

Toisena eri voimaantumisteorioita yhdistävänä elementtinä Gutierrez (1994) näkee kriittisen tietoisuuden. Sillä tarkoitetaan tietoisuutta siitä, miten poliittiset rakenteet vaikuttavat yksilön ja ryhmän kokemukseen. Breton (2004, 67) kuvaa, kuinka tietoisuuden lisääntymisen myötä voimattomiksi (engl. *powerless*) itsensä kokeneet ihmiset oivaltavat oman valtansa ja kontrollinsa suhteessa resursseihin. Lisäksi he alkavat tunnistaa omia kykyjään, tietämystään sekä oikeuksia. Toisin sanoen voimattomien käsitys vallasta laajenee. Gutierrez (1994) painottaa vielä, että kun oman vallan puutteen juuret löydetään laajemmista yhteiskunnallisistakin konteksteista voi omia yksilöllisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia ongelmia tarkastella laajemmasta näkökulmasta. Laajempi perspektiivi voi vähentää esimerkiksi yksilön menneitä tapahtumia koskevia itsesyytöksiä, helpottaa liittymistä ja samautumista toisiin (esim. vertaisiin) sekä lisätä henkilökohtaista vastuuta ratkaista tulevaisuuden ongelmia. Rodwell (1996) tarkastelee henkilökohtaisen vastuun syntymistä tietoisuuden lisääntymisen myötä. Voimaantumisessa voidaan Rodwellin mukaan mahdollistaa ihmisiä näkemään syyt heidän ongelmilleen ja lisätä tietoisuutta suhteessa niihin sekä halua toimia. Ensiksi ihmisten on havaittava oma vastuunsa ja ymmärtää se suhteessa omiin te-

koihinsa. Tällaisen oman vastuun hyväksyminen mahdollistaa vallan ja johtajuuden ottamisen itselleen.

Toisiin ihmisiin liittyminen ja osallisuus on kolmas Gutierrezin (1994) hahmottava voimaantumisteorioita yhdistävä elementti. Oleellisena tekijänä on kontaktien, niin virallisten kuin epävirallistenkin muodostaminen ihmisiin, jotka jakavat samanlaisen ongelman tai ovat statukseltaan samanlaisia. Gutierrez (1994) näkee tällaisesta olevan eniten hyötyä vertaisryhmässä, jonka dynamiikka mahdollistaa ja tarjoaa jäsenille sekä emotionaalista tukea että konkreettista läsnäoloa. Vertaisryhmää voimaantumisen kontekstina käsitellään luvussa 2.3.3 Voimaantumisen muutosprosessi vertaisryhmässä.

Neljäntenä elementtinä Gutierrez (1994) näkee taitojen kehittymisen. Erilaisten taitojen kehittyessä yksilö voi hankkia erilaisia resursseja, kuten sosiaalisia taitoja, joiden avulla puolestaan saada enemmän valtaa – niin henkilökohtaista, ihmisten välistä kuin poliittista-kin (Gutierrez, 1994). Rodwellin (1996) mukaan voimaantumisessa on merkityksellistä se, että ihmiselle tulee mahdolliseksi tunnistaa omat vahvuutensa ja kykynsä, sillä yhtenä vallan juurena on itsetunto. Uusia taitoja voi oppia nimenomaan osallistumisen kautta (Zimmerman, 1990). Vallan voi nähdä tarkoittavan myös kykyä ja taitoa tunnistaa omia haluja ja tarpeita. Henkilökohtainen valta merkitsee tässä kohdin yksilön kykyä ja taitoa kontrolloida omaa kohtaloaan ja vaikuttaa ympäristöönsä (Miley & DuBois, 1999, 3). Gutierrezin (1991, 201–202) mukaan henkilökohtainen valta on myös kykyä ja taitoa vaikuttaa siihen, miten toiset ajattelevat, tuntevat, toimivat tai uskovat. Laajemmalla tasolla nämä voimaantumisen prosessissa lisääntyvät taidot näkyvät kykynä vaikuttaa resurssien jakaantumiseen sosiaalisissa systeemeissä, kuten perheessä, organisaatiossa, yhteisössä tai yhteiskunnassa.

Voimaantumisen ydinmekanismia, vallan käsitettä, on syytä vielä tarkentaa. Esimerkiksi Zimmerman (1990) tarkastelee tätä poliittista valtaa vasten: henkilön poliittisen vallan lisääntyminen ei välttämättä tarkoita todellista poliittista valtaa. Vallalla tarkoitetaan ymmärrystä siitä, minkälaisia valintoja voi tehdä erilaisissa tilanteissa, tietoisuutta ja kokemusta siitä, että voi valita. Psykologisesti voimaantuneella henkilöllä on ymmärrystä niistä tekoista, jotka vaikuttavat päätöksentekoprosessin taustalla sekä yksilön, organisaation ja yh-

teisön hyvinvointiin. Oleellinen asia ihmisen mahdollisuudessa vaikuttaa muutokseen on itsensä havaitseminen toimijana syy-seuraussuhteiden kautta (Miley & DuBois, 1994).

Voimaantuminen näyttäytyy prosessina, jossa muutos ilmenee monella eri tasolla. Vaikka voimaantumisen muutosprosessilla on tietynlaisia päämääriä, ei voimaantumista aina nähdä lopputuloksena ihmisen tai yhteiskunnan kehityskaassa. Ennemminkin voimaantumisen voi todeta olevan jotakin sellaista, mitä ei saavuteta tai ei voi suorittaa loppuun. Voimaantuminen on jatkuvan kasvun prosessi ja läpi elämän tapahtuvana muutos, jota voi kuvata tapana olla vuorovaikutuksessa maailman kanssa eli se ei ole taso.

2.3.3 Voimaantumisen muutosprosessi vertaisryhmässä

Voimaantumisteorioissa liittyminen toisiin samassa tilanteessa oleviin ihmisiin on yksi muutoksen mahdollistava elementti (esim. Gutierrez, 1991; Gutierrez, 1994; Miley & DuBois, 1999). Koska voimaantumisen päämääränä on tiettyjen resurssien saavuttaminen nimenomaan kollektiivisen toiminnan kautta, toimii vertaisryhmä sinä kollektiivisena tasona, jossa osallistuminen muutokseen toteutetaan (mukaillen Breton, 2004, 58; Gutierrez, 1994; Rappaport, 1995). Yksilön ja ryhmän voimaantuminen vaikuttavat toisiinsa: ryhmän voimaantuessa myös yksilö voimaantuu ja toisinpäin (Home, 1999, 238). Ylipäänsä osallistuminen jonkinlaiseen ryhmään ja sen tosiasian tunnistaminen, että ihminen on riippuvainen muista ihmisistä, voidaan nähdä välttämättömänä perustana niin yksilölliselle kuin kollektiivisellekin voimaantumiselle (Gutierrez, 1994; Home 1999, 234; Ramon, 1999, 41). Ihmisten välisen riippuvuuden näkeminen myönteisenä ja välttämättömänä ei ole yleisesti jaettu narratiivi ajatellen länsimaisen kulttuurin yksilöllisyyden ja autonomian arvostusta. Kuten Ramon (1999, 41) toteaa, riippuvuuden havaitseminen myönteisenä enemmän kuin rajoittavana piirteenä on aliarvioitu kulttuurisessa yhteisöissä, joissa korostetaan myyttistä itsenäisyyden ja riippumattomuuden arvoa.

Zimmerman (1990) näkee yhteisöllisyyden tunteen olevan keskeisessä roolissa henkilökohtaisen kontrollin ja osallistumisen kehittymiselle. Logiikkana on se, että toisiin liittymisestä ja yhteisöllisyydestä seuraa osallistumista, joka puolestaan vaikuttaa ympäristön ja oman kontrollin havaitsemiseen. Rappaport (1987) on todennut, että voimaantuneille ihmisille on

kehittynyt tunne kuulumisesta, yhteisöllisyydestä ja sitoutumisesta. Voimaantumisen prosessi on riippuvainen ihmisten välisistä suhteista. Voimaantumisen orientaatio yleensä huomioi vallan dynamiikan ihmisten välisissä suhteissa, mikä mahdollistaa ja laittaa liikkeelle tehokkaan sosiaalisen toiminnan kohti vapautumista ja oikeudenmukaisuutta (Christens, 2011).

Vertaisryhmässä jäsenet ovat keskenään samanlaisessa tilanteessa, jolloin kokemus siitä, että syvästi henkilökohtaisiksi koetut kokemukset ovatkin jaettuja ja normaaleja laajentaa tietoisuutta ja näkökulmaa omasta tilanteesta (Gitterman, 2004, 99). Yhteisölliset narratiivit ovat voineet tarjota ainoastaan tuhotarinoita saman asian ympärille kerääntyneille vertaisille, jolloin havahtuminen siihen, että oma henkilökohtaiseksi koettu asia onkin jaettu, voi johtaa ryhmässä uudenlaisen jaetun tarinan muodostumiseen (Rappaport, 1995). Rappaportin mukaan tuhotarinat ovat usein niiden saatavilla, jotka ovat tavalla tai toisella marginaalissa. Kuitenkin voimaantumisen ryhmän vuorovaikutus ja kollektiivinen toiminta tekee näistä niin kutsutuista uhreista potentiaalisia osallistujia sosiaalisessa muutoksessa (Gutierrez, 1994). Bretonin (2004, 59) mukaan vertaisista koostuvissa ryhmissä on mahdollista ainutlaatuisella tavalla edetä muutoksen voimaantumisen prosessissa. Ryhmän prosessi ja dynamiikka voivat helpottaa tietoisuuden lisääntymistä, eli edistää henkilökohtaisen ja ihmisten välisten tilanteiden yhdistämistä laajempaan kontekstiin. Ryhmässä jaettujen tarinoiden kautta voivat ryhmän jäsenet kokea itsensä uudella tavalla (mts, 62).

Breton (2004, 62) on tarkastellut vertaisryhmien dynamiikkaa suhteessa voimaantumiseen äänen (engl. *voice*) saamisen kautta. Lähtökohtana on, että vertaisryhmien dynamiikka mahdollistaa vastavuoroisen avun ja tuen. Kun jäsenet kertovat henkilökohtaisia tarinoitaan ja tietojaan he varsin pian huomaavat, että voivat auttaa toinen toisiaan. Gutierrezia (1994) mukaillen vertaisryhmän jäsenet voivat olla kykenevämpiä sekä hyväksymään toisensa, jakamaan tietoa ja neuvoja, että tukemaan tarvetta keskustella julkisesti asiasta, jonka ympärille ryhmä on muodostunut. Vertaisten kanssa voi olla helpottavaa jakaa kokemuksia riistävistä tai alistavista kokemuksista, mikä puolestaan auttaa vertaisia rikkomaan eristymistä ja hiljaisuutta (Home, 1999, 135). Ryhmässä jäsenet voivat löytää äänensä ja tutustua siihen. Oma ääni on voinut tulla hiljennetyksi tai se on hiljentynyt kun ei ole tullut kuulluksi. Se, että ryhmässä huomaa itsellä olevan jotakin sanottavaa, voi vaikuttaa ja auttaa toisia.

Ja kun oma sanottava herättää kiinnostusta, omien kykyjen tunnistaminen ja kognitiivinen uudelleen järjestelyn prosessi helpottuvat. Oman äänen löytäminen voi siis johtaa kielteisten minäkuvien ja itsearviointin haastamiseen ja sen voi todeta olevan ensimmäinen osa tietoisuuden lisääntymistä. Ryhmässä sen jäsenten tarpeiden tunnistaminen antaa ääneen jäsenille ja mahdollisuuden nimetä heidän maailmansa. (Breton, 2004, 61–62.)

Voimaantumisorientoituneissa vertaisryhmissä on usein mukana ryhmän ohjaaja, joka voi olla esimerkiksi psykologi tai sosiaalityöntekijä. Ryhmän ohjaajan merkitys voi voimaantumista ajatellen olla perustavanlaatuinen, sillä hän helpottaa kokemusten tulkitsemista ja taitojen kehittymistä (Gutierrez, 1994). Ryhmän jo samaistuneet ja omista voimattomuuden, avuttomuuden ja alistuksen puolestaan kiinni saaneet jäsenet voivat puolestaan vahvistaa toisten jäsenten oikeutta tutkia omaa tilannettaan – jakamalla ymmärrystä siitä, että henkilökohtainen muutos ei ole helppo (Home, 1991, 235). Rappaport (2000) toteaa, että oikeus kertoa oma tarinansa voi olla ihmiselle voimaannuttavaa. Ymmärrys, että tarkoitukseton itsesyytely sekä itsen mitätöiminen ja hylkääminen johtuvat riistosta ja alistamisesta ei synny hetkessä. Ymmärryksen saavuttamiseen voi kulua aikaa. (Home, 1999, 235.)

3 TUTKIMUSKYSYMYSTEN RAJAAMINEN

Aiheena naisten väkivaltainen käyttäytyminen on kulttuuristen ja henkilökohtaisten myyttien naamioima ja tabujen peittämä ilmiö. Sitä on ympäröinyt sekä hiljaisuus että yksipuoliset tuhotarinat demonisista naisista, joissa naisen aggressio on yksipuolisesti destruktiivista ja käsittämätöntä. Naisten aggressiota ja väkivaltaa on tarkasteltu tänä päivänä joissakin julkisissa keskustelunavauksissa, kuten kirjallisuudessa (esim. Lattu, 2008; Nykyri, 1998; Perheentupa, 2010; Reenkola, 2008; Törrönen, 2009), lehdissä (esim. Miksi olin niin julma äiti, 9/2006; Nainen lyö rakkaitaan, 6/2008; Äidin pinna oli palaa, 9.4.2011), television ajankohtaisohjelmissä (esim. MOT ”Naisen musta raivo”), ja muutamassa tieteellisessä artikkelissa (esim. Flinck & Paavilainen, 2010). Tieteellisesti aihe on säilynyt varsin tutkittomana, eikä naisten tekemälle väkivallalle ole totunnaisia ja jaettuja käsitteitä tai sanoituksia.

Vaikka naisten aggressiosta ja väkivallasta on alettu keskustella julkisesti, ei ilmiötä osata ammatillisesti kohdata. Väkivaltaisen naisen kohtaaminen hoidollisin auttamismallein ja interventioin on yhteiskunnassa jäänyt miltei täysin vaille tutkimuksellista tietoa. Oman väkivaltaisuuden kysymyksiin havahtuneelle naiselle ei ole ollut hoitoa tarjolla, eikä sosiaali- ja terveydenhuollossa osata tunnistaa naisen väkivallan erityiskysymyksiä. Suomessa naisen väkivallan erityiskysymyksiin on vastannut vuodesta 2003 lähtien Maria Akatemia -yhdistyksen Demeter-työ, ja vuosina 2004–2008 Ensi- ja turvakotien liiton Vaiettu naiseus -projekti. Jälkimmäisestä julkaistiin vuonna 2009 Vaiettu naiseus -raportti, jonka tarkoituksena oli nostaa julkisuuteen ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta (Törrönen, 2009). Maria Akatemia julkaisi vuonna 2010 Britt-Marie Perheentuvan koostaman kirjan ”Tietoisuuden tie alkurakkauteen. Väkiältä on ehkäistävissä”. Teoksessa esitellään Demeter-työssä kehitettyä teoriaa, käsitteitä ja hoitomallia naisten väkivallan kohtaamis- ja auttamistyössä. Maria Akatemian Demeter-työ on tällä hetkellä Suomessa ainoa julkisrahoitteinen taho, joka tekee erityistä väkivaltatyötä naisten oman väkivallan viitekehystä. Tämän etnografisen tutkimuksen viitekehys on ammatillisesti ohjattu vertaisryhmä (Demeter-ryhmä), joka on yksi Maria Akatemian auttamismuodoista. Demeter-ryhmä tarjoaa apua naisille, jotka käyttävät tai pelkäävät käyttävänsä henkistä tai fyysistä väkivaltaa.

Tutkimuskysymykset rakentuvat havainnoidun Demeter-ryhmän muutokselle. Tarkastelen tutkimuksessa muutosta kasvun eli voimaantumisen näkökulmasta (esim. Siitonen, 1999; Gutierrez, 1991; Gutierrez, 1994; Breton, 2004; Zimmerman, 1990). Ensinnäkin väkivaltaa käyttävien naisten ohjatulla vertaisryhmällä on hoidollinen ja ihmisen kasvua edistävä tarkoitus (Hänninen & Valkonen, 2005; Grossman, 1998; Perheentupa, 2010; Rappaport, 1995; Rappaport, 2000). Toiseksi tutkimukseni sijoittuu alueelle, jota voisi kuvata kasvun näkökulmasta tarinalliseksi tyhjiöksi. Tarkoituksena on tuoda julki kasvun, toivon ja muutoksen mahdollisuutta sekä näin rakentaa moniäänisempää tarinaa, tuhotarinan toista puolta. Rajaan muutoksen tarkastelun ryhmätasolle. Tarkoituksena ei ole rakentaa kasvun tarinaa yksilön näkökulmasta. Tämä rajaus ei kuitenkaan sulje pois yhteiskunnan, kulttuurin, ryhmän ja yksilön toisiinsa kietoutuneisuutta, mikä onkin narratiivisen ja voimaantumisen viitekehysten perusolettamuksia (Gubrium & Holstein, 2008; Hänninen, 2000; Rappaport, 1987; Breton, 2004). Tutkimukseni vastaa seuraaviin kahteen kysymykseen:

1. Minkälaisia kertomuksia rakennetaan vertaisryhmässä, jossa puhutaan naisten omasta väkivallasta?
2. Minkälaisia muutoksen elementtejä, eli kasvukäänteitä² on vertaisryhmän kertomuksissa? -

4 TUTKIMUKSEN AINEISTO JA ETNOGRAFINEN LÄHESTYMISTAPA

Tutkimuksen aineisto on kerätty etnografiseen lähestymistapaan kuuluvalla osallistuvan havainnoinnin menetelmällä. Havainnointi tapahtui osallistumalla Maria Akatemian ammatillisesti ohjattuun vertaisryhmään, joka on tarkoitettu naisille, jotka käyttävät tai pelkäävät käyttävänsä henkistä tai fyysistä väkivaltaa (Demeter-ryhmä). Tarkoituksena on luvussa 4.1 Tutkimuksen konteksti, empiirinen aineisto ja aineiston kuvaus esitellä Maria Akatemian naisten oman väkivallan kanssa tehtävän työn viitekehystä. Johdattelen tutkimukseni viitekehukseen eli narratiiviseen ympäristöön (1) esittelemällä Maria Akatemian ihmiskäsityksen, (2) Demeter-työmuodon eli sen taustan, josta väkivaltatyötä Maria Akatemiassa tehdään, (3) Maria Akatemiassa kehitettyä Demeter-teoriaa naisen väkivallan dynamiikasta sekä (4) Demeter-prosessin, jonka yksi työskentelymuoto on ohjattu vertaisryhmä. Lopuksi kuvaan, mistä empiirinen aineistoni koostuu. Luvussa 4.2 Etnografinen lähestymistapa syvennyn etnografiseen viitekehukseen.

4.1 Tutkimuksen konteksti, empiirinen aineisto ja aineiston kuvaus

4.1.1 Maria Akademia tutkimuksen kontekstina

”..monisäikeinen ja kokonaisvaltainen ihmiskäsitys pitää sisällään ajatuksen siitä, että ihmisyyden ydintä on ajattelun, kokemusten, toiminnan, ruumiillisuuden ja henkisyyden sekä sukupuoli-identiteetin keskinäinen elävä vuorovaikutus. Tämä ihmiskäsitys sisältää elämän olemuksen, rakkauden olemuksen sekä ihmisen henki-

² Termi *kasvukäänte* on tämän kirjoittajan luoma käsite. Siinä yhdistyy narratiivisen orientaation käsite juonikäänteeseen sekä ajatus voimaantumisen kasvuna.

sen kehityksen ja sisäisen kasvuprosessin pohtimista ja tarkastelemista vuorovaikutuksessa ympäröivän todellisuuden kanssa.” (Perheentupa, 2010, 18.)

Edellä oleva sitaatti toimii lyhyenä johdatuksena Maria Akatemian ihmiskäsitykseen, joka on yhdistyksen toiminnan ja samalla Demeter-työn taustalla. Maria Akatemian ihmiskäsityksen pohjautuu Britt-Marie Perheentuvan ja Antti-Veikko Perheentuvan luomalle yhteisdynaamiselle viitekehykselle ja Britt-Marie Perheentuvan kehittämälle sukupuolieritykselle teoreettiselle viitekehykselle. Se puolestaan pohjautuu perhe- ja psykodynaamiseen sekä eksistentiaalis-filosofiseen ihmiskäsitykseen. (Perheentupa, 2010, 18.)

Demeter-työ

”Väkivallan tutkiminen ja sen ilmiöihin paneutuminen psykodynaamisella työotteella ei merkitse väkivallan hyväksymistä. Naisen tekemän väkivallan esille nosto ei ole naisen syyttämistä tai syyllistämistä vaan näiden tosiasioiden vapauttamista tabun kahleista. Tällöin mahdollistuu terveen ja rakentavan syyllisyyden kokeminen ja sen kautta mahdollisuus muutokseen.” (Perheentupa, 2010, 15.)

Maria Akatemian Demeter-työ käynnistyi vuonna 2003 Raha-automaattiyhdistys Rayn tukemana projektina ja on vuodesta 2008 eteenpäin ollut Rayn toiminta-avustuksen rahoituksella. Tarkoituksena oli vastata yhteiskunnalliseen tarpeeseen ehkäistä naisten tekemää väkivaltaa. Taustalla oli huomio, että väkivallan hoito- ja auttamismallit huomioivat yksinomaan miehet, kun taas naisten aggressiivisuutta piiloteltiin. Demeter-työn tarkoituksena oli murtaa naisten väkivaltaan kuuluvaa yhteiskunnallista tabua. Maria Akatemiassa oli kiinnitetty huomiota kulttuurissa vallitsevaan yksipuoliseen naiskäsitykseen, jossa nainen käsitetään hyvänä äitinä ja suorittajana. Myyttinen naiskuva estää naisia puhumasta omasta aggressiivisesta puolestaan ja myös kohtaamasta sitä. Sukupuolierityisyyden huomioon ottaminen väkivallan ilmiössä nähdään Maria Akatemiassa yhtenä merkittävänä tasa-arvokysymyksenä sekä sukupuolieron huomioivana eettisenä kysymyksenä. (Maria Akatemia.) Perheentuvan (2010, 48) mukaan naisen pääseminen avun ja tuen piiriin ehkäisee aina myös syrjäytymistä ja eriarvoistumista ja parantaa naisen asemaa sekä tukee koko perhettä.

Demeter-työn kuluessa on vahvistunut käsitys siitä, että vaaditaan pitkäjänteistä ja pitkäaikaista työskentelyä, niin asenteellisten kuin rakenteellistenkin yhteiskunnallisten muutosten suhteen, jotta väkivaltaisten naisten näkeminen, kuuleminen ja kohtaaminen tulee mahdolliseksi (Perheentupa, 2010, 48). Nyttemmin yhteiskunnassa voidaan nähdä tapahtuneen ja olevan tapahtumassa kulttuurinen liikkahdus oikeaan suuntaan. On alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota myös naisten tekemään lähisuhdeväkivaltaan. Tämä mahdollistaa yhteistyön eri toimijoiden kesken ja tukee apua tarvitsevien naisten pääsyä avun piiriin. (Mt.) Maria Akatemian ja Demeter-työn tarkoitus on toimia yhteistyössä eri tahojen kanssa, kuten sosiaali- ja terveydenhuolto, neuvola- ja koulujärjestelmät. Demeter-työn erikoistuminen ja keskittyminen naisten tekemään väkivaltaan on mahdollistanut toimivien auttamismuotojen kehittämisen, samoin kuin väkivaltailmiön tutkimisen laajana kysymyksenä, joka koskettaa niin yksittäistä ihmistä kuin yhteiskuntaakin. (Perheentupa, 2010, 15.)

Erityisesti Maria Akatemia haluaa tuoda yhteiseen keskusteluun ja osaksi muuta hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä varhaisen kiintymyssuhteen. Näkökulman mukaan varhaiset kokemukset ovat merkittäviä ihmisen ”sisäisen käsikirjoituksen alkulähteitä” (Perheentupa, 2010, 21). Perheentuvan (2010, 49) mukaan tulisi yhä enemmän sisäistää varhaisen kiintymyssuhteen merkitys sekä tähän liittyvän naisten väkivallan dymamiikan ymmärtämistä laajalla tasolla.

Demeter-teoria

”Jos vanhemmat eivät tarjoa lapsen kiinniotettavaksi emotionaalista ja fyysistä läsnäoloa, lapsi kokee vaillejäämisen sietämättömän emotionaalisen kauhukokemuksen. Näitä ydinrakkaudettomuuden kokemuksia sävyttävät kauhu ja tyhjyyteen putoamisen avuttomuus. Tätä pienen lapsen koko olemassaoloa horjuttavaa tunnekokemusta kuvaamaan on luotu Demeter-haava.” (Perheentupa, 2010, 53.)

Demeter-työn yksi peruskysymys liittyy Perheentuvan (2010, 54) mukaan siihen, mitä naisen varhaisessa elämässä on tapahtunut hänen jouduttua laatimaan henkiseen ja/tai fyysiseen väkivallan käyttämiseen johtavan sisäisen käsikirjoituksen. Demeter-työn käsitteistö-

sä sisäisellä käsikirjoituksella tarkoitetaan yllä olevassa sitaatissakin kuvattua lapsen kokemaa sietämätöntä kipua, josta selviytymiseksi sisäinen käsikirjoitus muodostuu. Se antaa lapselle sisäisen identiteettikokemuksen. ”Demeter-naisen” lapsena muodostunut sisäinen käsikirjoitus on toiminut keinona, jonka turvin lapsi on voinut kokea olevansa toimiva osapuoli vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa. Demeter-naisen käsikirjoitus on emotionaalisen ja fyysisen kaltoinkohtelun myötä vääristynyt ja se värittää sekä ohjaa vuorovaikutuskaavaa suhteessa itseen ja toisiin niin lapsena kuin aikuisenakin. (Perheentupa, 2010, 53–54.) Perheentupa (2010, 54) painottaa, että ”kohdatessamme väkivaltaisen naisen, on aina samanaikaisesti läsnä sisäisesti, emotionaalisesti tai fyysisesti nöyryytetty ja lyöty lapsi”. Maria Akatemian näkemyksessä väkivaltaa käyttävä nainen on samanaikaisesti sekä väkivallan tekijä että uhri.

Väkivaltaisen naisen käsikirjoituksen dynamiikan hahmottamiseksi ja selventämiseksi Perheentupa (2010, 55–71) on luonut viisi kuvailevaa käsitettä: (1) emotionaalinen sterilisaatio, (2) tunnekapseli, (3) sisäinen polttorovio, (4) sisäistetyn äidin lasisarkofagi, (5) kärsimysruumis. Koska Maria Akatemian näkemys on psykodynaaminen (ks. esim. Gurman & Messer, 2003), sisältää jokainen edellä mainituista käsitteistä läpileikkauksen väkivaltaa käyttävän naisen elämänsästä kuvaten naisen tämän hetken toiminnan, tunteiden ja kokemusten sekä varhaisen lapsi-vanhempi suhteen yhteyttä. Käsitteitä avataan luvussa 6 esiteltävien kertomusten yhteydessä. Rakentamani kertomukset ovat yhteen kietoutuneita Demeter-teorian kanssa, jota Analyysitulokset -luvussa kutsun Demeter-mallitarinaksi. Väkivaltaisen naisen käsikirjoitukset eivät ole kiveen hakattuja. Nainen voi tiedostaa, oppia purkamaan ja hallitsemaan käsikirjoituksen tuhoisia mekanismeja. Perheentuvan (2010, 54) mukaan naisen minuus voi eheytyä ja voimaantua korjaavan ja uudenlaisen vuorovaikutuskuvion myötä. Seuraavaksi tarkasteltavat Demeter-auttamismuodot ovat paikkoja, joissa käsikirjoitukset voidaan uudelleen kirjoittaa.

Ohjatut vertaisryhmät Demeter-prosessissa

”Ihmisen ydinolemukseen sisältyy kuuluminen yhteyteen sekä kohtaavan kiintymyksen kokeminen ennen kuin voi yksilöityä ja eheytyä. Emotionaalisen kiinnioton

kautta ryhmäprosessissa tarjoutuu mahdollisuus tiedostaa omaa sisäistä käsikirjoitusta ja siitä johtuvia elämän selviytymisstrategioita. Ryhmä tarjoaa mahdollisuuden kasvuun, joka lähtee liikkeelle naisen yhteyden ja eriytymisen perusliikkeen aktivoitumisesta vuorovaikutuksessa sekä ryhmänohjaajan että muiden ryhmäläisten kanssa. Ohjatussa vertaisryhmässä tutkitaan omia kauhun, avuttomuuden, syyllisyyden, häpeän sekä ilon ja voiman tunteita.” (Perheentupa, 2010, 80.)

Vertaisryhmät ovat yksi neljästä Demeter-työn asiakkaille suunnatuista auttamisen muodoista. Ensiksi asiakkaat ottavat yhteyttä Avoin linja -puhelinpäivystykseen. Seuraavana vaiheena prosessissa on kartoitusluonteiset yksilökeskustelut (3–5 tapaamista), joiden jälkeen nainen voi osallistua ohjattuun vertaisryhmään. Jatkotyöskentelynä on mahdollinen psykoterapia Kelan tukemana tai omakustanteisesti. Tutkimukseni keskittyy nimenomaan kolmanteen Demeter-työn vaiheeseen eli ohjattuun vertaisryhmään. Ohjatun vertaisryhmän tavoitteet ja merkityksen voi tiivistää kolmeen pääteemaan. Ensinnäkin tietoisuuden lisääntyminen, toiseksi tietoisuustyöskentelyn idean integroiminen itseen sekä kolmanneksi vastuun kantaminen itsestä ja muista (Perheentupa 2010, 87). Ryhmissä syvennetään tietoisuutta keskittymällä oman väkivallan dynamiikan ymmärtämiseen, vastuunottamiseen, väkivaltakierteen katkaisemiseen ja ennaltaehkäisemiseen sekä omien voimavarojen vapauttamiseen ja vahvistamiseen. Tämä vaatii naisen oman käsikirjoituksen haavakohtien tiedostamista riittävän syvältä ja kosketuksen saamista pitkän ajan kuluessa kehittyneisiin omiin kysymyksiin. Ohjaaja ohjaa Demeter-ryhmää väkivaltaisen naisen käsikirjoituksen dynamiikka hahmottavien käsitteiden kautta. Muutosprosessin ja vastuunoton syntymisen ehtona Demeter-työssä nähdään se, että väkivaltainen nainen tutustuu omaan sisäiseen käsikirjoitukseen ja ymmärtää sitä kautta itseään. (Perheentupa, 2010, 80–87.)

Ohjattujen Demeter-vertaisryhmien voi kuvailla sisältävän syviä ryhmäpsykodynaamisia elementtejä, mutta ne eivät ole luonteeltaan perinteistä ryhmäpsykoanalyttistä ryhmäterapiaa (Perheentupa, 2010, 80). Tällä hetkellä Demeter-ryhmän kesto on 15 kertaa kahden tunnin ajan kerran viikossa. Naisia ryhmässä on 7–8 ja ryhmää ohjaa ammattilainen, kuten psykologi. Vertaisryhmän ohjaaja on aina nainen. Ohjaajan merkitys on olennainen, näkyvä ja aktiivinen verrattuna esimerkiksi ryhmäpsykoanalyttisiin ryhmäterapioihin terapeutin pysyessä enemmänkin taustalla tai verrattuna vertaisryhmiin, jossa jäsenet itse ohjaavat

ryhmää (kuten AA). Ryhmässä ohjaajuuden (aktiivinen ja kohtaava työote) ja puitteiden on oltava sellaiset, jotka tukevat väkivaltateeman ympärille rakennetun ryhmän erityislaatuista ryhmäprosessia. Liittyminen ryhmäprosessiin on erityisen herkkä ja vaativa. Kuten Perheentupa (2010, 80) asiaa kuvailee, aktivoi ryhmään liittyminen naisen Demeter-haavan ja pelon hylätyksi sekä mitätöidyksi tulemisesta. Väkivaltaa käyttävän naisen käsikirjoitus luo tarvetta pitää välimatkaa toisiin.

Vertaisryhmässä naiset tutustuvat omaan sisäiseen käsikirjoitukseensa erilaisten teemojen (esim. sisäinen pikkutyttö, sosiaalinen sukupuoli, äidin tunteiden ja fantasioiden tulkki, muuttumaton kollektiivinen naislaadun ydin ja ruumiillisuuden viestit) ja narratiivisten käytäntöjen kautta. Jokainen nainen saa tilan kertoa omaa tarinaansa, jota muut kuuntelevat eläytyen siihen kuin se olisi oma tarina. Ryhmän ohjaajan tehtävänä on yhdistää naisten jakamat tarinat syventämään ymmärrystä. Tämän kautta jokaisella naiselle tarjoutuu tilaa tulla nähdyksi, vahvistetuksi ja kosketetuksi. Ajatuksena on, että ryhmän jäsenten omat kasvuvoimat vapautuvat, kun ryhmässä saa kosketuksen puuttuvaan yhteyteen. (Perheentupa, 2010, 81.)

4.1.2 Tutkimuksen empiirinen aineisto

Tutkimukseni empiirinen aineisto perustuu osallistuvaan havainnointiin yhden Maria Akatemian Demeter-vertaisryhmän tapaamisissa vuoden 2010 aikana. Ryhmän anonymiteetin säilyttämiseksi en ilmoita tapaamisten tarkempaa ajankohtaa. Havainnoitava ryhmä koontui 15 kertaa kerran viikossa kahden tunnin ajan. Ryhmässä oli kahdeksan naisjäsentä ja ryhmän ohjaajana toimi Maria Akatemian psykologi. Osallistuin havainnoitsijana kaikkiin viiteentoista ryhmätapaamiseen. Istuin samassa ringissä ryhmän jäsenten kanssa ryhmän ohjaajan vieressä. Havaintomuistiinpanoja on puhtaaksi kirjoitettuna 115 konekirjoitettua liuskaa ja päiväkirjaa 30 sivua. Lisäksi kerättiin rutiininomaisesti palautelomake, jonka palautti viisi ryhmän jäsentä kahdeksasta. Koska palautelomakkeessa kysymykset olivat yksilötasolla, en käytä niitä analyysissäni (ks. luku 6), jossa keskitytään ryhmätasoon.

Kuvailen aineistoni ryhmän naisia ainoastaan yleisellä tasolla anonymiteetin säilyttämiseksi, joka on keskeistä tutkimuksen eettisyydelle (Hammersley & Atkinson, 2007). En profiloi

naisia heidän taustatietojensa, kuten sosioekonomisen aseman, iän tai lasten lukumäärän mukaan. En myöskään ole antanut naisille pseudonyymejä vaan merkitsen ryhmän jäseniä numeroin. Tiettyä jäsentä ei merkitä tietyllä numerolla vaan olen numeroinut istumapaikat ringissä. Anonymiteetin lisäksi ajattelen, että ryhmän jäsenten profiloiminen yksilöinä ei ole tarkoituksenmukaista tutkimuksen keskittyessä ryhmätason ilmiöihin.

Ryhmään osallistui kahdeksan naista, jotka olivat havahtuneet omaan väkivaltaisuuteensa tai hallitsemattomaan raivoon. Jokainen ryhmän jäsen oli mukana ryhmässä alusta loppuun asti. Naisten omat väkivaltaisuuden tarinat vaihtelivat suuresti. Väkivallan ilmenemisen eri tasot tulivat ryhmässä esiin fyysisessä ja psyykkisessä muodossa sekä itseen tai toisiin kohdistuvana. Jotkut pelkäsivät sitä päivää, jolloin ottavat lastaan liian kovasti kiinni. Jotkut olivat humalassa lyöneet kumppaniaan ja oli myös sellaisia naisia, jotka olivat huolissaan omasta ilkeydestään niin itseään kuin toisia kohtaan. Monet kuvasivat syyllisyyttään siitä, mitä pahaa olivat tehnyt toisille ja itselleen.

Väkivaltaisuuden tunnistamisen historia vaihteli naisten välillä. Jotkut saattoivat liittää väkivaltaisuuden puhkeamisen lasten syntymän jälkeiseen hetkeen, joku taas saattoi muistaa jo nuorena olleensa aggressiivinen ja omanneensa väkivaltaisia mielikuvia. Oli myös niitä, joille väkivalta sanana tuntui liian voimakkaalta ja vahvalta itselle. Ryhmä ilmensi väkivallan ilmiön laajuutta ja purkautumiskanavien erilaisuutta. Ryhmän kaikki kahdeksan naista olivat havahtuneet jollain tavoin omaan väkivaltaansa. Naisilla oli kahdeksan ainutlaatuista taustaa, joita yhdisti samanlainen ilmiö. Yhteistä kaikille oli kokemus asioiden kasaantumisesta, oman elämän hallitsemattomuudesta ja halusta muuttaa omaa tilannettaan.

Maria Akatemiaan yhteyttä ottavat naiset ovat heterogeeninen ryhmä. Esimerkiksi Avoimeen Linjaan soittavat kaikenikäiset, erilaisista taustoista tulevat naiset, jotka ovat tulleet tietoisiksi omista vaikeuksistaan, mahdollisuuksistaan vastuunottoon sekä halusta muutokseen. Asiakasryhmässä on paljon pienten lasten yksinäisiä äitejä, jotka tuntevat olevansa mahdottomien vaatimusten ympäröimiä. Esimerkiksi muutenkin kuormittavassa elämäntilanteessa lapsen oma tahto (vrt. uhma) tekee elämänhallinnasta mahdotonta. Toiseksi apua hakevat naiset, jotka käyttäytyvät väkivaltaisesti parisuhteessa. Tyypillisesti väkivallan laukaisee tilanne, jossa nainen kokee, ettei tule miehen puolelta kuulluksi tai ymmärretyksi.

Nainen voi myös olla henkisen väkivallan uhri, väärällä tavalla mustasukkainen tai päihteyden vaikutuksen alaisena. Apua on haettu myös äiti-tytär suhteen synnyttämään väkivaltaisuuteen ja itsetuhoisuuteen, joka on tärkeä ymmärtää yhtenä väkivallan muotona. (Perheentupa, 2010, 74–75.)

4.2 Etnografinen lähestymistapa

Etnografiaa ei voida määritellä yksiselitteisesti ja tiivistetysti (Atkinson, Coffey, Delamont, Lofland & Lofland, 2001, 1; Hammersley & Atkinson, 2007, 1; Taylor, 2002, 1). Sen sijaan etnografian voi kuvata suhteellisen avoimeksi, määrittelemättömäksi ja rajattomaksi lähestymistavaksi (esim. Hammersley & Atkinson, 2007, 3–4). Etnografian luonne tekee siitä laajalti sovellettavan lähestymistavan. Sitä on sovellettu erilaisiin tutkimustekniikoihin ja sen piiriin on sisällytetty vaihtoehtoisia lähestymistapoja. Perinteisesti etnografia on ollut väline ymmärtää kulttuurista erilaisuutta. (Atkinson ym., 2001, 4.)

Laaja-alaisuudestaan huolimatta on etnografian määritelmillä myös yhteisiä piirteitä. Yhtenä etnografian ytimenä, määrittelystä riippumatta, on havainnointi tiedonkeruun muotona. Havainnointi tapahtuu kenttätyön aikana etnografian kerätessä aineistoa luonnollisessa ympäristössä. Tarkoituksena on havainnoimalla hahmottaa ihmisten elämää. Etnografia tutkii ihmisiä ja heidän elämäntapahtumiaan sekä tuottaa tekstejä ihmisten sosiaalisista maailmoista. (Agrosino, 2005, 729; Emerson, Fretz & Shaw, 2001, 352; Hammersley & Atkinson, 2007, 3–4; Hobbs & Wright, 2006, x; Taylor, 2002, 1.) Etnografi viettää kentällä suhteellisen pitkän ajan. Perinteisessä etnografiassa tämä on voinut tarkoittaa vuosia kestävästä kentällä oloa. Tämä tekee etnografille mahdolliseksi tutkia, kokea ja esittää kyseisessä ympäristössä ilmeneviä sosiaalisia prosesseja ja elämää (esim. Emerson ym., 2001, 352). Kuvataan yleisesti omaa kenttätyötäni luvussa 4.2.1 Kenttätyön puitteet ja etiikka. Samalla esitelen etnografisen tutkimuksen prosessin kulkua ja siihen sisältyviä yleisiä elementtejä.

Havainnointi ja osallistuminen kenttätyön aikana johtavat siihen, että etnografinen aineisto ja löydökset ovat tutkijan subjektiivisuuden suodattamia (Atkinson ym., 2001, 4–5; Coffey, 1999, 37; Hobbs & Wright, 2006, xi). Etnografinen tutkimus, joka on subjektiivista, henki-

lökohtaista ja ruumiillista, on ristiriidassa positivistisen objektiivisen ja ”puhtaan” totuuden tavoittelemisen kanssa (esim. Atkinson ym., 2001, 1–4; Coffey, 1999, 68; Denzin & Lincoln, 2005, 643; Hammersley & Atkinson, 2007). Etnografisen tutkijan voi todeta tulevan osaksi tutkimaansa maailmaa (Denzin & Lincoln, 2005, 643; Taylor, 2002). Hammersley ja Atkinson (2007, 16) näkevät tämän etnografian vahvuutena ja hyötynä. Esimerkiksi huomiolla ja ymmärtämällä tutkijan läsnäolon vaikutukset ihmisiin, voidaan saada tietoa ihmisten tavoista reagoida erilaisiin tilanteisiin. Luvussa 4.2.2 Kenttämuistiinpanot etnografisena aineistona tarkoituksena on hahmottaa kenttämuistiinpanojen (havainnointimerkinnät ja päiväkirja) pohjalta etnografisen aineiston konstruktivisuutta eli sitä, kuinka etnografisen tutkimuksen subjektiivisuus tekee reflektiivisyydestä etnografille keskeisen välineen. Kuten Coffey (1999, 36) toteaa, reflektiivisyytensä kautta etnografi tunnistaa ja kriittisesti osallistuu erilaisiin positioiden, identiteettien ja paikkojen mahdollisuuksiin.

Perinteisesti etnografisessa tutkimuksessa havainnointi määritellään tutkijan osallisuuden jatkumolla. Äärimuotoina on täydellinen osallistuminen (engl. *complete participant*) tai täydellinen havainnointi (engl. *complete observer*). (Hammersley & Atkinson, 2007, 79–86.) Hammersleyn ja Atkinsonin (2007, 79–86) mukaan valtaosa etnografeista paikantaa itsensä ääripäiden ”osallistuja tarkkailijana” ja ”tarkkailija osallistujana” välille. Taylor (2002, 3) tarkastelee, kuinka etnografisen tutkijan sanotaan saavan osallistumisen kautta sisäpiirin näkemyksen tutkimastaan ilmiöstä, kuten yhteiskunnasta tai ryhmästä. Sisäpiirin näkemyksen kautta etnografi saa erilaista tietoa ja ymmärrystä toisten ihmisten todellisuudesta. Se eroaa siitä näkemyksestä mitä ulkopuolisuuteen (objektiivisuuteen) tähtäävillä tiedonkeruumenetelmillä saavutetaan.

Luvussa 4.2.3 Oma rooli ja suhde havainnoitaviin kirjoitan auki omaa paikkaani osallisuuden ja osallistumattomuuden välillä sekä rajaamaan omaa rooliani ja sen rajoja kentällä. Taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että havainnoidessa tutkija osallistuu tutkimukseensa sukupuolittuneena, ruumiillisena, seksuaalisena ja emotionaalisen hahmona, huolimatta osallistumisen intensiteetistä jatkumolla (Coffey, 1999, 12). Ajattelen tämän keskustelun olevan merkityksellistä, sillä etnografiselle tutkijalle ei ole tyypillistä olla niin sanottu hiljainen havainnoitsija, joksi itseni alun perin löyhästi mielsin.

4.2.1 Kenttätöön puitteet ja etiikka

Ennen varsinaista kenttätöön ja ryhmän havainnoinnin alkua olin yhteydessä Demeter-ryhmän ohjaajaan puhelimitse, sähköpostitse ja käymällä Maria Akatemiassa. Havainnointia suunniteltaessa pyrittiin sopimaan käytännön asioista mahdollisimman tarkasti. Tämä on tärkeää terapeutin ryhmän turvallisuuden kannalta, sillä käytännön asioilla ja yksityiskohdilla on ryhmässä sekä terapeutin että ryhmädynaaminen merkitys (Suhonen, 1998, 94). Kysymys on myös tutkimuksen eettisyydestä. Etnografiassa tutkijan käyttäytyminen kentällä ei voi olla sattumanvaraista, joten kenttävaiheeseen on valmistauduttava etukäteen. Toisaalta etnografialle on tyypillistä tietynlainen ennakoimattomuus. Perinteisesti etnografiassa lähdetään liikkeelle niin, ettei työn kulkua määrätä tarkasti etukäteen. Esimerkiksi tutkimusprosessin kuluessa vastaan tulevat ongelmat ovat usein ennustamattomia, eikä niiden ratkaisemiseksi tehdä valmiita strategioita. (Hammersley & Atkinson, 2007, 20.)

Etnografiassa ei ole tapana aloittaa tutkimusta jonkin hyvin kehitellyn teorian pohjalta, josta olisi vedetty jo valmiiksi ennako-oletukset eli hypoteesit (Hammersley & Atkinson, 2007, 21). Etnografinen ennakoimattomuus viitoittikin kenttätöni alkuvaihetta, sillä ajatuksena oli havainnoida ryhmää ikään kuin puhtaalta pöydältä. En tullut ryhmään niin, että olisin täyttänyt pääni selkeillä tutkimuskysymyksillä, strukturoidulla havainnointilomakkeilla tai jähmeillä teoreettisilla viitekehyksillä. Tarkoituksena oli, että ryhmän prosessin kuluessa hahmottuisivat tutkimuskysymykset. Suurpiirteisesti ajatukseni oli tarkastella mahdollisia voimaantumisen elementtejä ohjatussa vertaisryhmässä, muutosta ryhmätasolla sekä naisten väkivaltaan liittyviä ilmiöitä. Laadullinen tutkimus kaiken kaikkiaan mahdollistaa liikkeelle lähdön ilman ennako-oletuksia tai määritelmiä (Eskola & Suoranta, 1998, 19). Kuitenkin on muistettava, että ihminen kiinnittää huomionsa ja havaintonsa suhteessa aikaisempiin kokemuksiin. Näin ollen tutkijan on syytä jossain määrin hahmotella omia ennako-oletuksiaan ja jo olemassa olevia tutkimuskysymyksiä.

Ryhmän ohjaaja informoi ja keskusteli ensinnäkin työyhteisön kanssa, ja toiseksi ryhmän kokoamisvaiheessa jäsenten kanssa gradun tekijä-havainnoitsijan mukana olosta koko ryhmän olemassaolon ajan. Ryhmän tulee olla täysin tietoinen havainnoitsijan läsnäolosta ja sen syystä (Yalom 1995, 513). On tutkimuksen eettisyyden kannalta tärkeää, että tutkittavat

tietävät osallistuvansa tutkimukseen ja he voivat siitä kieltäytyä (Hammersley & Atkinson, 2007). Ensimmäisessä ryhmäistunnossa esittelin itseni lyhyesti. Kerroin nimeni ja että tarkoitukseni on tehdä sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma liittyen ohjatun vertaisryhmän ryhmädynamiikkaan ja naisen väkivallan erityiskysymyksiin. Kuvasin lyhyesti, miksi olen kiinnostunut hahmottelemastani aiheesta, mikä on Maria Akatemian ja minun välinen suhde (esim. näkökulmia kehittämiseksi). Kerroin, että teen muistiinpanoja havainnoistani ja korostin, että muistiinpanot ovat ainoastaan pro gradua varten. Havaintojani tulen käsittelemään yleisellä, ryhmän, tasolla niin ettei yksittäisiä henkilöitä voida tunnistaa. Nämä olivat myös tutkimuksen eettisyyden kannalta keskeisiä. Grönforsin (1982, 78) mukaan tutkimuksessa mukana oleville on hyvä kertoa tutkijan tavoitteesta. Tutkimuksen luonteen salaaminen on kyseenalaista tutkimuksen eettisyyden takia joten se on hyvä ilmoittaa rehellisesti. Kuitenkaan tutkimuksen yksityiskohtainen selostaminen ei yleensä ole tarpeen, eivätkä kaikki yksityiskohdat välttämättä ole tutkijalle itselleenkaan selviä. (Mt.)

Ennen ensimmäistä ryhmätapaamista pyrimme määrittelemään ohjaajan kanssa rooliani ryhmässä. Tutkijan on löydettävä jokin rooli itselleen tutkittavalla kentällä, mikäli käyttää osallistuvaa havainnointia. Roolin löytäminen tapahtuu yleensä eksplisiittisten tai ainakin implisiittisten neuvotteluiden kautta kentällä olevien ihmisten kanssa. (Hammersley & Atkinson, 2007, 4.) Lähtökohtana oli, että havainnoitsijana en olisi ryhmän ohjaaja enkä ryhmän jäsen. Lähdin ensimmäiseen tapaamiseen välimuodossa, mikä tarkoittaa, että pysyisin pääasiassa passiivisena havainnoitsijana ja vastaisin lyhyesti ja yleisesti, mikäli ryhmän ohjaaja osoittaa minulle kysymyksen.

Ensimmäisen kerran jälkeen tarkensin rooliani niin, että olen täysin hiljainen havainnoitsija. En siis sanoisi sanaakaan ryhmätapaamisen kuluessa. Tähän poikkeuksena oli viimeinen tapaamiskerta, jonka lopussa kerroin lyhyesti keskeisimmistä havainnoista, joita olin ryhmässä tehnyt. Koin, että tällainen järjestely mahdollisti keskittymisen ryhmän havainnointiin ja pysymään ”etäämpänä” itse terapiaprosessista. Ryhmän varsinainen tarkoitus on olla terapeutin, ja sen ilmapiirin pitää mahdollistaa arkaluontoisten ja kipeiden asioiden käsittely. Hiljaisesta läsnäolostani huolimatta lähtökohtani oli aktiivinen empaattinen havainnointi ja kuuntelu. Nousiainen (2004, 38) mukaan empatia on keskeinen ymmärtämisen ja tiedontuottamisen väline.

Valmistauduimme ryhmätapaamisiin ryhmän ohjaajan kanssa noin puoli tuntia ennen ryhmän alkua. Ryhmän jälkeen purimme lyhyesti päällimmäisimmät ajatukset ja tuntemukset ryhmäkerrasta. Kävimme kerran viikossa tunnin mittaisen työnohjauksellisen keskustelun ohjaajan kanssa. Keskustelujen pohjana käytin edellisestä ryhmätapaamisesta kirjoittamiani päiväkirjamerkintöjä, joissa käsittelin syvemmin tekemiäni havaintoja ja sanoitan ryhmän (tutkijassa) herättämiä tuntemuksiani ja ilmiöitä. Johnsonin ja Clarken (2003, 432–433) mukaan sensitiivisten aiheiden kenttätutkijalla on hyvä olla säännöllinen työnohjaus. Tutkimus, jossa ollaan tekemisissä intiimien ja stressaavien elämänpuolten kanssa, vaikuttaa tutkijaan ruumiillisena ja emotionaalisenä kokemuksena (Dickson-Swift, James, Kippen & Liamputtong, 2008, 139). Työnohjaus auttoi kenttävaiheessa kohtaamieni vaikeiden ja sensitiivisten asioiden käsittelyssä, ja se oli tärkeää oman jaksamisen kannalta.

Varsinaisen kenttävaiheen aikana lasken työskennelleeni aikataulutetusti keskimäärin kahdeksasta kymmeneen tuntiin viikossa. Tämä sisälsi osallistumisen ryhmään, johon kuului myös valmistautuminen ohjaajan kanssa ja nopea loppupurku (yhteensä kolme tuntia). Päiväkirjan kirjoittamiseen kului viikossa noin neljä tuntia sekä viikoittaiseen työnohjaukselliseen keskusteluun yksi tunti. Kenttämuistiinpanot (havainnointi ja päiväkirja) toimivat etnografian aineistona. Seuraavaksi avaan niiden kautta myös varsinaista kentällä olon kokemustani.

4.2.2 Kenttämuistiinpanot etnografisena aineistona

P6: saakohan se [havainnoitsija] omasta käsialastaan selvää kun tekstiä tulee paljon.

P5: mitä se oikeesti kirjoittaa tonne?

O: sisältö ja saako selvää. onko se huolta vai mitä se on?

P5: no ei huolta. itse en sais selvää.

(11. tapaaminen)

Istuntojen aikana tein aktiivisesti muistiinpanoja. Ideaalisinta onkin tehdä muistiinpanot havainnoinnin aikana (Hammersley & Atkinson, 2007, 142). Havainnointivihon esillä pitäminen ja kirjoittaminen on myös luonteva keino muistuttaa olevansa tutkija ja tehdä eroa ryhmän ohjaajan, jäsenten ja tutkijaroolin välillä (Laakso, 2009, 96). En käyttänyt missään

vaiheessa nauhuria vaan ryhmässä keräämäni aineisto perustuu aistien varaisiin havaintoihin. Kenttämuistiinpanojen kirjoittaminen on keskeinen osa etnografista tutkimusprosessia ja tapa tallentaa havaintoaineistoa sekä tuottaa aineistoa (Hammersley & Atkinson, 2007, 141; Lappalainen 2007b, 114).

Havainnointiin perustuva etnografinen aineisto on moneen kertaan suodattunutta. On mahdotonta havainnoida kaikkea, joten etnografi kirjaa vain osan havainnoistaan muistiinpanoihin. (Lappalainen, 2007b, 127.) Tutkijan kirjoittamat ja keräämät kenttämuistiinpanot juontavat aina juurensa henkilökohtaisesta ja ovat siten valikoituneita sekä konstruktivisia (Coffey, 1999, 199; Emerson ym., 2001, 353; Hammersley & Atkinson, 2007, 141–142). Etnografi on muistiinpanoja tehdessään jatkuvien valintojen edessä: mitä, missä ja miten minun tulisi kirjoittaa? Tutkijan kiinnostukset, arvot ja kokemukset vaikuttavat siihen, mitä hän ympärillään näkee, mitä hänelle on olemassa, ja mihin huomio kiinnittyy ja mihin ei.

Muistiinpanojen tuottaminen on tulkintaprosessi. Empiirinen syntyy sosiaalisessa prosessissa, jossa tiettyjä asioita muistiin kirjatessa tulee samalla antaneeksi ilmiölle merkityksiä (Ramazanoglu & Holland, 2002, 154). Atkinsonin (1992, 2–5) mukaan etnografian lähtökohtana on, että kenttä on tutkijan luoma konstruktio. Kentällä tapahtunut vuorovaikutus, sen suhde aineiston tuotantoon sekä havaintojen kirjoittaminen muistiin muovaavat tutkijan ainutlaatuista konstruktiota. Etnografian raportoima kenttä on vain yksi mahdollinen versio hänen kiinnostuksen kohteena olleesta sosiaalisesta todellisuudesta.

Mistä sitten kenttämuistiinpanoni koostuvat? Niin kuin Lappalaisen (2007b, 113) kuvailema etnografi, osallistuin ryhmän arkeen ja keskitin aistini havainnointiin: katselemaan, kuuntelemaan, tunnustelemaan, ja näin aktiivisesti osallistumaan oman roolini rajoissa tutkimaan ryhmään. Vuoropuhelujen lisäksi kirjasin ylös sanatonta vuorovaikutusta, kuten hiljaisuuksia, äänen sävyjä, ilmeitä, asentoja, rytmejä, katseita. Erityisesti mainittakoon katseiden havainnoinnin merkityksellisyys. Sillä, että ihminen tulee nähdyksi varhaisessa vuorovaikutuksessa, on merkittävä sija ihmisen kehitykselle. Naisen väkivaltaisuus on yksi esimerkki siitä problematiikasta, jolla on juurensa siinä, ettei ole tullut nähdyksi omassa historiassaan (Perheentupa, 2010). Käännetäänkö katse pois päin henkilöstä, joka ilmaisee ymmärrystä ja empatiaa tai katsotaanko toista kohti silloin, kun tarvitaan lohduttavaa kat-

setta? Kirjasin ylös myös omia henkilökohtaisia kokemuksia ja tuntemuksia. Goffmanin (1989) mukaan tämä on oleellista, sillä havainnoitsijan emotionaaliset reaktiot kentän tapahtumiin heijastavat ja peilaavat sitä, mitä ympärillä tapahtuu.

Ilmapiiri ryhmässä oli jännittynyt ja täynnä avuttomuuden kokemuksia. Väkivallalla, joka kohdistui itseen tai toisiin ryhmässä; ulospäin katsominen, nauraminen, voivat tässä tilanteessa olla keinoja peittää omaa haavoittuvaisuutta ja avuttomuutta, jota ryhmän jäsenet mahdollisesti väkivallan keskellä kokevat. Ryhmässä oleminen voi tuoda mieleen lapsuuden aikaiset avuttomuuden kokemukset. Ne siirtyvät myös minuun. Ryhmän alkuun liittyvänä ahdistuksena ja intensiivisenä, latautuneena tunnelmana [– –]

(Päiväkirjasta 1. tapaaminen)

Ryhmäistunnoissa vallitseva ilmapiiri ja tunnelma olivat yksi tärkeä havainnoinnin ja sanoituksen kohta. Aluksi tunnelmien intensiteetti yllätti ja hämmensi. Oli vaikea eritellä tunnelmia ja aluksi kirjasin ne muistiin lähinnä termein ”intensiivinen” ja ”helpottavampaa”. Joskus tuntui, ettei ole lainkaan sanoja kuvamaan tunnelmaa, jolloin ne muodostuivat ”sanojen kuvaamattomiksi”. Ilmapiiri ja tunnelma saattoivat olla niin tiheitä, että ne tuntuivat ruumiillisina tuntemuksina. Omien fyysisten tuntemusten havainnointi muodostuikin tärkeäksi havainnoinnin kohdaksi ja tiedon lähteeksi. Etnografisessa tutkimuksessa ruumiillisen ja emotionaalisen läsnäolon ja kokemuksellisuuden voi liittää osaksi tutkimusprosessia (Atkinson ym., 2001, 1–8; Coffey, 1999; Lappalainen, 2007a, 10). Seuraavassa katkelma kenttämuistiinpanoistani ja etnografisesta päiväkirjastani, joissa näkyy tutkijan ruumiillisuuden tuntemukset ryhmän tunteeseen liittyen.

P5: ahdistus ja pelko. [– –] sit sen kuittaus – pidä se täällä. (pitelee rintakehäänsä)

(tarkkailijallekin tulee puristava tunne rintakehään. se kaikki on rintakehässä. ahdistava olo kun miettii)

P1: kohtuutonta kun joutuu vaan pidättelee. (pitelee kiinni kurkustaan/ rinnastaan)

O: mitä tapahtuis jos ei pidättelis?

P2: pienellä tytöllä ei työkaluja. ainakaan siinä hetkessä. ja se kieltäminen, pystyn samaistuu siihen et veri pakenee päästä ja nopeesti ajattelee jotain muuta.

(tarkkailija tuntee tämän ryhmän ahdistuksen rintakehässä. se ilmenee jonkinlaisena totaalisenä paikoillaan olona. kenenkään ilmeet eivät juurikaan värähtele)

(7. tapaaminen)

[– –]havainnoitsija tuntuu tuntevan ryhmän fyysisyyden. Tuntuu fyysisesti, että fyysisten tuntemuksien tunnistaminen on liikkeellä. Tulee mieleen, kuinka veri pakenee päästä ja kaikki veri pakkautuu tai hyytyy rintakehään. Mietin, mitä tämä rintakehään pakkautunut ”kaikki”, tai häpeä sisältää, mitä kaikkea siihen on niputtunut.

(Päiväkirjasta 7. tapaaminen)

Kenttätyö osoittautui Coffeyn (1999, 158) sanojen mukaisesti fyysiseksi ja emotionaaliseksi työksi. Puristava tunne rintakehässä, päässä tuntuva paine tai helpotuksen huokaus kertoivat siitä, mitä tunnelmaa ryhmä kantoi. Kleinman ja Copp (1993, 53), samoin kuin Coffey (1999), ovat sitä mieltä, että etnografisessa tutkimuksessa tutkijan on tärkeä huomioida myös omat tunteensa. Tutkijan tunteiden näkyvyys on rinnastettavissa osallistujien tunteiden näkyvyydelle (Kleinman & Copp, 1993, 53). Mikäli kenttätutkija jättää omat tunteensa huomioimatta tekstissä, loistavat toistenkin tunteet poissaolollaan. Ajattelen, että on mahdollonta ymmärtää havainnoimaani ryhmää ilman tutustumista myös omiin tunteisiin. Näin ollen tarkoitus on huomioida, miten ryhmän jäsenet tuntevat ja miten minä tunnen ryhmän. Kenttätyön voi todeta tällaisen fyysisyyden ja emotionaalisuuden kautta olevan ruumiillista toimintaa (Coffey, 1999, 59). Tutkijan hetkessä oleva ja aktiivinen ruumis ottaa osaa siihen sosiaaliseen maailmaan, jota hän on havainnoimassa. Ruumis on siis osallistuva ja tutkijan tulee kiinnittää huomiota ruumiilliseen itseensä (miten asemoimme, näymme ja esitämme ruumiillisen itsemme). Seuraavaksi tarkastelen omaa osallistumistani kentällä ja itseni määrittelyä esimerkiksi sen kautta, miten havainnoitava ryhmä minut kuvasi ja miten minä kuvasin heidät.

4.2.3 Oma roolini ja suhde havainnoitaviin

Vai voiko hiljainen havainnoitsija olla joku uhka myös, joka arvostelee ryhmää ja heidän tyhmyytään? Kirjasin aika alussa yhden hiljaisuuden kohdalla tunnelmani siitä, että hiljainen havainnoitsija on tunkeilija, joka ei jaa mitään ryhmässä, jossa kaikki jakavat. Alkuvaiheessa oli useampia hiljaisuuksia, jotka koin jossain vaiheessa sisältävän tällaista.

(Päiväkirjasta 9. tapaaminen)

Ote päiväkirjasta toimii avauksena hiljaiseen rooliini kenttätyön kontekstissa. Havainnoitsijan ja havainnoitavan ryhmän välinen suhde, osallistuminen ja osallistumattomuus, sisäpuo-

lisuus ja ulkopuolisuus ovat tärkeitä ja ikuisia keskustelun aiheita etnografiassa. Hyödynän itseni kentälle paikantamisessa kahta erilaista näkökulmaa. Nimeän itseni hiljaiseksi havainnoitsijaksi. Nimike on peräisin kliinisestä ryhmäpsykoterapiakirjallisuudesta, jonka kontekstissa hiljaisella havainnoitsijalla on oma tarkoituksenmukaisuutensa ja merkityksensä terapiaryhmien dynamiikassa (Capiello, Zanasi & Fiumara, 1988; Carpelan, 1968; Suho-
nen, 1998). Hiljainen havainnoitsija ei siis ole etnografiassa käytetty nimike. Sen kautta on kuitenkin mahdollista käsitellä erilaisia näkökulmia havainnoitsijan ja ryhmän välisestä suhteesta. Lisäksi hiljainen havainnoitsija terminä kuvaa erityistä puhumattomuuden rooliani ryhmässä, jossa oli ryhmäpsykoterapeuttisia elementtejä.

Havainnoitsijaa ryhmän järjestyksen osana tarkastellaan eri tavoin etnografisessa ja kliinisten terapiaryhmien kirjallisuudessa. Etnografiassa havainnoitsija nähdään aina osana ryhmän sosiaalista järjestystä ja hän vaikuttaa siihen tavalla tai toisella. Vaikka tutkija ei osallistuisi ryhmän toimintaan havainnoitavan kohteen tavoin, on hän kiinteä osa ryhmän vuorovaikutusta (Hammersley & Atkinson, 2007). Kliinisessä ryhmäpsykoterapiassa havainnoitsijan hiljaisuuden merkitystä vuorovaikutuksessa lähestytään toisin. Esimerkiksi Capiello ym. (1988) toteavat, että puhumattomuus sulkee hiljaisen havainnoitsijan ryhmän sanallisen kommunikaation verkostojen ulkopuolelle. Tämä johtaa siihen, että havainnoitsija ikään kuin eristäytyy tätä kautta kokonaan ryhmässä meneillään olevasta dynaamisesta vuorovaikutuksesta. En kokenut olevani Capiellon ym. (1988) kuvaamalla tavalla sanattomuudessa näkymätön. Vaikka sanat puuttuivat, olin silti ruumiillisesti läsnä tilanteessa tehden tulkintoja näkemästäni ja kokemastani suhteessa kontekstiin (Hammersley & Atkinson, 2007, 102).

Olisiko alun puheessa hyvästä gradusta henkisestä väkivallasta voinut olla jotain osoitettu myös hiljaiselle havainnoitsijalle ja hänen gradulleen? Kiinnitin ylipäänsä huomiota henkilön ilmeisiin, hymyihin ja naurahduksiin, joita olen kuvaillut lempeiksi, empaattisiksi. Ehkä hän halusi tarjota jotain tällaista huolenpitoa ja osoitusta myös havainnoitsijalle.

(Päiväkirjasta 10. tapaaminen)

En ollut ryhmän jäsen enkä ohjaaja vaan jollain tavoin poikkeava. Koin olevani hiljaisessa roolissani ainutkertainen ja kummallinen ryhmän dynamiikassa. Ryhmäterapiakirjallisuudessa havainnoitsija kuvataan yleisesti poikkeuksena ryhmässä (Capiello ym., 1988; Suho-

nen, 1998). Hammersleyn ja Atkinsonin (2007, 88) mukaan etnografin yleisenä päämääränä on ylläpitää kentällä enemmän tai vähemmän marginaalista positiota, vaikka voikin omak-sua vaihtoehtoisia rooleja. Esimerkkinä marginaalisuuden kokemuksesta on yhdellä ryhmä-kerralla kiertoon laitettu kirja. Ryhmän ohjaaja, joka istui havainnoitsijan vasemmalla puo-lella, lähetti kirjan eteenpäin. Kirja kiersi ryhmässä myötöpäivään, kunnes se saapui (vii-meiselle) havainnoitsijan oikealla puolella istuvalle jäsenelle. Tämä oli selvästi hämmenty-nyt, että seuraavana kiertokulussa olisi ollut havainnoitsija, eikä osannut päättää, mihin kirjan laittaisi. Hän päätyi laittamaan kirjan pöydälle hetken mietittyään, sen sijaan että kirja olisi jatkanut etenemistä samansuuntaisesti takaisin ryhmän ohjaajalle.

Capiellon ja kumppaneiden (1988) mukaisesti koin olevani marginaalisessa positiossa suh-teessa ryhmään. Se, että havainnoitsija on ryhmän mielessä marginaalisessa asemassa ja eristäytynyt, koska ei voi sanallisesti kommunikoida, nousee esiin ryhmän keskustellessa hiljaisen havainnoitsijan herättämistä mielikuvista. Ryhmä itse ei spontaanisti ottanut ha-vainnoitsijaa puheeksi kertaakaan, eikä esittänyt tälle kysymyksiä tai kommentteja. Seuraa-va ote on ryhmäkerralta, jolloin ryhmän ohjaaja otti suunnitellusti puheeksi tarkkailijan ryhmässä herättämät mielikuvat.

P2: oon niin tottunut että tossa se istuu [– –] en tiedä mitä katriina ajattelee. katriina varmaan on ihan tutkijan silmin. objektiivinen. ettei ole syytä tuoda omia tunteita.

P5: mä ajattelen että mitäköhän se ajattelee kun eriyttää siitä tutkijan roolista. ulkopuolisin silmin nähdä se miten se näkee musta. kun kuulee mun jutut mitä mä kerron. [– –]

P4: mitä katriina mahtaa kirjoittaa, eihän tässä mitään tapahdu. me ollaan tässä porukka ja onhan tossa toi hiljainen. ettei sitä tarviikaan katsoa. yks joka tuntee ulkopuoliseksi.

P7: ehkä se että hän vaan istuu tossa eikä jaa mitään. [– –]

P6: katriina ei ajattele mitää ryhmästä vaikka kai jokainen nyt jotain ajattelee. voi ajatella mitä ha-luaa. se on hänen asiansa. en oo puhunut valtakunnan salaisuuksia [– –]

P1: katriina kuulee kaikki mitä me puhutaan ja me ei tiedetä katriinasta mitään. ei kai se paljasta mitään. sellainen salainen.

(11. tapaaminen)

Ryhmän keskustelussa piirtyy kuva melko kliinisestä tutkijasta. Kuvassa tutkijan objektiivisuus vaatii sen, että hän eriyttää itsestään tunteet. Ne eivät kuulu tutkijan työminään eikä tutkija oikeastaan ajattele ryhmästä mitään suorittaessaan objektiivista havainnointiaan.

Toisaalta tutkija muodostaa uhan ryhmälle, koska hänellä on myös elämä työnsä ulkopuolella. Mitä hän silloin mahtaa ajatella ryhmästä? Mitä jos tutkijaan törmäisi vapaa-ajalla? Uhka liittyy jollain tavoin tutkijan salaiseen olemukseen. Tutkija ei jaa mitään ja hänet koetaan (tai on sijoitettu) ryhmään nähden ulkopuoliseksi. Voidaan jopa puhua ryhmästä me-muodossa, korostaen eroa objektiiviseen (tunteettomaan ja ajattelemattomaan) tutkijaan. Lisäksi eroa osoittaa toteamus, että tutkijaa ei tarvitsekaan katsoa. Tutkijaan voi suhtautua välinpitämättömästi ja poissulkevasti. Capiello ym. (1988) katsovat, että havainnoitsijan integroituminen ryhmään on mahdotonta, koska puhumattomuus tekee hänestä läpinäkymättömän ja siten vaikeaselkoisen. Tämä vaikuttaa olevan yhdenmukainen näkemys ryhmän keskustelussa esiin tuodun näkemyksen kanssa.

Etnografisesta näkökulmasta tarkasteltuna havainnoitsijan minä osallistuu monimutkaisiin tutkimus- ja neuvotteluprosesseihin (Coffey, 1999, 22). Capiellon ja kumppaneiden (1988) näkemys havainnoitsijasta ulkopuolisena ja marginaalisena johtaa siihen, mistä Coffey (1999, 22) puhuu etnografian läsnäolon mykistämisenä. Etnografian kuvaaminen tietämättömänä ulkopuolisena tai tuntemattomana on Coffeyn mukaan harhaanjohtavaa. Havainnoitsijan minä ei rajaudu pelkästään ammatillisiin (engl. *professional*) tehtäviin, vaan siihen on niputtunut myös henkilökohtaisia ja sosiaalisia minuuden puolia. Polku tuttuuden ja vierauden, tietämättömyyden ja tietämisen, läheisyyden ja etäisyyden välillä ei ole suoraviivaista. Etnografi on osa kentän monimutkaisuutta ja suhteita positioituna ja kontekstualisoituna yksilönä. (Mt.)

Vaikka kliinisessä ryhmäterapiakirjallisuudessa havainnoitsija nähtäisiinkin toisenlaisena kuin etnografiassa, on mielenkiintoista avata ryhmän mielikuvaa tutkijasta vailla ryhmään liittyviä ajatuksia ja tunteita. Capiello ym. (1988) mukaan havainnoitava ryhmä usein siirtää ja kohdistaa havainnoitsijaan sellaisia elementtejä, joita ryhmä ei halua kohdata. Tällaisia ovat esimerkiksi aggressiivisuus, välinpitämättömyys ja tunteettomuus. Näiden elementtien sijoittaminen tutkijan kannettavaksi antaa ryhmälle mahdollisuuden attribuoida positiiviset arvot, kuten välittävät, läsnä oleva, empaattinen, suoraan ryhmän ohjaajaan.

Väkivallan dynamiikan äärellä oltaessa Demeter-ryhmän ohjaajalta vaaditaan erityisen aktiivista ja emotionaalisesti kohtaavaa työtettä. Ryhmän luonteen ja lyhytkestoisuuden

vuoksi passiivinen ja hiljainen ohjaaja herättää naisessa eloon muistikuvan hylkäävästä äidistä (Perheentupa, 2010, 80–87). Tätä näkemystä vasten muistiinpanojen tekemiseen keskittyvän, sanallisesti kommunikoimattoman tutkijan, voi ajatella näyttäytyvän korostuneen passiivisena ja kylmänä (Carpelan, 1968) suhteessa ryhmän ohjaajaan. Seuraavan päiväkirjan otteen on tarkoitus avata tässä kohdin sitä, mitä Capiellon ym. (1988) voi ymmärtää tarkoittavan havainnoitsijasta ryhmän kiellettyjen tunteiden projektion kohteena. Projektoiden reflektoinnin kautta voi päästä lähemmäksi ryhmän mielentilan ymmärtämistä.

Mielenkiintoista, kun nyt puhetta ulkopuolisuudesta niin peilata näitä siihen, minkälaisia mielikuvia hiljaiseen havainnoitsijaan sijoitettiin muutama tapaaminen sitten. Mitä se merkitsee, että havainnoitsijan ulkopuolisuuteen liitetään esimerkiksi ajattelemattomuus ja tunteettomuus. Mutta ryhmässä ”ulkopuolisuus ja yksinäisyys yhteisössä” -kokemusten kautta päästään koskettamaan ydintä ja syvimpiä kaipauksia [– –] Herättikö mahdollisesta ulkopuolisuudesta muistuttava tarkkailija jotain sellaista, mitä ei kovin helposti katso vasten, mikä näyttäytyi konkreettisesti välttämällä visusti katsojasta tarkkailijaan? Vai voisiko herätä kateutta siihen, että tarkkailija ei ulkopuolisuudestaan huolimatta tunne tai ajattele mitään?

(Päiväkirjasta 13. tapaaminen)

Etnografisesta näkökulmasta katsottuna oleellista on, miten havainnoitsija ymmärtää kentällä muodostuvia kokemuksia ja se, miten näitä kokemuksia, vuorovaikutusta ja positiota kentällä reflektoi (Coffey, 1999, 115). Ajattelen, että vaikka en ole klinisen ryhmäterapiakirjallisuuden kaltainen hiljainen havainnoitsija vaan etnografi, joka ei käytä sanallista kieltä, auttaa omien kenttäkokemusten reflektoinnissa myös ryhmäterapian näkemys. Coffeytä mukaillen voi todeta, että analyysi toisista on tulosta vuorovaikutuksellisista kohtaamisista ja prosesseista, joihin havainnoitsija on henkilökohtaisesti osallistunut. Tutkijan läsnäolo on aina fyysistä, ruumiillista, älyllistä ja metodologista osallistumista johonkin. (Mt.) Mielestäni tämä vastaa hyvin etnografian ikuisuuskytymykseen siitä, missä määrin osallistuvan havainnoitsijan tulee olla mukana. Havainnoitsija on aina osallinen oman ruumiillisuutensa kautta, eikä sanallinen kommunikaatio tällöin voi olla määräävä tekijä tutkijan osallistumisen asteikolla. Kuten Lappalainenkin (2007b, 113) toteaa, on tutkija osallistuva etnografian kentällä vallitsevasta havainnoinnin ja osallistuvan havainnoinnin välisestä rajapyykistä huolimatta.

Miten sitten ryhmä loppupeleissä koki havainnoitsijan? Ryhmän loppuessa kerättiin rutii-
ninomaisesti palautelomake koskien kokemuksia Demeter-ryhmästä. Olin lisännyt siihen
seuraavanlaisen kysymyksen: *Minkälaisia mielikuvia, ajatuksia, tunteuksia ryhmässä
ollut hiljainen tarkkailija-tutkija sinussa herätti?* Seuraavassa otteet kaikista viidestä palau-
tetusta arviointilomakkeesta:

1: Alussa saattoi vähän häiritä

*2: Aluksi häiritäsi kun ryhmään tuleminen oli iso askel muutenkin. Myöhemmin ei enää haitannut.
Hienoa, että tätäkin tutkitaan.*

3: Ei suurta merkitystä

4: Ei oikein mitään

5: Ei suurempia, ajattelen että hän tekee työtään

Vastausten pohjalta voi kirjaimellisesti päätellä, että havainnoitsijan läsnäolo saatettiin ko-
kea aluksi häiritsevänä, mutta loppua kohden siihen totuttiin. Mikäli tutkija on kentällä pit-
kään, tutkittavien käyttäytyminen yleensä palautuu samanlaiseksi kuin ennen tutkijaa
(Grönfors, 1982, 91). Koska olin mukana ryhmän alusta asti, on läsnäoloni ryhmässä ollut
totuttua ja ajattelen olleeni luonnollinen osa ryhmää ja sen dynamiikkaa. Luonnollisesti
minulla ei ole tietoa tai havaintoja siitä, minkälainen vaikutus minun hiljaisella läsnäololla-
ni oli ryhmään ja minkälaiseksi ryhmä olisi muodostunut ilman havainnoitsijaa. En myös-
kään voi tietää, minkälaisia reaktioita minuun olisi kohdistunut eri jäsenten tahoilta (kuten
viha, epäily), jos olisin tullut osaksi ryhmää sen jo oltua olemassa.

5 ANALYYSIMENETELMÄT

Tämä työ edustaa kvalitatiivista tutkimusta. Kun puhutaan kvalitatiivisesta eli laadullisesta
tutkimuksesta, puhutaan usein myös kvantitatiivisesta tutkimusotteesta. Nämä kaksi tutki-
musotetta asetetaan usein vastakkain. Vertailemalla laadullista tutkimusta määrälliseen tut-
kimukseen voi selvemmin nähdä, mikä tekee kummastakin erityistä. Rinnastuksen kautta
tulee konkreettisemmin näkyviin esimerkiksi todellisuuksien, tarkoitusperien ja tiedonluon-
teiden suhteellisuudet. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on jonkin asian tai ilmiön
kuvailu, kun taas määrällisessä tutkimuksessa pyritään kuvailun sijaan numeerisiin pelkis-

tyksiin. Alasuutarin (1994, 87) sanoja käyttäen ”kvalitatiivinen aineisto on luonteeltaan enemmänkin pala tutkittavaa maailmaa kuin vain joukko sitä koskevia mittaustuloksia”. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen käsitykset ja suhtautuminen siihen, mikä on todellista ja oikeaa tietoa, tai onko sellaista edes olemassa, ovat sisäsyntyisesti erilaiset. Tässä keskeisenä on objektiivisuuden, subjektiivisuuden ja positivismin käsitteet, tieteen paradigmat.

Laadulliselle tutkimukselle ominaista on subjektiivisuus ja syvällisyys rinnastettuna määrällisen tutkimuksen positivistiselle lähtökohdalle, jossa tavoitellaan objektiivisuutta. Objektiiviseen puhtaaseen totuuteen pyrkivän tutkijan on pysyttävä aineistostaan irti, sillä subjektiivisuus ikään kuin saastuttaa tieteellistä totuutta. Niin sanotun kovan tieteen nimissä kyse on tutkimuksen luotettavuudesta ja yleistettävyydestä. Alasuutari (1994, 38) toteaa, että ”eri menetelmien hyviä ja huonoja puolia koskevan standardinäkemys mukaan kvantitatiivisten menetelmien avulla saadaan pinnallista mutta luotettavaa ja kvalitatiivisten menetelmien avulla taas syvällistä mutta huonosti yleistettävää tietoa”. Se, onko objektiivisuus ja kaiken kattavien universaalien yleistysten tekeminen ylipäänsä mahdollista tai tarkoituksenmukaista, on ikuinen keskustelun aihe tieteen kentällä.

Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on sellaisen aineiston kerääminen, joka tukee mahdollisimman monenlaista tarkastelua. Laadullisen tutkimuksen sisällä on erilaisia näkemyksiä ja tapoja hahmottaa todellisuutta. Alasuutarin (1994, 84) mukaan tarkoituksena on, että aineisto ei koostuisi pelkästään yhden menetelmällisen linssin tai näkökulman läpi tehdyistä havainnoista. Kuten Flick (2006, 11) toteaa, on laadullinen tutkimus omistettu elävien maailmojen moninaisuudelle ja sosiaalisille suhteille. Tässä tutkimuksessa metodina tai enemmänkin lähestymistapana on etnografia ja narratiivinen analyysi. Tarkoitus on ensinnäkin esitellä narratiivisen analyysin lähtökohtia ja paikkaa yleisesti laadullisen tutkimuksen kentällä sekä erityisesti suhteessa omaan etnografiseen aineistooni. Toiseksi kuvaan omaa analyysiprosessiani.

5.1 Narratiivinen ja etnografinen analyysi

Narratiivisuus on yksi tapa lähestyä laadullista aineistoa. Se on viitekehys, joka sopii tutkimukseeni ensinnäkin aiheen sensitiivisyyden ja toiseksi etnografisen lähestymistavan vuoksi. Narratiivit ovat etnografiassa vaikuttaneiden Coffeyn ja Atkinsonin (1996, 56) mukaan käypä tutkimuksellinen väline kuvata ja kertoa ihmisten hermistä, merkityksellisistä ja traumaattisista ajoista sekä hetkistä. Riessman (1993) näkee, että narratiivit sopivat tässä mielessä esimerkiksi väkivaltatutkimukseen. Toiseksi etnografisessa tutkimuksessa on yhä enemmän alettu nähdä narratiivinen analyysi tärkeänä ja hyödyllisenä elementtinä (Cortazzi, 2001; Gubrium & Holstein, 2008).

Enemmän kuin menetelmä tai koulukunta, narratiivisuus on Heikkisen (2002, 15) kiteyttämänä pirstaloitunut tutkimussuuntaus tarinoihin. McLeod (2001, 104) kuvaa narratiivisuuden laaja-alaisuutta todeten narratiivisessa analyysissä yhdistyvän diskursiivisen lähestymistavan ja humanistisen ihmiskäsityksen. Ensinnäkin diskursiivisuus narratiivisessa lähestymistavassa näkyy puheen ja kielen kautta tapahtuvien merkitysten rakentumisen tunnistamisessa. Toiseksi humanistisuus välittyy käsityksessä kertojasta itsetietoisena toimijana, joka pyrkii saavuttamaan elämälleen merkityksen, kontrollin ja täyttymyksen (engl. *fulfilment*). (Mt.) Tutkimuksessani narratiivisuus toimii löyhänä viitekehyyksenä. Esimerkiksi analyysiprosessissa en ole edennyt minkään tietyn ohjenuoran mukaisesti, mikä olisi voinut olla tarkoituksenmukaista esimerkiksi diskurssianalyysissä tai grounded theoryn kaltaisissa analyysimenetelmissä.

Narratiivisuudessa perusolettamuksena on, että ihmiset ymmärtävät maailmaa ja kokemuksiaan tarinoiden kautta (Bruner, 1987; Cortazzi, 1993; Polkinghorne, 1988; Riessman, 1993). Narratiivi on perustavanlaatuisen keino, jonka kautta ihmiset kokevat elämänsä ja oikeastaan elävät elämänsä tarinoiden kautta. Ihmisen kokemus on aina kerrottu ja tieto sekä henkilökohtaiset identiteetit ovat rakentuneet vuorovaikutuksessa jaetuissa narratiiveissa. (Heikkinen, 2002, 15.) Kertominen on keino tehdä tapahtuneet asiat ymmärrettäväksi ja jakaa ne toisten kanssa. Kerrotut tarinat ovat usein sellaisia, joilla on tavalla tai toisella merkitystä kertojalle ja yleisölle. (Cortazzi, 2001, 384.) Narratiivisuuden perusolettamukset ovat rinnasteisia narratiivisen analyysin lähtökohtaan. Sen ideana on että ihmiset ymmärtä-

vät kokemuksiaan ja kommunikoivat niitä toisille tarinoiden muodossa (McLeod, 2001, 104).

Analysoimalla havainnoimassani Demeter-ryhmässä kerrottujen tarinoiden aiheita, sisältöjä, konteksteja, voin tutkijana päästä käsiksi kertojien ja ryhmän todellisuuteen. Toisin sanoen siihen, miten ryhmässä jäsenet (kertojat) ymmärtävät elämänsä keskeisten tapahtumien, yhteisöjen tai kulttuuristen kontekstien merkityksiä oltaessa naisten väkivaltaisen käyttäytymisen äärellä (Cortazzi, 2001, 384). Hammersley ja Atkinsonia (2007, 13) mukaillen en tarkoita sillä, että tutkija voi päästä käsiksi kertojan todellisuuteen sitä, että tutkijana voisni tuottaa puhtaan, kiertelemättömän ja mutkattoman kuvauksen ryhmän sosiaalisesta todellisuudesta. Nykyisessä etnografisessa ajattelussa, samoin kuin narratiivisessakin viitekehyksessä, tutkimus nähdään usein tekijänsä läpi suodattuneena konstruktiona. Narratiivinen tutkimus yhdistetään usein teoreettisiin ja kulttuurisiin näkökulmiin, joilla viitataan konstruktionismiin (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber, 1998, 2). Konstruktionistinen käsitys tiedosta hylkää perinteisen positivistisen tieteen objektiivisen tiedon tavoittelun, jossa on sitouduttu ajatukseen, että todellisuus olisi mahdollista kuvata todistetusti oikeana tai vääränä (mm. Heikkinen, 2002, 17). Konstruktionismin ideaan viitaten paikannan itseni tutkijaksi, joka subjektina rakentaa omaa tietämystään, ja tässä kuvaamaani tutkimusta, aikaisempien kokemusten ja tiedon pohjalta.

5.2 Analyysiprosessin eteneminen

Etnografisessa aineistossa analyysi ei ole tutkimuksen erillinen taso, vaan se alkaa jo ennen kenttätöön vaihetta muotoiltaessa ja selvennettäessä tutkimusongelmaa (Hammersley & Atkinson, 2007, 158). Analyysi ruokkii havaintoja kentällä, tutkimusmallia ja aineiston keräämistä, ja jatkuu tutkimuksen kirjoittamisena. Ylipäättänsä laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimusprosessi on enemmänkin syklinen ja täydentyvä kuin lineaarisesti etenevä. Kentällä olon aikana havainnoin tiettyjä asioita enenevissä määrin, kehityin havainnoivassa katseessani, muistiinpanojen kirjoittamisessa ja päiväkirjamerkinnöissä. Päiväkirjaa kirjoittaessa tulini antaneeksi merkityksiä havainnoilleni ja usein tein tässä yh-

teydessä tulkintoja aineistostani. Tämä suuntasi seuraavalla ryhmäkerralla sitä, mihin kiinnitin huomiota.

Varsinaisen kentällä olon ja havaintomuistiinpanojen puhtaaksi kirjoittamisen jälkeen luin aineistoa läpi moneen kertaan. Aluksi luin havaintovihkoani ja päiväkirjaa erikseen ja pistin merkille molemmissa toistuvia teemoja ja myös eroavaisuuksia. Päiväkirjan ja havaintomuistiinpanot täydensivät toisiaan, mikä on ymmärrettävää, sillä kirjoitin päiväkirjaa jokaisen ryhmäkerran jälkeen syventyen joihinkin erityisiin kohtauksiin. Luettuani aineiston useaan kertaan, ajoin sen Atlas-ohjelmaan, koska ajattelin sen olevan selvempi tapa tehdä merkintöjä aineistoon kuin käsin tekeminen. Varsinaisen aineiston analyysin aloitin nimeämällä miltei jokaisen puheenvuoron sen perusteella, minkä näin siinä olevan keskeistä. Annoin näille merkinnöille nimeksi koodi. Erilaisia koodeja muodostui satoja, esimerkiksi:

lapsuus, äitisuhe, häpeä ja syyllisyys, ruumiillisuus, toimin ennen kuin ajattelen, sukupolvi, yksinäisyys, ulkopuolisuus, samanlaisuus ja erilaisuus, katset, sanattomuus, halu muutokseen, oma vastuu ja valta vaikuttaa, rajat, valinta itseä vastaan, selviytyminen, tunteet ja järki, vihan tunne, kasvu ja tuho, kaksinaisuus, sukupuoli, vertaus omaan äitiin, väkivallan hetken kuvailu, kulttuuri, nähdyksi/kuulluksi tuleminen, armoa itseään kohtaan, puhumattomuus, sanojen puuttuminen, hylätyksi tuleminen

Puheenvuorojen sisältöjä kuvaavien koodituksien jälkeen nimesin vuorovaikutuksellisia elementtejä ryhmän keskustelussa. Esimerkiksi:

erilaiset näkökulmat, yhteinen löytö, vertailua, tila: tarjoaa tilaa toiselle/ottaa tilaa, sulkee itsensä ulkopuolelle, toisen tarina herättää tunteita, katse pois, kieltäminen, vastustus, lohduttaminen

Päiväkirjamerkinnoissa painoittuivat vuorovaikutuksellisemmat elementit, jotka tosin jäsentyivät yhtäläillä havaintomuistiinpanojen puheenvuorojen dynamiikastakin. Edellä mainitun kaltaisen puheenvuorojen ja vuorovaikutuksellisten elementtien koodauksen jälkeen luin uudestaan aineistoa ja nähdäkseni syvemmin yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia puheenvuorojen ja vuorovaikutuksellisten elementtien välillä ja niiden sisällä. En jatkanut Atlas-

ohjelman käyttöä koodauksen jälkeen. Jatkaessani aineiston lukua edellä mainitulla tavalla aloin hahmottaa laajempia teemoja, joiden alle jäsenyivät puheenvuorojen ja vuorovaikutuksellisten elementtien koodit. Esimerkiksi koodit yksinäisyys, ulkopuolisuus, nähdyksi/kuulluksi tuleminen jäsenyivät nähdyksi tuleminen -teeman alle. Samoin vuorovaikutuksellisista elementeistä esimerkiksi empaattinen katse, katseen poiskääntäminen, lohduttaminen. Seuraavassa muutama esimerkki päiväkirjamerkinnoistä, joissa nähdyksi tulemisen teema toistuu.

Miten tärkeää onkaan tulla nähdyksi! Miten ryhmä voi olla mahdollisuus tulla todellakin nähdyksi ja tarjota jonkinlaisen kokemuksen nähdyksi tulemisesta. Eikö voisi ajatella, että kokemus nähdyksi tulemisesta mahdollistaa sitä, että tulee myös näkyväksi itselleen? Toisaalta mietin, miten vaikeaa voi olla uskaltaa tulla nähdyksi.

(Päiväkirjasta 3. tapaaminen)

Olen merkinnyt muistiinpanoihin aika paljon katseista ja joissakin tarinoiden kohdissa huomioni on kiinnittynyt siihen kuinka useampi kääntää katseensa pois. Varmaan tietyt kohdat tarinoissa kosketti ja teki jotenkin kipeää.

(Päiväkirjasta 4. tapaaminen)

Ryhmässä toiselle osoitettu kehoitus siitä, että on pidettävä itsestä huolta ja suojella itseään oikeasti, oli mielestäni liikuttava osoitus solidaarisuudesta. Oikeus ja velvollisuus huolehtia itsestä näin aikuisena! Tässä tilanteessa ainakin oli jotain sellaista naisten välistä katsetta ja ”hyvää” peiliä. Olen huomioinut, että muutenkin nyt katseet ja kasvot erilaisissa tunnelmissa kuin aikaisemmin. Ehkä kasvojen ilmeettömyys ja jäykkyys ovat toimineet kuorena. Ei näytetä tunteita ulospäin, kukaan ei myöskään näe silloin, mutta ehkä nyt kaikki on tulleet nähdyksi ja nähneet. Tai onko nyt löytynyt uusia tunteita tai omia tunteita ei tarvitse hävetä ja piilotella?

(Päiväkirjasta 8. tapaaminen)

Kun syvennyin ryhmän vuorovaikutukselliseen tasoon, hahmottui ryhmän vuorovaikutus kerronnallisena rakenteena, jossa oli eri teemoihin liittyen ikään kuin juonikäännteitä. Aineiston teemat alkoivat hahmottua kertomuksina, joissa on alkukohta, kuten ulkopuolisuus

ja yksinäisyys ja myöhemmin tapahtuva muutos suhteessa alkukohtaan. Kertomuksissa hahmottui käännteitä, joiden myötä ryhmässä tapahtui muutos, oivallus, liikahdus. Nimesin nämä kasvukäännteiksi, sillä aineiston luvun myötä ryhmän vuorovaikutuksen tukevat elementit olivat niitä, joihin kiinnitin huomiota. Tutkimustehtäväkseni vakiintui muutoksen tarkasteleminen kasvun kehyksessä. Hahmotettuani viisi kertomusta, otin analyysin tueksi kirjallisuutta. Kirjallisuus toimi enemmänkin analyysin tukena kuin sen määrittäjänä.

Etnografisessa tutkimuksessa viitekehys on erityinen elementti ja kuvaukseen on otettava mukaan sen piirteet ja ominaisuudet. Konteksti on ymmärtämisen ja kertomisen kannalta olennainen ja erottamaton osa tarinaa. (Cortazzi, 2001; Gubrium & Holstein, 2008.) Viitekehysten sitominen analyysiin eli Demeter-mallitarinan kirjoittaminen yllä kuvatun analyysin rinnalle oli oma vaiheensa. Kiinnitin siihen huomiota ensiksi tehtyäni analyysia etäämäpäänä Maria Akatemian viitekehystä. Ryhmän kertomuksien lisäksi ympäristö on tärkeä myös tutkijalle, sillä koko tutkimusprosessi on osa narratiivisen analyysin kontekstia (Cortazzi, 2001, 388; Riessman, 1993). Kerrottavat tarinat ovat aina tilanteeseen liittyviä tai ehdollistettu paikkaan liittyvällä narratiivisella pyrkimyksellä (Gubrium & Holstein, 2008, 250).

6 ANALYYSITULOKSET

Ensimmäisellä tapaamisella naiset valitsivat ryhmätilaan levitetyistä erilaisista kuvista kolme itseään parhaiten kuvaavaa; yksi kuva liittyi menneisyyteen, toinen nykyhetkeen ja sen tunnelmiin ja kolmas tulevaisuuteen. Mennyttä aikaa kuvattiin synkin kuvin, joihin kiteytyi olemiseen liittynyttä tuskaa, ahdistusta ja ”demonisia” voimia. Pimeät ja tummat sävyt olivat vallitsevia ja kuvien tunnelmat kaoottisia tai yksinäisiä. Kuva avaruudesta ilmaisi tyhjyyden kokemusta, johon liitettiin tunteita loputtomasta yksinäisyydestä, äänettömyydestä, irrallisuudesta ja merkityksettömyydestä. Yhteyttä toisiin ihmisiin kuvattiin hankalana. Haluttiin pitää toinen lähellä ja rakastaa, mutta samalla olla täysin riippumaton ja vapaa. Oli tehtävä paha, jotta voi rakastaa. Läheisiä ihmissuhteita ja elämää kuvasivat erilaiset kriisit sekä jatkuva tunne omien ja toisten tarpeiden ja vaatimusten kohtaamattomuudesta.

Ryhmän alkamishetkeä esittämään valittiin kuvia, joissa oli ovi. Sen kerrottiin symbolisoivan askelta tuntemattomaan. Yhdessä kuvassa ovelle pääsi vain nousemalla tikkaita. Nykyhetken kysymykseksi muodostui, mitä tapahtuu kun tikkaita nousee? Mitä löytyy oven tai portin takaa? Matkaa tuntemattomaan odotettiin ja siihen liittyi toivo paremmasta. Matkan tuntemattomaan parempaan ajateltiin olevan vaativa ja edellyttävän rohkeutta. Tulevaisuuden kuvissa vallitsi rauhallinen ja seesteinen tunnelma. Toisin kuin menneen ajan kuvissa, niissä värien sävyt olivat valoisia ja pimeyden kuvattiin väistyneen. Tulevaisuuteen ladattiin toivoa ja konkreettisia toiveita. Näkymässä oli kyky nauttia toisen ihmisen läheisyydestä, rakastaa ilman väkivaltaa. Tulevaisuuden toivottua yhteyttä toiseen kuvasi pienen lapsen käsi aikuisen kädellä. Käsi ei puristuisi yksinäiseen nyrkkiin, vaan se voisi olla auki toisen läheisyydelle. Naisten valitsemien kuvien kautta on mahdollista koskettaa samanaikaisesti jokaisen naisen erilaisuutta ja yksilöllisyyttä samalla kun yleistäkin. Tämä sopii hyvin kuvaamaan ajatustani viidestä erilaisesta kertomuksesta, jotka rakensin ryhmässä tekemiäni havaintojen pohjalta.

Jokainen viidestä kertomuksesta on menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden yhteen kietoutuma. Samoin niissä on elementtejä naisen psyykkisistä syvärakenteista kuin laajemmista sosiaalisista ja kulttuurisistakin rakenteista. Nämä kaikki painottuvat eri tavoin eri kertomuksissa, ryhmän toimiessa niissä kaikissa tarkastelun tasona. Kertomukset häpeästä ja syyllisyydestä (6.1), nähdyksi tulemisesta (6.2), tunteen ja järjen äänistä (6.3), möykyn löytöretkestä (6.4) sekä äideistä ja tyttäristä (6.5) ovat muodostuneen tutkijan havainnoista ryhmän vuorovaikutuksesta. Kertomuksien kautta hahmottuu ryhmän muutos eli kasvun prosessi. Jokainen kertomus rakentuu alkukohdasta (kertomuksen ensimmäinen alaluku) ja kasvukäänteestä (kertomuksen toinen alaluku). Alkukohtana on kuvaus ryhmässä jaetusta teemasta, tunteesta tai kokemuksesta, joka liittyy naisten väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Koska kyseessä on väkivaltaisuuden teeman ympärille perustettu ryhmä, voi alkukohdan nähdä kuvaavan tuhon puolta. Kertomuksen kasvukäänteessä syvennyttään ryhmän muutoskohtaan. Kasvukäänteessä hahmottaa sitä, miten ryhmä liikaa tuhoavasta alkukohdasta kasvun suuntaan, minkälaisia ilmiöitä tai sanoituksia tämän käänteen takana on ja miten ryhmässä ilmaistiin muutosta?

Viisi eri kertomusta ovat keskenään sisäkkäisiä, vaikka ne kuvaavat jokainen eri näkökulmasta ryhmän muutosta. Kertomus häpeästä ja syyllisyydestä on kaikkien neljän muunkin kertomuksen sisällä ja kaikki neljä muuta kertomusta lävistävät kertomusta häpeästä ja syyllisyydestä. Esimerkiksi nähdyksi tulemisen -kertomus kuvaa ryhmän muutosta eri kantilta kuin kertomus häpeästä ja syyllisyydestä, samalla kun se on rakentunut syventämään edellistä kertomusta. Samoin tunteen ja järjen äänet -kertomus liittyy kahteen edelliseen ja puolestaan kertomus möykyn löytöretkestä on sisäkkäinen tunteen ja järjen äänet -kertomuksen kanssa. Jokaisen kertomuksen taustalla on siis oma dynamiikkansa, joka tekee niistä sisällöltään ja sävyiltään omanlaisia, siitä huolimatta että ne leikkaavat toinen toisinaan.

Ryhmän kertomukset ovat yhteenkietoutuneita kontekstina olevan Maria Akatemian Demeter-työn käsitteiden ja teorian kanssa. Ryhmän ohjaajan rooli ryhmässä tapahtuvien ilmiöiden sanoittajana ja keskustelun ohjaajana on aktiivinen. Ohjaajan näkemys, tulkinnat ja sanoitukset ryhmän ilmiöistä, vuorovaikutuksesta, puheenaiheista ovat Demeter-työn viitekehyksestä juontuvia. Tarkoituksena on avata jokaisen kertomuksen kohdalla myös Demeter-mallitarinan näkökulmaa ilmiöön. Viisi kertomusta ovat väistämättä rakentuneet se pohjalta, minkälaiseksi vuorovaikutus nimenomaan tässä Demeter-ryhmässä muodostui, minkälaista ohjaajuutta ryhmässä oli sekä siitä, että ryhmän taustana on Maria Akatemia ja sen kehittäminen Demeter-teoria.

6.1 Kertomus häpeästä ja syyllisyydestä

P4: oivallus siitä kun tulee aggressio niin tunnen voimaa, kun sanon miehelle pahasti tunnen voimaa ja en voi lopettaa siihen vaan vielä vähän lisää ja yli enemmän kun järki sanoo. ite vedän itseni uhriksi. saan syyllisyyden itselleni [– –]

O: osaisitko sanoa vielä?

P4: mulle tulee se että mä haluan tehdä pahaa. että mun pitää tehdä pahaa jotta voin rakastaa.

(11. tapaaminen)

Häpeä, syyllisyys ja uhrius ovat naisten oman väkivallan ydin (Perheentupa, 2010). Naisten häpeän tunteen voi herättää esimerkiksi ulkopuolisuuden kokemus tai kumppanin torjun-

naksi tulkittu ele. Häpeä on reaktio vastavuoroisuuden puutteeseen. Sitä koetaan tyypillisesti silloin kun ”tavoiteltu ja jo toteutuneeksi tai toteutuvaksi luultu vastavuoroisuuspyrkimys jää toteutumatta” (Rechardt & Ikonen, 1997, 87). Torjutuksi tulemisen kokemus osuu naisen kipukohtaan, jolloin on ikään kuin oikeutettu loukkaamaan toista. Häpeän kumpuaa syvältä hallitsemattomana, jolloin tunteen edessä kokee itsensä sietämättömän keinottomana, avuttomana ja pienenä, aivan kuten lapsuudessa. Häpeä on kokonaisvaltaista ja lamaanuttavaa. Jotta tilanteesta selviää, on nämä tunteet sijoitettava kumppaniin, joka sai tunteen näitä kipeitä tunteita. Kumppanista tulee paha ja hän saa kokea ikään kuin kostonäitä tunteita, joita laitto naisen tunteeseen. Kertomuksessa häpeästä ja syyllisyydestä naiset hahmottavat tällaisen asetelman rakentumista. Se kulkee kuin valmiin kaavaan mukaan ja vie kierteen lailla mukanaan (tiedostamaton). Lopulta nainen kokee toimineensa väärin ja ylireagoineensa. Hän on ajanut itsensä syylliseksi ja kokee puolestaan olevansa huono, paha ja suurien voimien uhri. Kertomuksen kasvukäänteenä on naisten havahtuminen siihen, että he tarvitsevat uhriuden kokemuksia. Se on muodostunut identiteetiksi.

6.1.1 Häpeän ja syyllisyyden kierre

Naiset kuvasivat häpeää ja syyllisyyttä kierteeksi tai kehäksi, joka vie mukanaan transsi-maiseen tilaan. Häpeän tunne koettiin hallitsemattomana, ”mielettömänä voimana ja hirveänä kiihkona”. Ryhmässä kuvattiin mahdottomaksi astua ulos häpeän ja syyllisyyden kierteestä sen kerran käynnistyttyä. Ryhmän keskustellessa häpeästä, syyllisyydestä ja uhriudesta hahmottuivat tilanteet, jotka aikaisemmin veivät kierteen lailla mennessään, uudella tavalla. Naiset saivat näkökulma omasta osuudestaan ja vastuustaan tilanteiden rakentumisesta tietyllä tavalla. Kuten Rechardt ja Ikonen (1997, 90) toteavat, voi häpeän puheeksi ottaminen vapaan ja rauhallisen tarkkailun ilmapiirissä antaa sellaista liikkumatilaa, joka ei ollut aikaisemmin mahdollista.

O: [- -] lietsoo ja paisuttelee. joku mieli silläkin on. ja niiku sä P4 sanoit et saat ittes havahtuu siihen.

P3: tunne jostain niin syvältä. mulla ei ole keinoja. se alkaa vaan ryöppyämään. lopulta mä oonkin syyllinen. teen aina samalla kaavalla ja sit se onkin mun vika.

O: itte itselles teet tän?

P4: eks tee itse noin?

P3: joo teen mut sit se on oikeutettu.

P7: riidat saa hirveet mittasuhteet. kaivan esiin miehen ex-suhteet. saan ittelleni pahan olon ja ryven sitten itsesäällissä.

P4: mäkin teen samaa.

P7: mies huomaa et se alkaa paisumaan. saada se rauha ja sit päästää siit pyörästä pois. [– –] transsiin joutuu kun löytää ne kaikki mistä voi toiselle sanoa.

(8. tapaaminen)

Keskustelun alussa ohjaaja nostaa esiin lietsomisen ja paisuttelemisen mielen. Ohjaajan sanoituksena taustalla on Demeter-mallin näkemys, että väkivaltaisten naisten kokemus itsestä on muodostunut uhuriuden ympärille, identiteetiksi. Oma itse koetaan jollain tavoin pahana, puutteellisena ja huonona verrattua toisiin. Koska identiteetti ja olemassaolo on perustettu häpeän ja syyllisyyden kokemiselle, ”kaivetaan itselle hautaa” rakentamalla vuorovaikutustilanteita niin, että lopulta itsestä tulee syyllinen tai uhri. Näin ylläpidetään ja vahvistetaan omaa huonouden kokemusta. Demeter-työssä tällaista sisäistä käsikirjoitusta kuvataan sisäisen polttorovion käsitteellä. Se on ”...tuhoavaa syyllisyyttä, joka korventaa sisältäpäin ja saa syyllistämään itseä monin julmin tavoin”. (Perheentupa, 2010, 63.) Demeter-mallitarinassa häpeän tunne on naisten oman väkivallan ydin.

Häpeä on tunne, joka juontuu varhaisen vuorovaikutuksen vastavuoroisuudesta saakka (Reichardt & Ikonen, 1997, 84–85). Häpeän juuri on syvällä lapsuuden kokemuksissa. Naiset kuvasivat, kuinka he pienestä työstä pitäen ovat kokeneet, että heidän persoonaansa ei ole hyväksytty. Heistä on tuntunut siltä, että heidän olisi pitänyt olla toisenlainen, ja vaikka olisi yrittänyt muuttua toisten mielen mukaiseksi, ei koskaan ollut oikeanlainen. Demeter-mallitarinassa jäädytään pikkutyttönä näkymättömäksi, vaille vastavuoroisia katseita (Perheentupa, 2010). Ryhmässä naiset muistivat äidin kasvatustapojensa esimerkiksi mitätöinnin ja häpäisyn. Vielä aikuisenakin muisteltiin äidin suoraan ihmetelleen tyttärensä huonoutta ja todenneen: ”häpeä itset”. Itseä piti hävetä, vaikka olisi noudattanut kiltisti äidin sääntöjä ja toivonut näin saavan äidin ihailevaa katsetta, jonka myötä olisi kokea itsensä arvokkaaksi.

Aikuisena itseä pidetään pahana. Pikkutyttönä nähtyjä tai koettuja väkivaltaisuuksia toistetaan lyömällä sekä itseä että toista. Demeter-mallitarinan mukaan henkisesti ja fyysisesti väkivaltaisen naisen sisällä asuu hakattu tyttö, jonka hakkaamista nainen jatkaa tekemällä toisille ja samalla itselleen väkivaltaa (Perheentupa, 2010, 65). Toisen sanat, katseet, teot, ilmeet tulkitaan herkästi itselleen kielteisinä (mt). Tulkinta herättää naisessa kokemuksen vastavuoroisuuden puutteesta; häpeän tunteen, joka lamauttaa, pysäyttää, herättää halun piiloutua ja muuttua näkymättömäksi (esim. Recharde & Ikonen, 1997). Tuhoava viha ja raivo, joihin sisältyy paljon valtaa ja voimaa toimivat keinoina päästä irti häpeän tunteesta (keinottomuuden ja avuttomuuden tunteet, jotka ovat samoja kuin lapsena). Häpeäraivo voi kohdistua sekä itseän että toisiin (Recharde & Ikonen, 1997; Tagney & Dearing, 2004) ja se voi johtaa väkivaltaiseen käyttäytymiseen tai mielikuviin. Nämä puolestaan herättävät syyllisyyttä. Kuten Ronkainen ja Näre (2008, 13) toteavat, ei häpeä ja syyllisyys, tunteet ja haavoittuvuus, pääty väkivallan ketjussa tekoon. Niillä on taipumus jatkaa omaa prosessiaan väkivallan jälkeenkin.

Naiset kuvasivat yhteyden (liittyminen ja eriytyminen) toisiin ihmisiin, erityisesti kumppaniin olevan haavoittuvainen. Demeter-mallitarinan mukaisesti ryhmässä kuvattiin kuinka ”yhteyden toiseen tulisi olla koko ajan päällä”, toisaalta haluttiin olla riippumattomia muista. Häpeän tunteen syntyminen edellyttää emotionaalista suhdetta toiseen ihmiseen ja sitä, että välittää siitä, mitä toinen ajattelee ja tuntee häntä kohtaan (Lewis, 1987, 197; ref, Kosonen, 1997, 23–24). Tällaisessa tilanteessa ihminen kokee olevansa riippuvainen ja haavoittuva, koska pelkää tulevansa torjutuksi (Lewis, 1987, 197; ref, Kosonen, 1997, 23–24). Mitä enemmän yksilö on riippuvainen, sitä herkemmin hän kokee häpeää (Kosonen, 1997, 23). Ryhmän naiset jakoivat sen, kuinka hakevat omalle itselleen (itsetunnolle) vahvistusta toisista ihmisistä.

P8: mulla on ongelma. kukaan ei välitä musta oikeesti. mulle mitään väliä. itsensä vähättely. pelkään et loukkaan toista ja jos toinen vähän vetäytyy. järjellä voin ajatella etten mä oo yhtään huonompi. itse teen testejä et hylätäks mut [– –] oonks mä ihan kauhee. en tie mist johtuu ja mitä se on. haluan olla normaali.

P4: ei voi toisesta pyytää sitä et oonko hyvä. ei sitä voi hakea toisesta vaan itsessään.

O: ryhmän merkitys ja tulla nähyksi. ei se välttämättä tarvitse olla se mies kenestä sitä hakee. jos ei oo tullut vahvistetuksi ja kokemusta muusta kun etten oo hyvä. tunne on olemassa siellä. mitä ne tunteet itsessä, sen rajaaminen et puoliso voi itse etsiä itseään. et tää ryhmä on varattu teille.

P7: toinen voi murskata yhdellä sanalla itsetunnon. sen pitäis olla omissa käsissä.

O: mistä vahvistus ettei tarttis nojata vain toisiin. vahvistus jossain muualla kuin toisissa.

P5: pitää olla itselleen hyvä.

(10. tapaaminen)

Ryhmässä naiset keskustelivat huonommuuden kokemuksesta ja itsensä vähättelystä. Itseä verrattiin toisiin ja haettiin toisista hyväksyntää. Keskustelussa tarjotaan myös toisenlaista näkökulmaa: miten voisi olla itselleen hyvä ja sallia itsensä kokea hyvää? Ohjaaja nostaa esiin ryhmän merkitystä paikkana, jossa voi saada vahvistusta itsensä eri puolille ja löytää itsestään yhdessä toisten naisten kanssa hyvää. Se, että itse nähdään kauheena, samoin kuin kokemus siitä, että toinen voi murskata yhdellä sanalla itsetunnon, kuvaavat sisäisen polttorovion ideaa. Kun omat mielikuvat itsestä ovat vääristyneitä, pyrkii nainen voimistamaan näitä kuulemalla muiden puheet ja äänensävyt syyllistävinä, arvostelevina tai uhkaavina sekä tulkitsemalla toisten katset kielteisenä (Perheentupa, 2010, 64). Katse, katsottuna oleminen ja nähyksi tuleminen liittyvät häpeään ja vastavuoroisuusperiaatteeseen (Kosonen, 1997, 31; Perheentupa, 2010; Reenkola, 2004, 85). Reenkola (2004, 85) näkee häpeän tunteessa keskeisenä sisäisen silmän -käsitteen. Sisäinen silmä arvioi ja mitailee minuutta. Ryhmässä naiset kuvasivat sisäisen katseen ankaruutta. Itseltä ja toisilta saatettiin vaatia täydellisyyttä kovilla vaatimuksilla ja suorittamisen pakolla.

P5: oma sisäinen nalkuttaja, se toinen puoli [– –] mielikuvitus rajana kun molla itseään.

O: itseään tuomitseva.

P4: vaadin itseltäni hirveesti. ei armoa. vaadin itseltä ja muilta [– –]

P6: häilylän suorittamisen ja hirveiden vaatimusten välillä. en osaa kieltäytyä.

P4: saan kiksejä et mähän pystyn ihan mihin vaan [– –]

P8: mulle tulee se, että en osaa! opiskelun suhteen alisuorittaja. en voi suorittaa kun en osaa. [– –] mun pitää varmistaa et osaan ja pystyn ennen kun teen.

P2: jos saan kehui nii ajattelen et ei se mitään oikeesti tarkoita. se haluu vaan jotain.

P8: jos se kehuu niin se vaan on hölmöä.

(10. tapaaminen)

Häpeä herää, kun ankara sisäinen katse punnitsee minuuden kevyeksi ja epätäydelliseksi suhteessa omiin mielen sisältöihin ja myytteihin. Vaikka toisilta saisikin kehuja ja myönteistä palautetta, voidaan tämä kuulla pelkkänä tyhjänä puheena, sillä ankara sisäinen silmä sijoitetaan myös itsen ulkopuolelle. Toisten katseestakin tulee arvioiva ja väheksyvä (Reenkola, 2004, 86). Demeter-mallitarinan mukaisesti itselle ei voi antaa hyvää kokemusta ja kokea aidosti siihen liittyvää mielihyvää, sillä syyllisyyden ja häpeän tulee korventaa, jotta voi kokea olevansa olemassa (Perheentupa, 2010). Itseen ja toisiin kohdistuvat vaatimukset pitävät häpeän ja syyllisyyden kehää käynnissä.

Ryhmässä nostettiin esiin toisten naisten ”vaarallisuus”, oli oltava jatkuvasti valppaana toisten naisten juonittelulle ja henkisille iskuille, pahalle katseelle. Suhteessa puolisoon naiset kertovat olevansa viritettyjä etsimään merkkejä toisen vetäytymisestä sekä torjutuksi ja hylätyksi tulemiselle. Hylätyksi tulemista eletään jatkuvasti uudestaan ja tehdään ”testejä”, ikään kuin olisi vain ajan kysymys, milloin tulee jätetyksi. Mikäli on pikkutyttöä kokenut tulevansa toistuvasti torjutuksi vastavuoroisuuden pyrkimyksessä tai on epävarma siitä, miten häneen suhtaudutaan, voi alkaa pelätä, että tulee hylätyksi kokonaan (Hyrck, 2009). Kasvattajan torjuvalla asenteella ja häpeäkasvatuksella voi olla itsetunnon kehitymiselle varsin suuria vaikutuksia (mt). Sen, että voisi olla itselleen hyvä ja armollinen todettiin vaativan ”tietoista psyykkausta” katkaista negatiivinen dialogi itsensä kanssa.

P7: [– –] nyt uskoin hetken ettei oikeesti välitäkään. ”minä olen tässä” eikä tunnu missään. ettei kukaan välitä. tulee se tunne vaan. mies ei ymmärrä yhtään. asetin itteni uhriksi. miksi teen niin [– –] en tullut oikeesti ees torjutuksi vaan itte tein sen. en muutenkaan ymmärrä mistä se kumpuaa. (itkua) mä tuhoon ite kaiken.

P5: sun pitää itte välittää ittestäs. seisot peilin edes ja kehut itteäs.

(P7 alkaa naurahdella)

(14. tapaaminen)

Ohjaajan sanoitukset ja kysymykset siitä, minkälainen katse peilistä heijastuu, lähtivät elämään osana naisten puhetta, onko peilistä heijastuva katse lempeä ja armollinen vai ankara ja syyllistävä? Katkelmassa P5 vastaa P7:n itsesyytöksiin ehdottamalla ankaran katseen sijasta lempeämpää tai armollisempaa katsetta.

6.1.2 Armollisuus

Itsensä toisiin vertaamisen todettiin ryhmässä olevan yksi keino asettua uhriuteen ja pitää sitä yllä. Kun naiset vertasivat itseään toisiin (esim. kumppani) tulkittiin tämän työn, koulutuksen, ja vapaa-ajan olevan tärkeämpää ja arvokkaampaa kuin naisen oma. Naiset kuvasivat tilannetta kilpailuasetelmana, jossa kokivat miehen voittavan. Nainen saattoi jäädä häviäjäksi; uhriksi, jonka selviytymiskeino tilanteessa on itsensä surkuttelu. Naisten ollessa kiinni uhriudessaan ohjaajan sanoitukset kertoivat selvästi, milloin naisen tuntema syyllisyys oli Demeter-naiselle tyypillistä korventavaa ja milloin on saatu kiinni syyllisyyden terveestä ja rakentavasta puolesta. Esimerkiksi ohjaajan sanoitukset oman ja kumppanin tarpeiden erilaisuudesta ja siitä, miten ne eivät ole omanlaisuudessaan yhteismitallisia, vahvisti ja tuki omien tarpeiden tunnistamista. Kun naiset saivat kiinni omista tarpeistaan peilailemallaan niitä ryhmässä, oma tila, erillisyys ja raja itsen ja toisen välillä alkoi muodostua. Demeter-mallitarinan mukaan naisen kasvettua kiinni omaan kärsimyksensä, vaaditaan omien tarpeiden ja toiveiden mukaisesti toimimiseen itsensä uudelleen määrittelyä. Ryhmässä tästä keskusteltiin vetämällä rajaa terveen itsetunnon ja häikäilemättömyyden välillä.

P2: polttorovio hiljentynyt. en ruoski itseäni niin paljon. olenko häikäilemätön? tasapainon löytäminen.

P1: niin et mikä on terveellistä itsekkyyttä.

P2: tuleeks musta ihan paatunut tän jälkeen? tuleeko kohtuus? ehkä tasapainottuu. en sit ole häikäilemätön.

O: tunnet ittes ettet oo häikäilemätön. näen kasvuna. [– –] terve itsetunto kuten P1 sano.

P1: tiedän joitakin ihmisiä jotka ovat käyneet läpi burn outin ja sitä kautta löytäneet häikäilemättömyyttä. olen vierastanut niitä. ne on päässyt eroon kiltteydestä. tuntuu ettei oo löytynyt niillä tasapainoa. se uudenlainen käsitys tuntunut musta vieraalta.

P: mulla oli jotain siihen häikäilemättömyyteen. se että en oo yksin syyllinen parisuhteessa et se toinen jotain.

O: oot astunut ulos uhrin roolista. ootte ilmaissut toisetkin samaa.

(12. tapaaminen)

Katkelmassa P2 nostaa esiin omista tarpeistaan toimimisen ja itsensä ruoskimisen höllentämiseen liittyvää epävarmuutta. P2 yhdistää tämän Demeter-mallin sisäisen polttorovion hiljentymiseen. Keskustelussa nousee esiin ohjaajan rooli osoittaa, että kyseessä on häikäi-

lemättömyyden sijasta uhrin roolista ulos astuminen, terve itsekkyyden, joka toimii omien rajojen vetämisenä. Ohjaaja vahvistaa, että polttorovio on hiljentynyt. Katkelma kuvaa turvallisesta uhrin identiteetistä ulosastumista ja tarvetta määrittellä itseään uudelleen ja löytää samaistumiskohteita.

Miten löytää tasapaino häikäilemättömyyden ja terveen oman rajan puolustamisen välillä? Miten olla kokematta syyllisyyttä, kun on itsensä puolella ja armollinen itselleen? Utriainen (2004, 274) kuvaa osuvasti kärsimysidentiteettiä ”minua tai meitä koossa pitäväksi tukirangaksi, kaikkein omimmaksi koetuksi pintavaatteeksi, josta on vaikea riisuuntua”. Kun naiset alkoivat hahmottaa oman todellisuutensa tulkinnallisuutta kertomuksiinsa jakassaan, ei kärsimykseen ja syyllisyyteen asettuminen tuntunut samalla tavalla omalta kuin aikaisemmin. Ryhmässä huomattiin, että ”oikeasti en tunne syyllisyyttä”, vaan ”mun kuuluu nyt olla pahoillaan tai syyllinen”. Demeter-käsitteillä ilmaisten sisäisestä polttoroviosta on saatu kiinni, eikä se enää korvenna kuten ennen. Itseen oli alettu suhtautua armollisemmin. Kun itse esitetään valinnan tekijänä ja itsestä kerrotaan armeliaammin, voi uudelleen luoda sitä käsitystä minkälainen henkilö on (Worthan, 2001, x).

6.2 Kertomus nähdyksi tulemisesta

PI: jännää miten se nähdyks tulemisen tärkeys. mulla voi olla erikoinen käsitys rakkaudesta vanhempien takia. ne on niin kiivaita. niiden tapa kommunikoida. se on aika ihmeellistä, muttei samalla tavalla ihmeellistä nyt kun lapsena.

O: mitä sä muistat et se oli lapsena se tunne?

PI: ehkä sitä et oli syrjässä [––]

O: koskettiks se nähdyksi tulemisen tarve?

PI: joo se kuuluu tähän nykytilaan.

O: se oma käsikirjoitus.

PI: tunnistan et tän hetken kysymykset liittyy nähdyksi tulemiseen.

(6. tapaaminen)

Kertomus nähdyksi tulemisesta kuvaa naisen kaipuuta yhteyteen, jota sävyttää läheisyyden paradoksi. Tämä kertomus on varsin lähellä kertomusta häpeästä ja syyllisyydestä, mutta on rakentunut voimakkaammin lapsuuden eli näkymättömän tytön ympärille. Näkymättömyys

terminä kuvaa ryhmän naisten kertomusta ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemuksista, torjutusta vastavuoroisuuden pyrkimyksestä. Naiset kuvasivat heikosti ylläpidettävää yhteyttä toisiin ihmisiin. Vaikka olisi ihmisten ympäröimänä, saattoi ulkopuolisuuden kokemus olla niin voimakas, että se johti tuhoavaan toimintaan. Demeter-naisen mallitarinassa nähdyksi tuleminen, ja liittymisen ja eriytymisen dynamiikka ovat keskeisiä. Toisiin liittymisen myötä ryhmän naisten kokemus näkymättömyydestä kääntyi kertomukseksi nähdyksi tulemisesta. Kasvukäänteenä tässä tarinassa on lohdutus. Yhteen kuuluvuuden, nähdyksi ja kuulluksi tuleminen, samoin kuin lohdutuksen kokemukset kietoutuivat toisiinsa. Kun tulee ryhmässä nähdyksi voi nähdä tarkemmin itsensä ja toiset.

6.2.1 Ulkopuolisuus ja yksinäisyys – näkymätön tyttö

Demeter-ryhmän yhtenä menetelmänä on kasvutarinoiden (pikkutyttötarinat) kertominen. Ryhmässä jokainen nainen kertoo kasvutarinaansa, jota muut kuuntelevat ja kommentoivat kuin se olisi oma tarina. Kasvutarinat rakentuivat esimerkiksi seuraavista elementeistä: minkälainen on lapsena ollut, minkälainen on ollut suhde äitiin ja isään, ketkä olivat olleet lapsuudessa aikuisia, joiden katseissa oli tullut nähdyksi, minkälaista oli kasvaa naiseksi. Näkymättömyys eli ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemukset yhdistivät naisten pikkutyttötarinoita, ja naiset eläytyivät kipeisiin näkymättömyyden muistoihin toistensa tarinoissa.

P7: mä ymmärrän niin hyvin. suvun keskuudessa ulkopuolisuus korostuu. toiset syö aamupalaa ja sit ”no tuu säkin tänne syömään”. mä olin aina se säälikappale.

O: olisk epäselvää kenen pöydässä istut?

P7: joo toisilla omat rutiinit. yksinäisyys yhteisössä.

(13. tapaaminen)

Näkymätön tyttö voi olla kasvanut vanhempiensa ainoana lapsena, sisarena monilapsisessa perheessä tai ison suvun ympäröimänä. Huolimatta tällaisista ulkoisista seikoista, näkymätömälle tytölle alkaa jo varhain lapsuudessa ilmetä, että hänen perheensä on jollakin tavalla toisenlainen kuin muiden perheet. Näkymättömän tytön perhe oli saattanut muuttaa monesti paikkakunnalta toiselle tai perhe saattoi poiketa ”maallisista ihmisistä”, joiden kanssa ei

varttuvan tytön pitänyt olla tekemisissä. Varsin usein näkymätön tyttö koki olonsa hyvin tärkeäksi, ja jo isoksi tytöksi, äidin purkaessa omaa yksinäisyyttään ja parisuhdehuoliaan tälle. Vaikka oli vasta lapsi, sai olla äidin lohduttajana ja murheiden jakajana, osa aikuisten juttuja. Näkymätön tyttö asteli usein aikuisten saappaissa (vastuu). Saappaat tuntuivat välillä aivan liian suurilta, pelotti, ahdisti ja tuntui, että on ihan yksin. Avuttomuuden kokemukset olivat vaarallisia, sillä ne uhkasivat yksin pärjäämistä ja riippumattomuutta. Toisaalta näkymättömällä työllä ei ollut mitään hätää, sillä kyllähän hänestä huolehdittiin; ”perushoito” toimi ja kai kaikki oli hyvin, eihän kukaan koskaan edes kysynyt, mitä kuuluu. Vaikka näkymätön tyttö asteli aikuisten saappaissa, olisi hänen mielensä ja tarpeensa tarvinneet lapsen kengät. Aikuisina naisina näkymättömät tytöt ymmärsivät hyvin toisiaan ja sen, mistä näkymättömyydessä on kyse.

P1: kun pidit itseäs uteliaana tyttönä ni se oli ihan kauheeta. kun on utelias jostakin aiheesta ja ei saakaan siihen mitään vastapainoa. uteliaisuus kauheeta. oppii pienentämään itseään.

P7: yksinäisyys, irrallisuus, erillisyys.

O: kun ei ole sitä kokijaa ja näkijää. ei tule vahvistetuksi. aina vähän erilainen, outo ja kummallinen.

P2: teit niin tai näin niin sillä ei ollut mitään merkitystä. näkymättömyys tuli mulle fiilis. mutta samalla hirvee tarve näkyä ja kuulua.

(5. tapaaminen)

Näkymätön tyttö selviytyi ulkokohtaisen perushoidon turvin siirtämällä armottoman tunteiset avuttomuuden, yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunteet, eli näkymättömyyden kokemuksen pois tietoisuudestaan. Uteliaasta lapsen mielestä nousevat kysymykset jäivät vaille vastauksia, mistä seurasi syyllisyys ja häpeä omasta ihmettelevästä mielestään. Kysyinkö jotain väärin, miksi olen tällainen, miksen voisi olla toisenlainen?

Näkymättömän tytön nuoruusiässä iski kapina ja tarve tulla nähdyksi. Tilanne oli ristiriitainen. Samanaikaisesti oli tarve näkyä ja kuulua, toisaalta olisi katastrofaalista, jos joku näki si oikeasti. Näkymätön tyttöhän oli kasvanut näkymättömäksi juuri siksi, että oma itse tai persoona on jollain tavoin vääränlainen ja häpeällinen. Ristiriidan ratkaisuksi löytyi erilaisia kuoria ja kerroksia, jotka toivat turvaa ja antoivat mahdollisuuden tulla nähdyksi. Vihereiksi tai pinkeiksi värjätyt hiukset tekivät näkyväksi ja alakulttuurien (monet olivat nuorena punkkareita) kautta saatujen kaverien kanssa ollessa pääsi suurennuslasin alle. Kukaan ei

uskaltanut tulla ryppyilemään, toisaalta kukaan ei edelleenkään koskaan kysynyt, mitä kuuluu, vaikka oli huomiota herättävä kampaus, vaarallisen näköiset kaverit ja hakaneuloja vaatteissa.

Aikuisena näkymätön tyttö kokee olevansa ulkopuolinen ja yksinäinen, tulevansa jatkuvasti hylätyksi ja jätetyksi. Vaikka ihmisiä on ympärillä ja tekee asiat niin kuin toisetkin, on aina erilainen ja irrallinen. Koskaan ei tunnu hyvältä: toisaalta kaipaa läheisyyttä enemmän kuin mitään muuta, ja toisaalta taas toisen ihmisen läheisyydestä on pakko päästä pois. Kertomuksessa nähdyksi tulemisesta tällaista läheisyyden paradoksia voidaan hahmottaa häpeän kokemusta vasten. Nähdyksi tulemisen tarve ja häpeäkokemukseen liittyvä vastavuoroisuusperiaate liittyvät toisiinsa: kun ihminen (lapsi) haluaa tulla nähdyksi, hän väistämättä altistaa itsensä mahdolliselle torjutuksi tulemiselle, ja siten häpeän kokemukselle (Kosonen, 1997, 31). Tätä kautta tarkastelemalla voi ymmärtää, että mikäli ei ole tullut lapsena nähdyksi omine tarpeineen, erillisenä, mutta toisesta riippuvaisena, voi aikuisena olla herkistynyt näkemään ja tulkitsemaan toisen katseet torjuvina ja armottomina. Demetermallitarinan näkökulmasta naisen tehdessä kielteisiä tulkintoja toisten katseista hän varmistaa, että oma häpeän ja syyllisyyden haava pysyy auki ja sisäiseen polttorovioon riittää polttopuita (Perheentupa, 2010). Ryhmässä keskustellaan läheisyyden paradoksista ja hylätyksi tulemisen kokemuksesta.

P7: kun mies haluaa hylätä niin mä alan pakittaa eroa. [– –] itsesäälin vallassa kehittelin mustaa aukkoa ja sitä raivoa.

P2: mun mies sano et sä kaivat oikeen sitä et mä hylkään sut.

P7 ja P 8: joo ihan sama asia.

P7: mä oikein kaivan pahoja asioita.

P6: toteutan elämässäni tiettyä kaavaa. otan miehiä jotka on hylkääjiä. jollain kierolla tavalla tuntuu hyvältä tulla hylätyksi. ei ole edes elossa jos ei hylätä. ne suuren tunteet.

P8: kuulostaa vaan niin tutulta. itken hysteerisesti et älä jätä.

P4: musta lammas. mua ei olla koskaan jätetty. oon hirveen dominoiva ja määräilevä. en oo ikinä pelännyt et mut joku jättäis. mies mustis jolloin oikeen käytän oikeen hyväks et mä jätän. sit se syö mun kädestä ja siitä mielihyvää.

P5: kun se toinen etääntyy niin sit alkaa kiinnostaa.

(8. tapaaminen)

Otteessa ryhmän naiset kuvaavat suurien tunteiden antavan kokemuksen olemassaolemises- ta: raivon, elossa olemisen ja hysterian tunteita kaivetaan esiin, vaikka väkisin. Luodaan paikkoja, tilanteita ja ihmissuhteita joissa hylkääminen on tavalla tai toisella olemisen ele- mentti. Katkelmassa on kaksi erilaista näkökulmaa tähän: tilanteet rakennetaan niin, että tulee hylätyksi tai itse hylkää toisen. Vartiaisen (1999, 289–290) mukaan väkivallassa on aina mukana näkymättömyyden eli tunnistamatta jäämisen kokemus. Tällainen lähipiirissä tai yhteisössä tunnistamatta jääminen voi herättää tiedostamatonta raivoa. Väkipalalta, joka aina on toisen alistamista, voi tarjota illuusion sellaisesta tilasta, jossa itse tulee jollain ta- voin merkittäväksi. Olemalla mitätöivä ja nujertava voi tavoitella omaa ylivoimaisuutta kokiessaan tullessa häpäistyksi. (Mt.) Tällaisessa tilanteessa nainen ikään kuin tulee näh- dyksi oman kaikkivoipaisuutensa kautta. Demeter-mallitarinan näkökulmasta katkelma kuvaa sitä, kuinka naiset huomaavat toistavansa samanlaista kaavaa, sisäistä käsikirjoitusta. Se ilmentyy tässä hylkäyksen toistona. Aikuisena nainen, joka ei ole tullut lapsena nähdyk- si, saattaa jäädä toistamaan näkymättömyyttään, toimien ja tulkiten asioita niin, että ulko- puolisuuden ja yksinäisyyden kokemus toistuu. (Perheentupa, 2010.)

6.2.2 Lohdutus

Ryhmässä naiset kertovat, että näkymättömän tytön selviytymistä ja pärjäämistä varjostavat avuttomuuden tunteet. Raivon hetkellä naiset totesivat olevansa täysin keinottomia. Kont- rollin katoaminen, avuttomuus, keinottomuus ja totaalinen yksinäisyys sävyttivät raivoa. Naiset huomasivat raivon siihen sisältyvine tunteineen herättävän henkiin myös sen näky- mättömän tytön, jonka oli tällaiseen tilaan joutuessaan itse rauhoitettava ja lohdutettava itseään. Naiset oivalsivat, että lapsuuden aikainen selviytymiskeino ilmeni tänä päivänä itsesäälinä.

P6: mä selviän vain kun mä käännän ne [avuttomuus, keinottomuus, häpeä, syyllisyys] itseeni. esi- merkiksi raivo lapsiin, ja se lähtee kun itsesääli tulee.

O: mä kuulen et siinä on joku turva.

P6: joo niin onkin! mä olen turvassa omassa itsesäälässä.

P3 ja P 7: sitä just!

P5: tuottaa omista varastoista sitä kun kukaa ei ole koskaan lohduttanut. itsesääli.

O: keinoton ja avuton. syyllisyyden ottaminen, itsensä sääliminen, onks se sitä samaa ku lapsuudessa? onks se lapsuuden turva?

P3: se tuntuu niin tutulta et se on varmasti lapsesta asti ollut.

P2: ihanaa kun ei tarvii raivoo kun voi itkee.

(8. tapaaminen)

Keskustelussa ohjaajan sanoitus itsesäälin turvasta havahduttaa naiset tiedostamaan omaa rooliaan syylliseksi tulemisessa (sisäinen polttorovio). Naiset kuvasivat, kuinka näkymättömyyden kokemus johti itseensä käpertymiseen, ikään kuin muuttuisi vielä näkymättömämmäksi ja pienemmäksi (häpeä). Näkymättömyyden, eli ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunnetta ylläpidettiin kieltämällä toisten arvo turvautumalla itsesääliin. Itkeminen liittyi itsesäälin turvaan ja sen voisi nähdä Kottleria (1997, 53; 89) mukailleen tapana ilmaista voimattomuuden synnyttämää vihaa. Vetäytyminen itkemään yksin raivon hetkellä kuvaa toisilta salassa pidettävää tuskaa, joka on sävyttynyt toivottomalla haavoittuneisuudella ja kärsimyksellä. Schulmanin (2004) kuvaus ihmisestä, joka itsensä syylliseksi ajaessaan on lopulta yksin kaiken ulkopuolella, osuu hyvin myös naisten kuvaukseen itsesäälin turvasta. Schulman tarkastelee traumanäkökulmasta tällaista sietämättömistä tunteista vapautumisen logiikkaa väkivallan viitekehyksessä. Naisen kokiessa esimerkiksi avuttomuutta, pienuutta tai häpeää, hän voi vapautua näistä tunteista ottamalla ylimielisen vallan suhteessa toisiin. Omaan voimaan ja ylimielisyyteen uppoaminen on suojautumiskeino, jossa häviäjän sijaan voi olla sankari. Uhriksi asettautuminen on tiedostamaton prosessi, jossa tilanteen herättämät avuttomuuden ja kauhun tunteet sijoitetaan toiseen, jolloin väistämättä tulee tilanteessa uhriksi. (Mt.)

Ryhmä muodostui tilaksi, jossa naiset lohduttivat ja tukivat toisiaan. Näkymätön tyttö tuli nähdyksi, kuulluksi ja vahvistetuksi toisten naisten katseissa. Naisten välisten katseiden voi kuvata pehmentyneen, sulaneen, muuttuneen avoimemmiksi ja sävyttyneen armollisuudella niin itseä kuin toisia kohtaan. Ryhmätapaamisten myötä kertojasta poispäin käännetyt katseet muuttuivat tunnelmaltaan kertojaa kannatteleviksi. Näkymättömän tytön tullessa nähdyksi ja kuulluksi kaikkine puolineen (niin hyvine kuin pahoine), muuttuivat katseet, asennot ja ilmeet vastavuoroisiksi. Katseita, asentoja ja ilmeitä peittävä naamio hälveni. Sen tilalle katseisiin tuli naisten keskeistä solidaarisuutta, myötämielisyyttä ja lämpöä. Näkymätön tyttö ei enää ollut pelkästään toisen lohduttaja, vaan sai itsekin lohdutusta.

P2: äiti pitkiä aikoja kadoksissa. en muista puhuttiinko äidin sairaudesta. olin perheen ainut nainen.

[– –] isä meni uusiin naimisiin. ja se oli tosi kova paikka. (itkee)

(P3 ottaa olkapäästä kiinni, P2 itkee lohduttomasti)

P2: anteeks. (itkee)

O: itke vaan.

(hiljaisuus)

O: vieläkin kova paikka.

(6. tapaaminen)

Ryhmässä näkymättömällä työllä on mahdollisuus tulla nähdyksi. Jokaiselle naiselle tarjottu aika kertoa oma kasvutarinansa teki näkymättömästä sivuhenkilöstä ryhmässä päähenkilön. Naisille tarjotui tilaa kokea esimerkiksi surua. Ote kuvaa, kuinka ryhmä kannattelee ja huomioi P2:n kertomuksen herättämää surua. Ryhmä ilmaisee läsnäoloa, kannattelua ja sanatonta lohdutusta, ottamalla olkapäästä kiinni ja tarjoamalla nenäliinaa. Ohjaaja vahvistaa P2:n oikeutta tunteelle ja itkulle. Ryhmässä naiset ”kuivaharjoittelevat” toiseen reagoimista esimerkiksi lohduttamalla. Toisaalta harjoiteltiin omien tunteiden oikeuttamista ja tilan ottamista, joiden vaikeutta ilmentää P2:n anteeksipyyntö omasta itkustaan. Kuten Grossman (1998) toteaa, voidaan ryhmän vuorovaikutus nähdä ikään kuin performansseina, jotka tarjoavat mahdollisuuden tulla nähdyksi ja saada todistajia omalle arvolleen, tärkeydelleen sekä olemassaololleen.

6.3 Kertomus järjen ja tunteen äänistä

P3: yritän saada tunteita esiin. oon pelkästään järkeilyt asioita. yritän pitää tunteita mukana, oma tila. [– –] tuntuu et on helpompi kontrolloida kun on saanut kiinni [tunteista].

(15. tapaaminen)

Järjen ja tunteen äänet -kertomuksessa lähtökohtana on naisten kahtalainen kuvaus kontrolloimattomista, vallan ottavista tunteenpurkauksista: tulvivista tunteista, toisaalta tunteiden puuttumisesta ja liiallisesta järkeistämisestä: piilotetuista tunteista. Kertomuksessa järjen ja tunteen äänistä hahmottuu naisten kokemus näiden kahden puolen erillisyydestä ja integroimattomuudesta. Kasvukäänteenä tässä kertomuksessa on piilotettujen tunteiden tunnistaminen. Keskeiseksi muodostuu kyky oppia ennakoimaan ja estämään kontrolloimattomien

tilanteiden syntyä nimeämällä ja tunnistamalla tunteita, linkittämällä niitä niin henkilökohtaiseen historiaan kuin laajempaankin sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Erityistä tässä kertomuksessa on tunteiden piilottamisen ymmärtäminen naisen oman historian lisäksi osana rationaalista ihmiskäsitystä.

6.3.1 Tulvivat tunteet

Naiset kuvasivat kokemusta tunteiden ”mielettömistä” mittasuhteista raivon ja väkivallan hetkellä. Tilanteiden todettiin etenevän niin että ”...vaan tapahtuu, eikä mitään järjellistä siinä”. Ryhmässä naiset jakoivat ja tarkastelivat ulkopuolelta jo tapahtuneita tilanteita, joiden edessä ei ollut pystynyt pysähtymään. Ajattelemisen ja järki etäännyttävät käynnissä olevasta tilanteesta ja muodostavat tilaa tunteen ja toimimisen välille. Ne toimivat niin sanottuna stop-nappula, joka estää tunteen impulsiiviseen toimimisen (engl. *acting-out*).

P4: [– –] toimin nopeammin kun ajatus juoksee. toimin ennen kun ajattelen.

P1: [– –] aina naksahdanut päässä. otan kiinni lapseen tai raivoon. huono omatunto tulee. [– –]en haluis olla ilkeä.

(2. tapaaminen)

P6: kun kiihtyy nollasta sataan et mitä nappulaa pitää painaa ettei se mee tuhoon.

(8. tapaaminen)

Naisten kuvauksia tilanteista, joissa ei ehdi ajatella ennen kuin toimii, voidaan tarkastella Demeter-mallitarinan näkökulmasta. Tunnekapseli -käsite auttaa sanoittamaan naisten katkelmassa esiin nostettuja kokemuksia. Tunteet, kuten raivo ja viha, ovat olleet kiellettyjä ja vaiettuja naisten lapsuudessa, jolloin ne eristetään itsestä ja kapseloidaan pois tietoisuudesta, leikataan irti. Kun aikuisena, esimerkiksi stressitilanteessa, tunnekapselin seinät repeävät, raivo aktivoituu ja purkautuu henkisenä ja/tai fyysisenä väkivaltana esimerkiksi omaa lasta tai muuta läheistä kohtaan. Demeter-mallitarinassa suora toiminta on seurausta siitä, että jokin asia osuu naisen sietämättömän tuntuiseen kipukohtaan eli Demeter-haavaan. (Perheentupa, 2010, 60–61.)

Siltala (2006, 28) toteaa Demeter-mallitarinan suuntaisesti, että työstämättöminä traumaattiset kokemukset ja niiden sisältämät erilaiset tunnetilat siirretään toiminnaksi tai ne purkautuvat räjähdysten omaisesti sen sijaan, että ne tunnistettaisiin ja työstettäisiin mielen tasolla. Erilaisten tunnetilojen nimeäminen auttaa hahmottamaan ja yksilöimään tunteita sekä ottamaan ne omiksi mielentiloiksi (Campbell, 1994, 49). Nykyrin (1997, 70) mukaan naisten puhuessa esimerkiksi vihan tunteesta, ei kyse ole pelkästään itsensä paljastamisesta, vaan myös itsen ja oman yksilöllisyyden muodostumisesta.

P7: olen hirveän tunteikas, että pystyis jotenkin tunnistamaan, ettei psyykkaakaan itseään et pystyikään vaikuttaa.

O: tunteissa vellominen versus tunnistaa tunteet. suuttumus voimavaraksi, pysähtyis siihen ettei johda itseensä suohon. [– –] et tunnistaa just niitä, milloin on alttiimpi. oppii omien tunteiden kautta omia tarpeita. tunteet aina joku signaali. esimerkiksi just fyysiset signaalit. et on laiminlyönyt itsensä.

(2. tapaaminen)

Ryhmän ohjaaja kuvaa tunteiden tunnistamisen tärkeyttä. Ohjaaja sanoittaa, että tunteet kertovat aina jostakin, jolloin tulisi pysähtyä ja ottaa aikalisä. Jokaisen on itse tutustuttava siihen, mitä omat tunteet signaloivat. Ohjaaja nostaa esiin, etteivät suuttuminen ja raivokohaus tule tyhjästä, vaan ovat signaali jostakin. Naiset tunnistivat ryhmässä ruumiin tunteuksia, jotka ennakoivat tunteiden tulvintaa: käsien puristuminen nyrkkiin, tunne että veri pakenee päästä, sormien pistely, puristava tunne rintakehässä, yököttävä olo. Nykyrin (1997, 76) mukaan tunteet voidaan nähdä koko ihmisen olemiseen liittyvinä prosesseina niiden kytkeytyessä niin tajuntaan kuin ruumiilliseen kokemukseen, käyttäytymiseen ja toimintaan. Tunteet ovat samanaikaisesti sekä älyllisiä että ruumiillisia, ruumiillisia ajatuksia (mt). Tunteiden kautta voi myös harjoitella tunnistamaan oman ruumiinsa tilan (Siltala, 2006). (Ks. luku 6.4.) Ryhmässä naiset havaitsivat ohjaajan tukemana syy-seuraussuhteita kiinnittämällä huomiota ruumiillisuuteensa. Ryhmä sanoitti, että itsestään huolehtimatta jättäminen, väsymys, liiallinen suorittaminen ja nälkä vaikuttavat suoraan reagoitinopeuteen lyhentämällä aikaa tunteen ja toiminnan väliä.

Järjen puolta kuvaa naisten kertoma voimakas tarve kontrolloida ja ennakoida tilanteita. Tapahtumien kulku otetaan kokonaan omalle vastuulle. Koska tilanteiden kulkua esimerkiksi lasten tai kumppanin kanssa ei voi kokonaan kontrolloida, seurauksena on ajautumi-

nen kaaoksen, pakokauhun, keinottomuuden ja avuttomuuden kokemuksiin. Tunnistamattomina tällaiset tilanteet johtavat ahtauteen, eräänlaiseen tilattomuuteen, jossa on vaikea ottaa etäisyyttä tilanteesta, jolloin tilanne päättyy raivon kautta syyllisyyteen. Itsesyytökset olivat turhautuneisuuden sävyttämiä: naiset kuvasivat itsensä tyhmäksi ja oppimiskyvyttömiksi.

P8: mä en opi mitään. pientä riitaa [miehen kanssa]. mä en oo tehnyt mitään mut olo et oon sanonut jotain et toinen vihainen. itselleni tosi vihainen, oon tosi tyhmä. [– –]

P 6: tuttu tunne et mä en opi. et voi hitto, oon lukenut ja puhunut.

P8: en tiedä mikä muhun meni. [– –]asioiden ois pitänyt mennä toisin. meen vessaan ja vedän syvään henkeä et ”8 rauhotu”. tapahtu nopee. [– –] et kun vaan tulee ettei ole järkee.

P2: kun lasten nukkumaan menoaika niin ne ihan rienhaantuu. menee kaottiseksi. pakokauhu. hallinnan menettämisen pelko. välillä korotan ääntä, huudan, nappaan käsivarresta. muutosta koska ennen raivopäisestä raivosin. raivoa edelleen mut toinen puoli aivoista on tietoinen mitä tapahtuu. vaikka tietoinen niin silti teen niin. oon oppinut armahtaa itteni et jos menee huonommin. edistyminen vaan tosi hidasta. itsekritiikki ei niin musertavaa. [– –]pakokauhu et apua miten selviän kunnialla nukkumaan laitosta.

O: kuvaat vaihtelevuutta ja armeliaisuutta itseäs kohtaan. kuvaat sitä hidasta prosessia jota viet mukana.

P3: sama meno et ota etäisyyttä. etäisyys pitäis pystyy ottaa ja hidastaa vauhtia. malttaa hidastaa. jos pystyis hidastaa jotenkin. elämän tanssi.

(9. tapaaminen)

Pakokauhu, raivo ja hallinnan menettämisen pelko liittyvät toisiinsa. Hallinnan menettämisen pelko yhdistyy tässä katkelmassa nimenomaan tilanteeseen, jossa on lasten nukkumaanmenoaika. Jollekin toiselle ryhmän jäsenelle se saattoi liittyä esimerkiksi riitaan kumppanin kanssa, jossa koki tulevansa mitätöidyksi. P2 kuvaa, kuinka tilanne ei täysin suistunut raiteiltaan, koska aivojen toinen puoli oli tietoinen tapahtumien kulusta. Aivojen toisen puolen voi tässä nähdä kuvaavan järjen ääntä ja ulkopuolelta tarkastelemisen tuomaa sisäistettyä tilaa, jossa voi havainnoida tapahtumien kulkua ja järjestellä syyseuraussuhteita (lapsi riehaantuu – kontrollin menettämisen pelko – pakokauhu – raivo – huutaminen – lapsesta kiinni ottaminen). Ryhmä toimii konkreettisena ja henkisenä tilana, joka tarjoaa areenan itsensä reflektoinnille ja arvioinnille sen kautta, että kuulee itsensä puhumassa (Grossman, 1998). Katkelmassa ryhmän ohjaaja vahvistaa P2:n olevan kasvun

tiellä ja kannustaa jatkamaan samaan malliin, mutta todeten prosessin olevan hidas. Kuten ohjaaja, myös P3 kannustaa P2:ta ottamaan johdonmukaisesti ja maltillisesti etäisyyttä tilanteisiin ja muistuttaa armollisuudesta itseä kohtaan. Etäisyyden ottaminen rinnastuu elämän tanssiin: askelien oppiminen vaatii paljon harjoittelua ja armeliaisuutta. Kun askeleet on opittu käy astuminen taakse ja sivulle kevyemmin, eikä tule tallanneeksi toisen varpaita.

Se, että tietynlaisista tunteista, tai tunteista ylipäättänsä, on tullut käsittämättömiä, kiellettyjä ja pelottavia paikantuu lapsuuteen. Butler ja Wintram (1991, 144) puhuvat piilotetusta lapsesta. Piilotettuun lapseen on kätkeyty ja haudattu lapsuuden haavat, toisin sanoen ne minän puolet, joita ihminen pyrkii peittämään ja salaamaan. Demeter-mallitarinan tunnekapselissa ja Butlerin ja Wintramin (1991) piilotetussa lapsessa voi nähdä yhtäläisyyttä. Molemmissa kyse on sivuun työnnytyistä ja käsittämättömiksi, tunnistamattomiksi ja nimeämättömiksi jääneistä tunteista. Olemassaolemattomina ne eivät ole tiedostetun ajattelun tasolla olemassa, mutta vaikuttavat tiedostamattomina erilaisiin reagoititapoihin. Tunteiden kylmettämisen ja järkeistäminen voivat siis olla keskeinen keino suojautua emotionaaliselta haavoittumiselta (Näre, 2004, 43; Perheentupa, 2010). Järkeistämisestä tulee synonyymi pärjäämiselle.

P5: mäkin sain kiinni näistä. et kun voi saada rispektii kun pärjää. mut sit ei tietyssä vaiheessa ookaan kivaa.

O: tulee mieleen se järki et pärjää mut sit ne lapsen tunteet. kuka näkee ne et ne on oikeesti tosia. kuka näkee sen pelon ja niin edes päin mitkä liittyy sinne toiselle puolelle. kun mä eläydyn niin se on tätä et mulla näitä kauheita tunteita. se on mun vika kun mulla tällaisia tunteita ja mä teen väärin kun äiti jättää mut tuntee näitä tunteita.

(7. tapaaminen)

Ryhmässä naiset totesivat pärjäämisen pakon olleen eräänlainen selviytymiskeino pikkutyöstä asti. Järkeily oli tunteita turvallisempaa, mutta aina ei ole kiva vain pärjätä. Ohjaaja sanoittaa pikkutyön näkökulmaan eläytyen, kuinka lapsena on voinut tuntea syyllisyyttä omista tunteistaan, joita ei olisi saanut olla, koska kukaan ei niitä nähnyt. Schulman (2004) painottaa lapsuuden kasvuympäristön merkitystä siinä, että tunteiden tuntemisesta tulee tuskallista ja pelottavaa. Ryhmässä naiset jakoivat muiston siitä, että tunteet todella olivat uhka lapsuudessa: ”just se miten varuillaan joutuu olee lapsena. et pelkää niin tunteita, et

millon pääsee helvetti irti”. Schulmanin (2009) mukaan tunteiden olemassaoloon liittyvä pelko ja liiallinen pelon tunne ylipäänsä voi johtaa tunteiden lukkiutumiseen ja vaikeuttaa kielellisten taitojen ja symbolien muodostamisen kehittymistä (Palokari, 2009, 63).

P3: [– –]hirveän voimakkaita tunteita. jostakin kaukaisuudesta.

O: haluaisitko kertoa?

P3: en osaa pukea sanoiksi, niissä ei mitään järkeä.

O: ei tarvii ollakaan. vähän etsiä kaukaa.

P3: samantapaista. hirveän voimakkaita. niin kun tuntisi samoja tunteita kuin aikaisemmin. ihan kuin että, tai oon tuntenut aikaisemminkin. pienenä lapsena ennen sanoja. tunteita.

O: merkityksellistä. tärkeä pulma. ei ehkä ole totunnaista puhua tunteista jotka ovat abstrakteja. joilla ei sanallista hahmoa.

(9. tapaaminen)

Otteessa P3 kuvaa tunteiden tunnistamisen hankaluutta. Jostain kaukaisuudesta kumpuavat tunteet näyttäytyvät abstrakteina ja vaikeasti kielellisesti ilmaistavina. Ohjaaja rohkaisee P3:a tutkimaan tunnekokemustaan sellaisenaan, irrottautumaan järkeistämisestä. Otteessa ohjaajan kommentti tunteiden puhumisen totunnaisuudesta voi liittyä niin yksilöllisiin totumuksiin kuin myös kulttuurin totunnaisuuteen puhua tunteistaan. Sereniuksen (2003, 36) mukaan tunteet, jotka on unohdettu ja irrotettu ulkoisten tapahtumien muistoista, elävät ikään kuin omaa elämäänsä kontrollin ulkopuolella. Tällaisista kielletyistä tunteista, kuten viha, suru, epätoivo, tulee epätodellisia ja siten myöhemmin aikuisuudessakin tuntemattomia. Tämä on rinnastettavissa Demeter-mallitarinan tunnekapseliin (Perheentupa, 2010, 58–62).

6.3.2 Piilotettujen tunteiden tunnistaminen

Ryhmässä kuvattiin sitä, kuinka oma elämäntarina ja lapsuus ei herätä tunteita, mutta toisen kertoma herättää. Naiset totesivat tunteiden heräävän heidän samastuessaan toistensa kertomuksiin. Oli avartavaa huomata, kuinka oma kertomus herätti toisissa tunteita, eli ryhmän muut jäsenet todensivat ja nimesivät piilotettua lasta (ks. Butler & Wintram, 1991). Ryhmän jäsenet kantoivat ja ilmensivät kokonaisuuden eri tunteita, kuten pettymystä, vihaa,

kateutta ja surua. Omien tunteiden voimakkuus oli hämmäntävää ja yllättävää, mutta tunteiden löytyminen rinnastettiin itsensä löytämiseen. P3 kuvaa tätä viimeisellä tapaamisella: ”löysin ne palaset mitä mun pitää tuntea. löysin pikku 3:sen”.

Davidkin (2003, 289) näkee ryhmien erityisenä ominaisuutena sen, että ryhmässä voi tutkia itsensä sietämättömiä puolia sijoittamalla ne toisiin, ja ottamalla niitä pikkuhiljaa takaisin itseensä. Esimerkiksi viha ei tunnetasolla noussut esiin naisten kertoessa omia lapsuuden tarinoita. Kuitenkin se oli tunne, johon voimakkaasti eläydyttiin toisten kertomuksissa ja se tuli nimetyksi tätä kautta.

P5: oon miettinyt lapsuus juttuja, niin pulpahtelee pintaan. [– –] kun vanhemmat teki eroa. olin yksin. [– –]tuntenut paljon vihaa. nenäkäs lukiossa. pikku kovis yläasteella. tosi väkivaltaisia ajatuksia mulla ollut. että haluaisin vaan pusertaa jonkin päin.

O: tuleeks sun uniin?

P5: jotain. mulla on ollut tosi paljon vihaa. käsittelen nyt varmaan sitä.

O: saat kiinni yksinäisyydestä ja vihasta. mitä se nyt susta on? pääasia että saat kiinni. hirveän tärkeä saada niistä kiinni. eipä ihme että paljon vihaa murrosiässä. voi ymmärtää kun kattoo taustaa vasten. se on kuin seinä. hakee jotain aikuista et sais jonkun herätettyyn henkiin.

P5: tiedostamatonta.

O: nyt tuot sen tähän ja tietoiseksi.

(11. tapaaminen)

P5 tarkastelee vihan tunnetta omaa historiaansa vasten. Tunnelma tilanteessa on oivaltava ja helpottunut. Ohjaaja sanoittaa käsittämättömät tuntemukset ja väkivaltaisesti sävyttyneet mielikuvat (fantasiat) vihan tunteeksi. Samalla ohjaaja antaa sanoituksessaan ymmärrystä ja rohkaisua: sillä, mitä nyt tuntee ja mitä on tuntenut aikaisemmin, on jokin mieli tai järki, joka tekee omat tuntemukset ymmärrettäväksi. Ryhmässä toisten naisten ja ohjaajan toden taessa vihan ja yksinäisyyden tunnetta, tulee vähitellen mahdolliseksi ottaa tätä piilotettua puolta takaisin itselleen ja kokea sitä tässä ja nyt. Ryhmäprosessin kautta toiset jäsenet ja ohjaaja auttavat sietämätöntä muuttumaan siedettäväksi, vierasta tutuksi ja, kuten yllä olevassa otteessa, tiedostamatonta tulemaan tietoiseksi (Davidkin, 2003, 289). Tiedostamatonta puolta liittyen vihaan ja ”kihisevän” raivoon tuli ryhmässä tietoiseksi ja jaetuksi myös unien muodossa. Demeter-ryhmien yhtenä itsetuntemuksen työskentelyn menetelmänä on uni-työskentely.

Naiset keskustelivat tunteista, niiden kokemisesta ja ilmaisemisen määrittymisestä suhteessa sosiaalisiin konteksteihin. Tunteet eivät ole pelkästään biologista ja psykologista perua, vaan ne ovat aina määrittyneet myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Sosiaaliset normit ja roolit säätelevät tunteiden ilmaisua (Näre, 1999, 10–11). Kulttuuriseksi kysymykseksi osoittautuu esimerkiksi surun ja ongelmien ilmaiseminen. Sen lisäksi, että ryhmässä surun ja ongelmien ilmaisemista pidettiin kulttuurisena asiana, kyse oli myös henkilökohtaisesta rajanvedosta sen suhteen, kuinka ylipäättään voi ilmaista yksityisiä tunteitaan julkisesti.

P6: vetäydyn pois taustalle mutten niinkään käperry itseeni. vetäydyn harmaaks seinäpaperiksi. ongelmia, surua.

O: ongelmat, surut, onks ne niitä mitä ei sais olla, pitää olla harmaa seinäpaperi.

P6: täs kulttuuris ei saa näyttää.

O: pelko et tulee tulkituks ei pärjääväks. et ei ole pärjäävä ja eteenpäin menevä jos ongelmia. ja ne kuuluu ihmisyyteen. kokonaisihmisyyteen kuuluva.

P4: must taas tuntuu et on trendikäst olla masentunut.

P5: työelämä on raakaa näissä. lääkäri kirjoitti et lievä masennus, en voi viedä sellasta työnantajalle. [– –]tulee leima, ei saa olla työpaikan tiedossa. heti puhutaan jos oot saikulla.

P6: toin esiin että mulla on ollut paljon surua esimiehelle. hän hämmentynyt että toin tunteita esiin.

O: ihminen ei ole kone. niitä tunteita on. leimataan ja mitätöidään tunteita. [– –] ei tarviikaan kertoa kaikille. terve suojaaminen. sekin laittaa ulkopuolelle kun on ongelmia ja surua kun kaikki ei mene kukaan hyvin.

(13. tapaaminen)

Katkelmassa ryhmä keskustelee surusta ja masennuksesta kulttuurista ilmapiiriä vasten. Kylmän asennoitumisen surua ja masennusta kohtaan nähdään olevan pärjäämisen eetosesta lähtöisin, ja toisaalta siitä, että kieltää itseltään surun tunteen. Ohjaaja sanoittaa surun tunnetta myös eteenpäin vievänä ja tarvittavana tunteena. Hän tuo puheenvuorossaan esiin laajempaa näkökulmaa tunteisiin ja avaa näkemystään tämän päivän ihmiskäsityksestä, jolle tyypillistä on tunteiden leimaaminen ja mitätöiminen. Se, että tunteista ei ole tavanomaista puhua on myös kulttuurinen, ei pelkästään yksilöllinen kysymys. Esimerkiksi Silta-la (2006, 23) on todennut, että ”yhteiskunnan arvot eivät tue paneutumista omaan itseen ja omien tunteiden, mielikuvien ja ajatusten tutkimiseen ja ymmärtämiseen.” Tällaisessa ilmapiirissä naiselle ei jää riittävästi aikaa syventyä omaan mieleensä ja emotionaalisiin vuorovaikutussuhteisiin.

P4: nii jotain näkee mut sekin jotain mitä en oo selvittänyt.

O: nii se rationaalinen puoli, saada kiinni omist tarpeist. kulttuuri ja se et niille tunteille pitäis löytää rationaalisuus. tunne itsessään tärkeä.

P4: etin ratkaisuja.

O: nii se on meidän kulttuuri. tutkimus vastaan kokemuksellinen tieto. monia tiedon tapoja, järjen ääni tulee kulttuurista. meiltä puuttuu tunteen kulttuuri. [– –] onks omat tunteet, et sais omista tunteista kiinni [– –]

(3. tapaaminen)

Katkelmassa ohjaaja yhdistää P4:n toteamuksen etsiä ratkaisuja ja selvittää asioita osaksi ajan henkeen kuuluvaa järjellä selittämistä sen sijaan, että käyttäisi tunteita tiedon lajina. Ohjaaja sanoittaa tunteiden piilottamisen osaksi kulttuuria, jossa niitä painetaan alas rationaalisuuden rinnalla. Demeter-työ perustuu kokonaisvaltaiselle ihmiskäsitykselle, jossa vallitsevan robotisoituneen ihmiskäsityksen todetaan sivuuttavan ihmisen olemispuolia, kuten tunteminen ja kokemuksellisuus. Se, että järjen ääni asetetaan ensisijaiseksi ja paremmaksi kuin tunteen ääni, on historiallista perua. Tällainen vastakkainasettelu on eurooppalaisen filosofian, tieteen ja ihmiskuvan keskeinen ominaisuus (Sihvola, 1999, 15). Vaikka kaksinaisuuksista (dualismi) on pyritti pääsemään irti, yhteiskunnassa on silti havaittavissa ajattelutapa, jonka mukaan tunteet ovat järjen ulkopuolella. Sihvola kuvaa tunteiden näyttäytyvän tällaisessa asetelmassa sokeina ja hallitsemattomina voimina, jotka ”estävät järkeä toimimasta hyvin ja oikein, ja jotka siksi tekevät tunteiden kokemiselle alttiista ihmisistä kyvyttömiä järkevään ajatteluun, itsenäiseen harkintaan ja määrätietoiseen toimintaan.” (Mt.) Tämän ajatuksen voi rinnastaa Demeter-mallitarinan tunteiden kapseleimiseen. Tunteiden tultua syystä tai toisesta äänettömiksi, on järkeistämisestä tullut elinehto, eli selviytymiskeino. Tämä puolestaan johtaa siihen, että tunteet muuttuvat hallitsemattomiksi voimiksi. (Perheentupa, 2010.)

6.4 Kertomus möykyn löytöretkestä

P1: mulla on nyt kevyt olo. monesti puhuttu möykystä. mulla tänään avara olo. on tuntunut ahtaalta ennen tuloa. nyt tuntuu et on saanut näköaloja. ei jumiudu vain omiin. möykyn tilalla tyhjää ja avara tila.

(15. tapaaminen)

Möykyn löytöretkellä on kertomus sanattomuudesta ja puhumattomuudesta, naisen elämän tabuista, sanojen löytymisestä ja ruumiillisuuteen havahtumisesta. Tässä kertomuksessa lähdetään liikkeelle tilanteesta, jossa ryhmässä tunnistetaan, että on paljon asioita, muistikuvia ja pahaa oloa, joita on vaikea sanallisesti ilmaista. Ryhmässä vaiettuja asioita pyritään puhumaan auki. Naisten ja ohjaajan yhdessä löytämä ja sanoittama ”möykky” konkretisoi sitä kaikkea puhumattomuutta ja sanoittamatta jääneitä tunteita, joita naiset olivat lapsuudesta asti sulkeneet sisälleen. Möykyn löytöretkellä kasvukäänteenä on toisen tarinaan eläytyminen. Yhteisen ruumiillisesti koetun tunteen jakaminen eläytymisen kautta muutti sanoin kuvaamattoman sanoin kuvatuksi.

6.4.1 Puhumattomuus, sanattomuus ja hiljainen vaikeneminen

Naisen oma väkivalta on itsessään aihe, josta ryhmään tulleiden naisten oli ristiriitaista alkaa puhua. Omalle väkivallalle ei oikeastaan ole sanoja, sillä aihe on tabu henkilökohtaisesti ja yhteiskunnallisesti. Kulttuuristen sanoitusten puuttuessa voi kokea olevansa omien kokemusten ja elämän tapahtumien edessä sanaton. Häpeä, syyllisyys ja hulluuden kokemus lamaannuttavat kokonaisvaltaisesti ajattelua ja pitävät kiinni ulkopuolisuuden sekä erilaisuuden kokemuksessa. Ryhmän alkuvaiheessa naiset kuvasivat väkivalta-sanaa hyvin voimakkaasti latautuneena ja tabuna. Sanan käyttäminen herättää ristiriitaa ja väkivalta-termin käyttöä pitää ikään kuin maistella, harjoitella ja tutkia.

P5: pidän tärkeänä käydä täällä.

O: minkälaisia ajatuksia lähti liikkeelle?

P5: ihan etten mä oo ainuu hullu. mentiin aika syvälle ensimmäistä kertaa.

O: mikä yllätti tai mitkä aiheet?

P5: väkivalta voimakas sana.

O: niin ettei se jää puhumattomaksi.

P5: mietin sitä negatiivisuutta. aloin miettii pidemmälle.

O: miten ilmaista, miten sanoa?

P7: en voi kertoa töissä, että käyn täällä.

(2. tapaaminen)

Ryhmässä oli halua puhua omaan väkivaltaisuuteen liittyvästä tuskasta ja kärsimyksestä, toisaalta haluttiin vaieta koko asiasta. Ohjaaja osoitti ymmärtävänsä ryhmässä koettua ristiriitaa ja vaikeutta puhua omasta väkivallasta. Samalla kun ohjaaja sanoitti ristiriitaa puhumisen ja puhumattomuuden välillä, hän teki ryhmästä erityistä tilaa, johon omasta väkivallasta on tultu puhumaan. Naiset kokivat elävänsä kaksoiselämää, elämää ”naamion” takana. Naamion voi rinnastaa jonkinlaiseen ”päivä-minään”. Naamion ja päivä-minän takana on todellinen minä. Tätä toista ja todellista puolta on peiteltävä ja salattava, sillä todellinen itse koetaan ikään kuin tyhjäksi. Ryhmän turvallisuus ja luottamus mahdollistavat sen, että kärsimyksen salaisuus säilyy, vaikka siitä puhuisikin ryhmässä. Alkuvaiheessa ryhmässä käyminen koettiin siinä määrin salaiseksi, että yhdessä määritettiin, että ryhmän ulkopuolella voi kertoa käyvänsä naisryhmässä väkivaltaryhmän sijasta.

Ryhmässä osoitettiin rohkeutta paljastaa itseään ja tuoda esiin omaa haavoittuneisuutta, toisaalta haluttiin myös varjella itseään, ja ehkä myös kuulijoita (Hänninen & Timonen, 2004, 219). Oman pahan olon määrittäminen ja nimeäminen sekä äänen ottaminen itselleen voi osoittautua vaikeaksi.

P7: pysyn hiljaa etten itke. viimeks olin liikaa äänes.

O: ai sulla sellainen syyllisyys et [- -]

P7: nii et toin liikaa näin alussa.

O: nii et tiedostaa sitä omaa tilaa.

(hiljaisuus)

P5: et liikaa äänessä. sä annat ryhmälle.

P7: mä en ees anna itteni romahtaa, sellasta mahdollisuutta. selviin tilanteet kuin tilanteet (hymyileväisesti).

(3. tapaaminen)

Katkelma kuvaa oman tarinan kertomisen vaikeutta. Ohjaaja sanoittaa P7:n päätöstä olla jatkossa hiljaa syyllisyytenä, joka voi liittyä tilan ottamiseen. P7:n päätöksessä pysyä jatkossa hiljaa on syyllisyyden sävyä oman tarinan kertomisesta, toisaalta tarvetta kieltää oma haavoittuvaisuus tukeutumalla selviytymiseen kaikissa tilanteissa. Omaan itkuun voi liittyä häpeää (Kottler, 1999), aivan kuin oman elämän lähes täydellisesti vaiettujen puolien esiin nousemiseen. Tarinoiden ja kokemusten jakamisen vaikeuden takana voi olla myös yksinäisyyden tunne omaa elämää kohtaan tai tapa ylläpitää kontrollia (Grossman, 1998). Kott-

ler (1999) toteaakin, että silloin kun omat kyyneleet nähdään heikkouden osoituksena, voititkijä joutua häpeämään tällaista itsehillinnän menetystä ja nolostumaan kyynelistään. Omat tunteet oli lapsena salattava ja tehtävä näkymättömiksi, jolloin ne toisaalta muuttuivat käsitämättömiksi ja häpeällisiksi.

Ryhmän hiljaiset hetket möykyn löytöretkellä olivat merkityksellisin tunnelmin latautuneita. Tällainen hiljainen hetki seurasi yhden jäsenen puhuttua ensimmäistä kertaa elämässään ääneen lapsena kokemastaan kauhun hetkestä. Kertomus alkaa naisen kuvauksella elämää sävyttävästä ristiriidasta oman lapsuuden kertomuksen unohtamisen ja muistamisen halun välillä. Tämän ristiriidan olemassaolon sanoittaminen johti lapsuudessa tapahtuneen pelottavan ja unohdetun kohtausten jakamiseen. Läheinen aikuinen oli ylittänyt kertojan ruumiillisen intimiteetin rajan hänen ollessaan pikkutyttö. Tapahtumaa oli seurannut vuosikymmenien puhumattomuus. Ryhmän hiljaisuus paljastuksen jälkeen oli merkityksellinen. Se tuntui sinetöivän sen, kuinka tapahtuneelle ei ole ollut vuosikymmeniin ollut sanoja. Hiljaisuuden voi kuvata myös sisältäneen sanatonta toisen kärsimyksen jakamista ja lievittämistä (Tiilikainen, 2004, 123) sekä empaattista tilan antamista kertojalle (Helminen, 2003, 227). Merkityksellisen hiljaisuuden jälkeen ryhmässä eläydytään vaikenemisen pakkoon ja tapahtuneen herättämään häpeään, ahdistukseen ja pelkoon.

P4: mulle tuli häpeän tunne tosi voimakkaasti kun kaikki pitää pitää sisällään et se häpeä.

O: saaks kiinni missä se on?

P4: mä tunnen sen koko ajan. koko rintakehässä. ihan kuin sellainen iso laakea kivi.

P3: mulla sama juttu. tunnen sen rintakehä. se kun ei tiedä mitä toinen meinaa. et yrittäköse vaan unohtaa.

P5: ahdistus ja pelko. tietääks se, muistaaks se, sanookse se mitää. sit sen kuittaus [– –] pidä se täällä. (pitelee rintakehänsä)

(7. tapaaminen)

Katkelma kuvaa, kuinka ryhmä keräsi eläytymisen kautta kasaan kertojan tarinan sirpaleita: häpeää, tietämättömyyttä, unohtamisen pakkoa, ahdistusta, pelkoa. Niitä tunteita ja ajatuksia, jotka olivat pakotettuina unohduksiin ja olivat ajatusten tavoittamattomissa. Ohjaajan kysymys ”saaks kiinni missä se on”, joka liittyi kaiken sisällä pitämiseen, käynnisti ryhmässä fyysisten tuntemusten jakamisen. Ohjaajan tukemina naiset kiinnittivät huomiota

omiin kehon tuntemuksiinsa. Demeter-mallitarinassa ruumiin oireet heijastavat niin sanottua sielullista tuskaa ja tuovat esiin vaille jäämistä. Kärsimysruumin käsite kuvaa sitä, miten ”ruumiilla on tietoisuus, joka ohjaa tiedostamattomasti”. (Perheentupa, 2010, 68.)

Ryhmässä ruumiin tuntemuksia käytettiin hyväksi niiden tunteiden ja muistojen tavoittamisessa, jotka lapsena oli pakko työntää pois niiden kaikessa kaameudessaan ja olemassaolon uhkaavuudessaan (Törrönen, 2009b, 91).

6.4.2 Toisen tarinaan eläytyminen – sanoin kuvaamaton jakaminen

Ryhmässä keskusteltiin, kuinka oman kertomuksen palaset ovat jollain tavoin irrallaan toisistaan, mutta toisen kertomuksen eläytymisen kautta saattoi saada niistä kiinni. Breton (2006, 63) on tarkastellut hiljennetyt äänen löytymistä ryhmässä. Kun löytää omaa hiljennettyä ääntään toisten naisten ja ohjaajan avulla, voi kokea tullessa kuulluksi. Sellaiset kokemukset elämässä, joita ei voi kertoa ja lähestyä suoraan itsessään niihin liittyvän kivun, häpeän ja kauhun takia, voidaan ryhmässä pukea kertomukseksi, kertojan saadessa etäisyyttä ja perspektiiviä suhteessa itseensä (Grossman, 1998). Ryhmässä etäisyys itsen muodostui toisen tarinaan eläytymisen kautta.

P3: oon yllätynyt miten toisten kertomukset vaikuttaneet voimakkaasti. fyysisiäkin tuntemuksia tuli. voimakkaita tunteita rintaan. tullut tosi paha olo joskus. esimerkiksi vanhempien kanssa ruokapöydässä. jälkeen päin myös imetyksessä. nyt täällä sama tunne tullut.

O: mikä?

P3: tosi vaikee saada kiinni. mystistä. jännä et se tunne on täällä taas saanut vallan.

O: löydätkö yhtäläisyyksiä?

P3: en oo saanut yhtäläisyyttä mutta toisten tarinat herättäneet jotain lapsuuden muistoja.

O: möykyn löytöretki.

(hiljaisuus)

O: muiden kertomus tärkeää. helpompi eläytyä muiden et ei oo ollut helppoo saada omasta kiinni vaan eläytyen toisten tarinaan jonka kautta omaan.

(8. tapaaminen)

P3 kuvaa kokemustaan lapsuuden aikaisten tuntemuksien heräämisestä ryhmässä mystisenä ja ruumiillisena kokemuksena. Ryhmässä kuvattiin, kuinka toisen tarinan eläytymisen kaut-

ta oli oppinut tarkastelemaan kriittisesti omaa lapsuuttaan samoin kuin toimintaansa nykyyhetkessäkään. Möykyn löytöretkellä ryhmässä oivallettiin, kuinka oman ruumiin tuntemukset ovat yksi tiedon laji. Siltala (1998) on tutkinut sitä, kuinka ihmisen ruumiillisuutta ja psyykettä ei voi erottaa toisistaan. Ruumiin kieli on väkivallan dynamiikkaa tarkasteltaessa tärkeä, sillä omat kehon tuntemuksia ymmärtämällä voi ennakoida tilanteita. Siltalan (1998) mukaan nimenomaan sanattomaksi jäänyt ahdinko tallentuu ihmisen ruumiiseen. Ja väkivallan hetkeä naiset kuvasivat nimenomaan käsittämättömänä ja jostakin syvältä tulevana voimana, jota tuntui aluksi olevan helpompi tavoittaa konkreettisten ruumiin tuntemuksien kautta kuin abstraktein tunnekuvaus. Väkivallan hetki on myös ruumiillisesti puristava ja ahdas, tilaton olo. Väkiältä on tällaisen tilattomuuden ja ahtauden levittämistä ja toimimista sen rikkoessa ruumiin rajoja ja erillisyyden kokemusta (Siltala, 1998, 50).

Vaikka ryhmän tarkoituksena oli puhua ja sanoittaa puhumatonta, ei ryhmän tapahtumia ja prosesseja luonnehdi yksistään sanat ja puhuttu kieli. Ryhmässä merkityksellistä on nimenomaan sen vuorovaikutuksen tasojen monimuotoisuus. Sanattomat eleet ja ilmeet, ruumiin kieli ja konkreettinen käyttäytyminen ilmentävät ryhmän vuorovaikutuksen moninaisuutta ja ovat merkitykseltään tiedostetun ja tiedostamattoman alueilla liikkuvaa (Helminen, 2003, 226–227).

P2: oon ollut ihan yksin. se et yritän ymmärtää. en osaa pukee sanoiks.

O: tää on hyvä, mitä ryhmäkin toi esiin. just se et kun ei oo sanoja, niin nousee [– –]

P2: vaikeet, mulla on vaan möykky. oon ollut niin yksin.

O: ryhmä sanoi samaa. ryhmä tunsi ja näki. ryhmässä tavoitettiin möykky. nyt et ole yksin. vetää ihan hiljaiseksi se et ryhmä tavoitti tän. sun möykky on tullut koetuksi ja jaetuksi.

[– –]

O: kysyn vielä tutusta möykystä. tapahtuiko sille mitään kun tavoitit sen, että toisetkin tavoitti sen?

P2: ihanaa vaan että toisetki tavoitti tän möykyn. (hymyilee)

(6. tapaaminen)

Katkelmassa P2 kuvaa helpotusta, joka seuraa kokemuksesta, että jotakin sanoin kuvaamatonta on tullut jaetuksi ja sanoin kuvatuksi, möykkynä. Toisaalta ryhmässä yhdessä tavoittamisen kokemukseen ei oikeastaan tarvita sanoja, se vetää hiljaiseksi ja on jotenkin pyhää. Naisten eläytymistä P2:n kertomukseen voi luonnehtia ruumiilliseksi jakamiseksi. On hyvin merkittävää havaita, kuinka sanojen puuttuessa on mahdollisuus eläytyä ruumiillisuu-

den tasolla sanattomaksi jääneeseen ahdinkoon (Siltala, 1998, 41). Tällä tavoin naisille voi avautua laajentunut kokemus oman olemassaolonsa kokonaisvaltaisuudesta. Tiilikainen (2004, 128) on kärsimystä tutkiessaan todennut, että ruumiillisten oireiden jakaminen voi naisten keskuudessa olla samalla myös psyykkisen kärsimyksen jakamista. Tällainen puolestaan vahvistaa ja tukee naisten välistä sidettä ja sen muodostumista sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta (mt). Oleellista on huomioida, että omasta kärsimyksestään kertominen ja sen jakaminen eivät ole samaa tarkoittavia asioita. Kuten katkelma kuvaa, on jakamisessa aina mukana syvällisempi vuorovaikutuksellinen ja toiminnallinen ulottuvuus. (Tiilikainen, 2004, 115.)

6.5 Kertomus äideistä ja tyttäristä

P3: mun väkivalta kohdistuu omiin lapsiin [– –] oon väkivaltaisesta kodista. haluisin jotain ihan muuta. pelko että must tulee kuin mun äiti. elintärkeet etten mä käy lapsiin kiinni. etsinyt paikan missä voi puhua, muttei ehkä ystäville koska en halua leimaa. tosi kova syyllisyys. käynyt käsiksi miehiin [– –] miksi mä oon niin ilkee? minkälaista tuhoa mä oon jo saanut aikaan?

(1. tapaaminen)

Kertomus äideistä ja tyttäristä rakentuu naisten kertomuksille omasta kohdastaan sukupolvien ketjussa. Omaa paikkaa sukupolvien ketjussa rakennettiin äitiyden kuvan ympärille, niin tyttärenä kuin äitinäkin. Jokainen ryhmän naisista oli ollut tytär suhteessa äitiin ja viisi olivat äitejä itse. Väkivalta näyttäytyi ylisukupolvisena ilmiönä. Jokainen nainen tunnisti omassa lapsuudessa olleen väkivaltaa. Ryhmän äidit olivat tavalla tai toisella väkivaltaisia lapsiaan kohtaan. Jo pelkästään pelko siitä, että olisi väkivaltainen omaa lastaan kohtaan, sai naiset syyllistymään. Ajatus, että on kuin oma äiti suhteessa lapsiinsa tai kumppaniin koettiin kipeänä kohtana, mutta välttämättömänä terveen syyllisyyden pistoksena otettaessa vastuu väkivallan ketjun katkaisemisesta. Kasvukäänteinä on omanlaisen naiseuden ja äitiyden rakentaminen, peilaten näihin liittyviä henkilökohtaisia mielikuvia sekä laajempia äitiyteen liittyviä myyttejä toisten naisten kanssa.

6.5.1 Sukupolvien ketju

Naiset näkivät yhteyksiä oman lapsi-vanhempi suhteensa ja tämän hetkisen toimintansa välillä. Se, minkälaista äitiyttä on itse saanut tyttärenä ja miten sen nyt aikuisena kokee ja tulkitsee vaikuttaa siihen, miten toimii omaa äitiyttään (sisäinen käsikirjoitus). Tytär-näkökulmasta suhde omiin vanhempiin kuvattiin ristiriidan sävyttämänä. Äidin syliin ei ollut kiva mennä. Isä saatettiin kokea pelottava ja muisteltiin olleen usein juovuksissa. Tuntui, että aina piti olla varuillaan vanhempien suhteen. Lähtekö isä perheen luota, tuleeko isä takaisin, jos isä tulee takaisin lyökö se äitiä? Miksi äiti antaa isän lyödä itseään, miksei äiti puolustaudu? Kaikesta huolimatta isän kuvattiin herättävän vähemmän hämmennystä verrattuna äitiin. Lapsuuden muistoissa naiset jakoivat kuvan siitä, että olivat olleet isiensä tyttöjä. Äiti oli koettu joko etäiseksi ja välinpitämättömäksi, tai tukahduttavan läheiseksi, kaikkialla olevana. Äitiä saattoi verrata itse jumalaan, joka oli toiminut kaikkivaltiaan tavoin ottaessaan kaiken tilan ja vallan itselleen. Tai äidin huomattiin antaneen kaiken vallan tyttärelleen ollessaan ”kuollut” masennuksesta tai kadottuaan välillä pitkiksikin ajoiksi omille retkille. Äiti saattoi hämmentää myös olemalla molempia samaan aikaan: hän on vaatinut tyttärensä lähelle itseään, omaksi lohduttajakseen, sekä työntänyt pois päin mitä-toimällä, vähättelemällä ja lyömällä.

Tyttärenä koettu ”kuritusväkivalta” oli tuttua ryhmän naisille. Piiska, nippaukset, tukistus, ravistaminen, haukkuminen, vähättely, lannistus, alistus, nöyryytys jaettiin koettuina kuritusmenettelyinä. Nämä menettelyt saattoivat olla molempien vanhempien käytössä, mutta ryhmässä muisteltiin erityisesti äidin kuritusväkivaltaa. Naisten avautuessa omista lapsuuden väkivaltakokemuksistaan ja eläydyttyä toisten kertomaan, oli ilmapiiri vilpittömän yllyttynyt. Onko kuritus ollut väkivaltaa ja onko se voinut jättää syviäkin haavoja? Tulisiko näihin kipeiksi ja hurjiksi nimettyihin kokemuksiin vielä palata?

P2: äiti pahoinpiteli runsaasti. ajauduin erilaisiin porukoihin. vältin kotia. kuinka kukaan ei koskaan kysynyt miten kotona meni. äiti syytti [– –]

P5: hurja tarina. oon ajatellut et se fyysinen kuritus ei olis mua haitannut. nyt tuntuu et se on jättänyt muhun jotain. [– –] mä tunnistin sen et ” ja mennään” ehkä ne ei ollutkaan niin selviä, et ne voi jättää jäljet.

P2: en ajatellut et se ois asia johon pitäis palata. et kyllä mä pärjään. [– –] ihan oon kun mun oma äiti.

(4. tapaaminen)

P3: ei mitään fyysistä väkivaltaa, mut oon mä piiskaa saanu ja tukkapölyä. olin kova suustani. aina palasin samoihin. äiti oli hirvee syyllistäjä.

(5. tapaaminen)

Omiin väkivallan kokemuksiin suhtauduttiin ristiriitaisesti. Kurituksen väkivaltaista luonnetta vähäteltiin ja oikeastaan tyttärenä käyttäytyttiinkin välillä rumasti. Kurittaminen näytettyi näin välttämättömänä ja ansaittuna. Toisaalta pahinta, mitä voisi tehdä omalle lapselle, olisi ojentaminen omasta lapsuudesta tutulla tavalla. Oikeastaan jo pelkkä ajatus siitä, että toistaa oman äitinsä menetelmiä johtaa oman erillisyyden katoamiseen: olen ihan kuin oma äitini! Toisten lapsuuden kertomuksiin eläytymisen kautta naiset kokivat uudestaan niitä tunteita ja sitä haavoittuneisuutta, jota olivat tyttärinä kohdanneet vanhempiensa kurinpitomenetelmien edessä. Tai sen väkivallan edessä, jonka olivat itselleen selittäneet kurinpidolliseksi menettelyksi. Ihminen voi oppia esittämään, etteivät henkiset tai fyysiset väkivallanteot satuta. Tunteiden kontrolloinnin ja niistä etääntymisen kautta voi ikään kuin selvittää ehjin nahoin tilanteesta kuin tilanteesta (Ronkainen & Näre, 2008, 11). Demetermallitarinan käsittein se tapahtuu kapseloimalla tunteet (Perheentupa, 2010). Se, että tunnistaa ja kohtaa sitä kipua ja haavoittuneisuutta, jota on tyttärenä vanhempiensa edessä kokenut, on oleellista, jotta väkivaltainen käyttäytyminen ei siirry sukupolvelta toiselle.

Kuritusväkivallan lisäksi koti muistettiin paikkana, jossa oli turvaton ja uhkaava tunnelma. Isän ja äidin riidat muistettiin hirmuisina. Oli jatkuvaa huutoa, ja välillä isä löi äitiä. Yhdelle aikuiselle tyttäreille oli jäänyt erityisesti mieleen äidin puoliksi mustat kasvot. Toisen tyttären pehmolelut olivat paenneet sotaa lelulaatikon turvaan. Mielikuvassa vanhemmat saattoivat selvittää välejänsä kokonaisia viikonloppuja suljettujen ovien takana. Tyttärenä oli tarkoin kuunneltava oven toisella puolella, että molemmat vanhemmat säilyvät riidasta hengissä. Tyttären todistaessa vanhempiensa väkivaltaa uudestaan ja uudestaan, kasvoi sisällä suuri tunne. Kun isä tuli taas juovuksissa kotiin, ja äiti otti taas isän iskuja vastaan puolustautumatta, kasvoi tunne tyttären sisällä valtavaksi voimantunteeksi. Tytär otti vallan itselleen ja nosti nyrkin vanhempiaan vastaan.

P3: kävin käsiksi isään kun se humalassa. pikkutyön voimilla saan sen maahan. tein saman äidillekin. kodin merkitys jäi vähemmälle.

P2: ymmärrän sen jos on viina. pienen lapsen ei kuulu olla siellä. ei ihme et tulee vihaseksi.

O: saat kiinni siitä vihan tunteesta?

P2: joo ja se on oikeutettua.

P6: isän kotiin tulo. oot hirveen pienenä joutunut huolehtii siitä mistä lapsen ei pitäis.

(4. tapaaminen)

Aikuisina tyttäret huomaavat, miten lapsena on joutunut ottamaan vastuuta sellaisesta, mistä aikuisten kuuluisi olla vastuussa. Huomattiin, että omilta äideiltä ja isiltä oli puuttunut terve ja rajaava viha, jonka turvin ihminen puolustaa omia rajojaan. Tyttären oli otettava kannettavakseen vanhemmille kuulunut vastuu. Toisaalta tämän vastuun kautta saattoi kokea valtaa ja voimaa. Vallan tunnetta lisäsi ajatus kaikesta selviytymisestä. Nyt aikuisena väkivaltaa nähneet ja kokeneet tyttäret totesivat olevansa vanhempiansa kaltaisia toimiesaan rajattomasti ja tuhoavasti läheisimmissä ihmissuhteissaan. Koska vanhemmilla ei ollut käytössään rajaavan vihan taitoa, ei sitä kehittynyt tyttarellekään. Aggressiivisuuden hallinta on taito, jonka voi oppia vain toisilta ihmisiltä (Schulman, 2004). Tällainen taito voi jäädä oppimatta, mikäli vanhemmat tai muut ympärillä olevat aikuiset eivät itsekään hallitse aggressiivisia tunteita ja yllykkeitä.

Vaikka lapsena on ottanut aikuiselle kuuluvaa valtaa ja vastuuta, ei niiden kantaminen aikuisena ollut yksinkertaista. Valta tuntui kääntyvän väkivallan ja uhkailun puolelle. Kun väkivaltaa nähneestä ja kokeneesta tyttärestä tulee äiti, voi äitiys olla se, joka herättää oman väkivaltaisuuden. Äidillä on paljon valtaa suhteessa lapseensa, sillä lapsien hengissä säilyminen on riippuvaista äidin vallasta (Perheentupa, 2010; Ronkainen, 2001, 73). Demetermallitarinassa painottuu äidin valta alkuperäisenä valtana (Perheentupa, 2010; ks. Ronkainen, 2001) Sen alaisena jokainen ihminen on elämässään ensiksi ja väistämättä. Ongelman ydintä on se, miten ottaa äitiyden hyvää valtaa itselleen, kun pienenä tyttärenä ei ole tullut kohdatuksi omista tarpeistaan ja avuttomuudessaan? Miten tällaisessa tilanteessa voi osata vastata toisen tarpeisiin, jotka muistuttavat omasta vaille jäämisestä ja kääntyvät naisten omista korvissa kuulostamaan vaatimuksilta?

P3: mun lapsi ärsyttää. lapsen pyyntö ärsyttää kun itse ei oo saanut mitään.

P2: lapset niin kuin kiittämättömiä.

P3: nimenomaan.

O: mitä jos itse oiskin pyytänyt jotain vanhemmiltaan?

(2. tapaaminen)

P2: ajattelen et se on mun tarina ja omat lapset herättänyt niitä tunteita mitä ajattelin et ei olis. äärimmäisen ahdistavaa se että lapset vaatii, ettei multa saisi vaatia enää yhtään.

P4: tuntuuks et sult on vaadittu jo tarpeeks? luojan kiitos mä en lyö.

(4. tapaaminen)

Äitiydessä, ja vanhemmuudessa ylipäättänsä, eletään omia lapsuuden kokemuksia uudestaan (Bardy, 1999; Perheentupa, 2010; Törrönen, 2009), kuin toistettavina näytelminä. Naiset kertovat lapsen pyyntöjen ja vaatimuksien ärsyttävän, koska itse ei ole saanut, mitä olisi kaivannut. Lapsen vaatimukset tuntuvat liian kovilta ja herättävät epätoivoa ja neuvottomuutta. Ryhmä toimii areenana, jossa naiset tarkastelevat omia kokemuksiaan omasta tytärnäkökulmastaan. Mitä kohtausta elämäni näytelmästä toistan ja elän suhteessa omaan lapseeni? Mitä olisin itse pyytänyt tai tarvinnut omilta vanhemmiltani?

6.5.2 Omanlainen naiseus – myyttien ja sukupolvien takaa

Ryhmän naiset muistelivat naiseksi kasvamisen olleen vaikeaa. Muisteltiin, miten vanhemmat olivat vastanneet heidän tarpeisiinsa tavalla, jota olisi vähiten kaivannut. Ymmärrettiin, että teini-ikäinen olisi tarvinnut kasvunsa tueksi kaikkea muuta kuin mitätöintiä, halveksuntaa, väkivaltaa. Nyt aikuisen näkökulmasta oli selvää, että nuorena olisi todellisuudessa kaivannut kiukkuunsa ja raivoonsa keskustelua, syliä, ja erityisesti rajoja. Rajoja hahmotettiin useasta eri näkökulmasta. Jollakin tyttärellä rajat olivat merkki kovasta kurista ja ne symboloivat äidin diktatuuria. Tällaisia rajoja ei voinut rikkoa tai kokeilla. Seurauksiksi arveltiin totaalinen ihmisarvon menetys ”jumalallisen” katseen alla. Jollekin toiselle rajat eivät hahmottuneet, vaikka yritti tehdä kaikkensa niiden löytämiseksi. Murrosikäisen tyttären säännöllinen umpihumala ja päihtyneenä kaatuileminen ei herättänyt vanhemmissa mitään vastakaikua, rajoja ei yksinkertaisesti ollut.

P5: en halua ehkä omia lapsia. se et ne suoltaa vaan suustaan, ei kunnioita vanhempia. voin samautua noihin teijän lapsiin. käytin hyväksi äidin huonoa omatuntoa. sitä pysty pallottelemaan. hirveen

vaikee saada kiinni. pystyin kietoo äidin aina jossain vaiheessa pikkusormen ympäri. jämäkkyyttä oisin tarvinnut.

P4: äiti jumalattoman oikeassa. et se ois nöyrytnyt edes joskus. äidillä vaihdevuodet kun mulla murrosikä. tekis vanhemman ihmiseksi lapsen silmissä jos vähän nöyrytis vanhempikin.

(9. tapaaminen)

Ryhmän jäsenten rakentaessa oman elämän näytelmiä paljastui monia toisilleen vastakkaisia näkökulmia, kuten toivomuksia vanhempien jämäkkyudesta ja toisaalta nöyrytymisestä. Monet näkökulmat myös täydensivät toisiaan. Keskustelussa lapsen vaatimuksista oli mukana monta erilaista näkökulmaa sekä äiti-tytär suhdetta. Välillä katseltiin äidin näkökulmasta, välillä eläydyttiin lapsen näkökulmaan, välillä omaan tytär-näkökulmaan. Tällaiset näkökulmien ja roolien vaihdokset osuivat välillä arkoihin ja kipeisiin kohtiin, jotka muodostuivat kasvukäänteiksi. Heräsi tervettä syyllisyyttä. Esimerkiksi jonkin tarinan äiti saattoi muodostua demoniseksi kuvaksi siitä, minkälainen itse tulee olemaan, ellei muuta omaa käyttäytymistään. Eläytymisen kuvattiin osuvan kuin salama. Ryhmän äidit rakensivat kuvaa myös siitä, minkälainen äidin tulisi olla, tai paremminkin kuvaa siitä, minkälainen äiti ei saa olla ja mitä äitinä ei saisi tuntea.

P6: mun tie mun tapa. lapsia ei pysty heittämään vaan pois. koskettaa ne lapset. oon täysin kypsymättön ja sitten neuvotaan ja sitten puran raivolla.

P5: mulla sama ongelma.

P6: ne häiritsee mun elämää.

P5: teinityttö olen ja haluaisin olla vapaa.

O: onks ne tunteet sellast mitä ei sais olla?

P6: ei sais olla niin et mun lapset häiritsee mua. se siirtyy teoksi.

O: jos ajatusta ei saa olla niin se siirtyy teoksi. täydellinen äiti.

P1: kaikilla voi olla noita mielikuvia.

P5: minkälaisia traumoja ne lapset saavat?

P6: mitä ne sit puhuu omista vanhemmistaan?

O: tässä lähtee liikkeelle euroopan huonoin äiti -kisa. syyllisyydessä on niin kiinni että sitä ikään kuin kuuluu kantaa.

(14. tapaaminen)

Keskustelussa rakennetaan kuvaa äidistä, joka saa tuntea tietynlaisia tunteita. Äidit leimautuvat itsensä kypsymättömiksi äideiksi. Lapsi herättää raivoa ja halua olla riippumaton ja

vapaa lapsen vaatimuksista. Tunteet leimataan siinä määrin kielletyksi, että niitä ei saisi olla lainkaan ja niiden kokeminen johtaa syyllisyyteen. Kuten ohjaaja toteaa, äidit osallistuvat euroopan huonoin äiti -kisaan. Ohjaaja tuo keskusteluun näkemyksen kaikenlaisien tunteiden kuulumisesta äitiyteen sekä siitä, että nimenomaan tunteiden kieltäminen johtaa niiden tiedostamattomaan toimimiseen. Janhunen ja Oulasmaa (2008) näkevät tunteiden kätkemisen johtavan noidankehään, jossa kielletyistä tunteista vaikeneminen vain pahentaa ongelmia ja häpeää omasta kuvitellusta poikkeavuudesta. Keskustelun taustalla voi nähdä vaikuttavan myyttisen kuvan äidistä, joka ei koskaan tunne esimerkiksi raivoa, inhoa ja välinpitämättömyyttä lastaan kohtaan (mt).

Vaikka yhteiskunta muuttuu, vaikuttaa ryhmän kontekstissa myyttisenä äitinä säilyvän pullan tuoksuinen äitihahmo, jonka tunnemaailma on rajoittunut vain niin sanottuihin sopiviin tunteisiin. Naiset rakensivat pullan tuoksuisen äidin rinnalle myös todellisempaa äitiyden kuvaa, jonka sävyt määrittyvät ajan hengen mukaan. Naiset totesivat, että ovat elämänsä aikana kulkeneet läpi erilaisten kasvatustrendien: oli nähty kaikkea perinteisestä kasvatuksesta vapaaseen. Kasvatusoppaiden ja neuvoloiden suositukset äitiydestä ja kasvatuskeinoista nähtiin vaihtelevan tiuhaan. Itse koettu kasvatusta kuvattiin perinteisenä ja kuten yhdellä ryhmäkerralla todettiin: ”me ollaan kovien äitien kasvattamia”.

P6: fyysinen kuritus. haluan puuttua asiaan ja katkaista perinteen tähän sukupolveen. lapsen myötä väkivallan piirteet, kun itsekin hakee kasvatuskeinoja.

P2: tuttua tarinaa.

P6: mut kasvatettu perinteisellä tyylillä.

P2: oon pettynyt kun en ookaan erilainen kun oma äiti.

P2 ja P6 puhuvat sukupolvien ketjusta.

O: tosiaan se halu muutokseen ja sukupolvien ketjun katkeaminen, tärkeää oma halu.

(2. tapaaminen)

Suomessa voidaan nähdä olevan historialliset rasitteet ”kylmälle äitiydelle”, jonka juuret paikantuvat sota-aikaan (Näre, 2004, 68). Sota-aikana naiset tekivät työtä kahden ihmisen edestä, eikä lapsille jäänyt paljoa aikaa. Tällainen vanhemmuuden poissaolon trauma on myöhemmin siirtynyt sukupolvelta toiselle. (Mt.) Ryhmässä vaikeaksi koettiin se, että on itse saanut kylmän äidin kasvatuksen ja itse tulisi olla kasvattajana pehmeä. Naiset kuitenkin

kin tuovat esiin omaa halua ottaa vastuuta ylisukupolvisen väkivallan ketjun katkaisemiseen. Ohjaaja korostaa, että sukupolvien ketjun katkaiseminen on mahdollista. Lapsen fyysinen kuritus kiellettiin lailla vuonna 1984, joten naisten lapsuudessa se ei ollut kiellettyä. Äidit ja isät ovat kurittaneet lapsiaan, mikä on ”joka kuritta kasvaa se kunniatta kuolee” - aikakautena ollut normin mukaista. Ajan hengen mukaista äitiyttä naiset kertoivat opiskelevansa kasvatustieteistä ja lehdistä. Vaikka tiedollisesti olisikin ajan hengen mukainen äiti, ryhmän äidit kuvasivat jatkuvia ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemuksia suhteessa toisiin äiteihin ja ylipäänsä toisiin naisiin. Latun (2008, 186) mukaan omaa äitiyttä voi olla vaikea jakaa toisten naisten kanssa silloin, kun siihen liittyy väkivallan ja tiettyjen tunteiden puolia.

P5: se mitä lehdissäkin sanotaan, tehtiin kaikki mitä kuuluu. ulkopuolisuus esimerkiksi hiekkalaatikolla, missä oli muita äitejä. menin silti.

O: erilainen äiti ja omanlainen äiti. ne myytit elää. tällainen ja tällainen oikeanlainen äiti.

P4: tunnistan niin tosta. ihan kauheeta ja imetyksin [– –]

P8: mitä kauheeta siinä on?

O: nyt on se kohta, mikä on se omanlainen naiseus. sen löytäminen itselleen mitä se on. ulkopuolisuuden tunne hiekkalaatikolla. mitkä on ne valinnat? suoko itselleen sen että on omanlainen, vaiko jää erilaisuuden vangiksi? vapaana siitä, miten sen tehdä sen valinnan. tunnepääoma löytää, mitä tässä kulttuurissa ei niinkään ole. ne on niitä mistä voi olla ylpeä. se kulkee mukana. oma valta mikä heijastuu kaikkeen mitä tekee.

(13. tapaaminen)

Katkelmassa naiset vertaavat itseään toisiin äiteihin. Itsensä vertailu tuotti pettymystä, turhautumista ja itsesyytöksiä. Kun ei olekaan myyttien mukainen äiti, jollaisina toiset äidit hiekkalaatikolla ja lehtien palstoilla nähtiin. Ohjaaja puuttuu naisten itsesyytöksiin nostamalla keskusteluun kysymyksen naisen omasta tavasta olla äiti tai nainen ylipäänsä. Sanoituksessa painottuu vahvasti naisen oma vastuu löytää itseään, sillä myyttiseen kuvaan takertuminen ja itsensä syyllistäminen pitää naisen ulkopuolisena sekä kiinni uhriudessa. Sanoitukseen sisältyy naisen oma vastuu ja valinta. Ulkopuolisuus ja erilaisuus, samoin kuin liittyminen ja omanlaisuus ovat liitoksissa toisiinsa. Äitiyden ja naiseuden kertomuksessa itsensä kokeminen toisia huonompana äitinä on yhteydessä ulkopuolisuuteen. Lattu (2008, 186) toteaa äitiyden yksinäisyyden olevan eriyttävää, jossa väkivallan mukaantulo eristää äitiä entisestään ja saa syyllisyyden tunteet esiin.

7 Diskussio

Tässä luvussa peilataan ensiksi tutkimuksen tuloksia teoreettiseen viitekehykseen. Minkälaisia käsitteellisiä välineitä narratiivinen ja voimaantumisen lähestymistapa tarjosivat tutkimukselle? Miten tutkimuksen tulokset, teoreettinen viitekehys ja Maria Akatemian Demeter-mallitarina olivat suhteessa toisiinsa? Luvussa 7.2 avataan etnografisen ja narratiivisen lähestymistavan tutkimustodellisuutta eli tutkimukseni mahdollisuuksia ja rajoitteita. Lopuksi luvussa 7.3 pohdin, kuinka tutkimustani voitaisiin käyttää väkivaltatyön kehittämisen apuvälineenä.

7.1 Tutkimustulokset suhteessa teoreettiseen viitekehykseen

7.1.2 Narratiivisuus

Narratiivinen lähestymistapa on tässä tutkimuksessa toiminut käsitteellisenä välineenä kertomuksien ja sosiaalisen ympäristön välisen sidoksen auki kirjoittamiselle. Se on tarjonnut näkökulman tarkastella kertomuksien rakentumisen erityisyyttä organisationaalisisella tasolla (Maria Akatemia, Demeter-ryhmä) sekä menetelmän analysoida eheyttävää yhteisöllistä narratiivia (esim. Rappaport, 2000) etnografisessa aineistossa. Vertaisryhmän yhteisöllisen kertomuksen (organisationaalinen taso) lisäksi narratiivinen lähestymistapa mahdollistaa, tai oikeastaan vaatii, tarinan muidenkin eli kulttuurisen, yhteiskunnallisen ja yksilöllisen tason huomioimisen. Kulttuurisesti jaetut tarinamallit sekoittuvat aina yksilöllisiin merkityksiin ja elämäkerrallisuuksiin. Jokaisen yksilön sisäisen tarinan voi puolestaan nähdä muokkaavan yhteisöllistä narratiivia ja kulttuurisia mallitarinoita (esim. Hänninen, 2000; Rappaport, 2000).

Kertomukset häpeästä ja syyllisyydestä, näkymättömyydestä, järjen ja tunteen äänistä, möykyn löytöretkestä, äideistä ja tyttäristä todentavat vertaisryhmän yhteisöllistä narratiivia eheyttävänä tekijä (Rappaport, 1995; Rappaport, 2000). Kertomus on aina yhteisesti tuotettu yleisön ja kuuntelijän välillä ja sillä on aina tietty yleisö sekä tarkoitukset (Chase, 2005). Demeter-ryhmä on omaan väkivaltaisuuteen apua hakevien naisten auttamismuoto, joka sisältää hoidollisia ja eheyttävään muutokseen tähtääviä tarkoituksia. Jokainen narratiivinen

ympäristö vahvistaa tiettyjä muodostettuja tarinoita ja kerronan tyyliä tai tapaa. Tutkimani ohjattu vertaisryhmä oli psykodynaamisesti orientoitunut (ks. esim. Gurman & Messer, 2003). Ryhmän luonne määrittäi sitä, mihin asioihin ohjaaja kiinnitti huomiota ja myös sitä, kuinka asioita sanoitettiin ja kuvattiin. Ryhmän tyyli ja tapa kertoa omasta väkivallasta olisi voinut muodostua varsin toisellaiseksi esimerkiksi ratkaisukeskeisesti orientoituneessa (ks. esim. Gurman & Messer, 2003) vertaisryhmässä. Demeter-ryhmässä ei tuettu puhetta konkreettisista välineistä ja ratkaisuista. Sen sijaa tilaa luotiin kertomuksille, joissa paneuduttiin syviin oman elämän kysymyksiin ja orientoituttiin kasvuprosessin pitkäkestoisuuteen, elinikäiseen kasvuun. Gubrium ja Holstein (1998) kiteyttävät edellä kuvaamani havainnon toteamalla: vertaisryhmän narratiivinen ympäristö vaikuttaa aina tarinan kerrontaan sitä mahdollistaen ja rajoittaen.

Sillä, että Demeter-ryhmän viitekehys on psykodynaaminen ja vertaisryhmä on muodostettu naisen oman väkivallan tematiikan ympärille on yhteisöllisen narratiivin muodostumista määrittävä merkitys. Kertomuksissa häpeästä ja syyllisyydestä, näkymättömyydestä, tunteen ja järjen äänistä, möykyn löytöretkestä ja äideistä ja tyttäristä, on jokaisessa kuvaus naisten lapsuuden muistoista ja kokemuksista. Psykodynaamisessa Demeter-mallitarinassa naisen väkivallan juuri ulottuu varhaisen vuorovaikutuksen kiintymyskaavaan, *alkurakkautteen*, ja siinä syystä tai toisesta esiintyneisiin puutteisiin (Perheentupa, 2010). Demeter-mallitarinassa, kuten tutkimuksen tuloksissakin, painottuu väkivaltaa käyttävän naisen oman sisäisen käsikirjoituksen tai oman sisäisen tarinan tutkimisen merkitys. Yhtenä ryhmän narratiivisena työskentelymuotona ovat kasvutarinat (pikkutyttötarinat), joiden avulla naiset tutustuvat omaan sisäiseen käsikirjoitukseensa. Se, että vertaisryhmä on usein suunniteltu edistämään tietäntyyppistä tyyliä ymmärtää kokemuksia, ilmenee tutkimukseni kertomuksissa lapsuuden kokemusten painottumisena. Viisi kertomusta heijastavat Demeter-työn ihmiskäsitystä, jonka perustana on perhe- ja psykodynaaminen sekä eksistentiaalinen näkemys ihmisestä.

Vaikka tutkimuksen tuloksissa ja Demeter-mallitarinassa painottuu yksilön sisäinen käsikirjoitus (tai sisäinen tarina) väkivallan juurena, nousee molemmissa keskeiseksi kulttuuristen mallitarinoiden kriittinen tarkastelu. Kertomus äideistä ja tyttäristä kuvaa, kuinka naiset vertaavat itseään myyttiseen äitiin tai naiseen, joka saa tuntea vain tietynlaisia tunteita. Jär-

jen ja tunteen äänien kertomuksessa ei tarkastella pelkästään yksilön tasolla piilotettuun lapseen (Butler & Wintram, 1991) tai Demeter-käsittein kapseliin suljettuja tunteita. Kertomuksessa nousee esiin myös laajempi tunteiden piilottamisen dynamiikka: miten kulttuurin mallitarina rationaalisesta suorittajaihmisestä kätkee ihmisyyteen kuuluvan tuntemisen ja kokemuksellisuuden olemispuolet. Gubrium ja Holsteinin (2008) näkökulma siitä, että narratiiviset ympäristöt toisaalta vahvistavat ja suosivat tietynlaisia tarinoita, mutta toisaalta voivat myös haastaa ja muuttaa vallitsevia narratiiveja, kiteyttää edellä mainittua havaintoani. Kulttuuristen mallitarinoiden kriittinen tarkastelu on kietoutunut Demeter-työn tarkoituksiin rikkoa myyttistä naiskuvaa ja vallitsevaa mallitarinaa ihmisestä robottimaisena suorittajana.

Ryhmän ohjaajan työote oli aktiivinen. Tutkimuksen tuloksissa nousee esiin ohjaajan merkitys ryhmän naisten introspektion kehittymisen tukemisessa, vahvistamisessa ja suuntaamisessa. Ryhmän ohjaaja sanoitti ja liitti Demeter-mallitarinan kehiksestä naisten kuvauksia (kertomuksia) laajempiin oman elämänhistorian ja kulttuurin konteksteihin. Aluksi ryhmässä ei ollut selkeitä sanoja tai käsitteitä, joilla kuvata sitä, mitä on tapahtunut. Naisten kertomukset omasta väkivallasta rakentuivat ”demonisten” voimien, ”päässä naksahuttamisen” ja ”hullun” mielikuville. Hännisen (2000) mukaisesti voi todeta, että omaan väkivaltaan havahtuneet naiset kuvasivat kokemuksiaan joko kielteisillä sanoituksilla latautunein mallitarinoin tai jaettua kulttuurista tarinamallia ei yksinkertaisesti ollut. Tutkimustuloksien mukaan Demeter-mallitarina paikkasi tällaista kuvauksien tyhjiötä. Se auttoi ryhmän naisia ymmärtämään omaa väkivaltaa, puhumaan ja löytämään sanoja omille syville kokemuksille, jumiutuneille minäkuville sekä haastamaan tabuja.

Rappaport (1995) painottaa yhteisön narratiivin ja kollektiivisen kontekstin merkitystä, jos omaa elämäntarinaa rakennetaan uudelleen. Vertaisryhmässä yhteisön narratiivi tulee itsensä uudelleen rakentamisen tueksi. Samanlaisia kokemuksia jakavat ihmiset voivat ohjatussa vertaisryhmässä muodostaa mallitarinoita, jotka opastavat oman elämän tulkintaan (Hänninen, 2000, 52). Demeter-ryhmässä omaa elämäntarinaa uudelleen kirjoitettiin naisen identiteettiä koskettamalla. Demeter-mallitarinan mukaan väkivaltaa käyttävän naisen identiteetti perustuu häpeälle ja syyllisyydelle. Tekijä on aina myös uhri. Voidaan puhua uhri-identiteetistä, jota tutkimuksen kertomuksissa tavoitetaan ja tilalle pyritään muodostamaan

armollisempaa ja aktiivisen toimijan identiteettiä. Analyysin tuloksissa ryhmän kertomuksien alkukohdat (häpeä ja syyllisyys, ulkopuolisuus, yksinäisyys, tulvivat tunteet, puhumaattomuus, sanattomuus, hiljainen vaikeneminen ja sukupolvien ketju) todensivat tuhon puolta, jota rakennettiin ja kirjoitettiin uudelleen kasvukäänteiden kautta kasvun tarinaksi.

Demeter-mallitarinan sanoitukset, kuten sisäinen polttorovio, uhri-identiteetti, sisäinen käsikirjoitus, sisäinen pikkutyttö tulivat osaksi ryhmän yhteisöllistä kertomusta. Kuten Hänninen (2000, 53) toteaa, opastamaan naisten oman elämän tulkinnassa. Naiset pohtivat Demeter-mallitarinaa ja omaksuivat sitä suhteessa omaan henkilökohtaiseen merkitysmaailmaansa. Sitä peilattiin omaan elämään. Onko kyse korventavasta sisäisen polttorovion syyllisyydestä, vai olenko astumassa ulos uhrin roolista? Tämän rinnalla naiset loivat yhdessä sanoituksia ja käsitteitä kuvaamaan jaettuina kokemuksia. Esimerkiksi ”itsesäälin moottori” kuvasi itsensä asettamista uhriksi eli sisäistä polttoroviota. Pikkutyttönä kannettavaksi otetusta vastuusta, joka olisi kuulunut aikuiselle, puhuttiin ”liian suurina saappaina”. Demeter-käsittein sama voitaisiin ilmaista emotionaalisen sterilisaation tai tunnekapselin käsittein. Ryhmässä sanoitetun ”möykyn” voi puolestaan rinnastaa mallitarinan kärsimysruumiseen. Rappaportin (2000) sanoja mukaillen ryhmän jäsenet muovasivat Demeter-mallitarinaa, joka puolestaan toimi ryhmän perustana niin yksilön, yhteisön kuin kulttuurinkin tarinoiden uudelleen muovaamisessa.

7.1.2 Voimaantuminen

Voimaantuminen teoreettisena viitekehyksenä toimi tutkimuksellisenä välineenä tarkastella ja kuvata vertaisryhmässä tapahtuvaa kasvu- ja muutosprosessia. Muutoksen ja kasvukäänteiden hahmottamiseksi on tarkasteltava myös alkukohtaa, jota kuvaavat osuvasti käsitteet tuhotarina (Rappaport, 2000) ja voimattomuus (Gutierrez, 1994; Breton, 2004). Voimaantuminen ja narratiivisuus leikkaavat toisiaan sillä ryhmän muutosprosessi on kietoutunut tutkimuksen narratiiviseen ympäristöön. Rappaport (2000) näkee voimaantumisen ja narratiivien välillä yhteyden. Tuhotarinan kääntyminen kasvun tarinaksi on voimaantumisen eli henkilökohtaisen ja sosiaalisen muutoksen ydin.

Vertaisiin, tai ylipäänsä toisiin ihmisiin liittyminen on voimaantumisen (esim. Breton 2004; Gutierrez, 1991; Gutierrez; 1994; Miley & DuBois, 1999) ja narratiivisen viitekehyksen (mm. Hänninen & Valkonen, 2005; Rapport, 2000) sekä Maria Akatemian Demeter-mallitarinan (Perheentupa, 2010) mukaan ihmisen eheytyksen perusta. Voimaantumisen viitekehyksessä, samoin kuin Maria Akatemian Demeter-mallitarinassa, painotetaan ihmisen luonnollista riippuvuutta toisista ihmisistä. Vertaisryhmissä on voimaantumista ajatellen mahdollista ainutlaatuisella tavalla edetä muutoksen prosessissa (Bretonin, 2004). Ryhmän dynamiikka voi helpottaa tietoisuuden lisääntymistä, eli edistää henkilökohtaisen ja ihmisten välisten tilanteiden yhdistämistä laajempaan kontekstiin.

Tietoisuuden lisääntymisen voi nähdä lävistävän jokaista tutkimukseni kertomusta. Esimerkiksi järjen ja tunteen äänien kertomuksessa hahmotetaan naisen omaa tapaa kokea tunteita tarkastelemalla niitä suhteessa laajempiin viitekehyksiin. Ohjatun vertaisryhmän prosessissa tämän hetken tunnekokemuksille löytyi yhteyksiä suhteessa omaan elämänhistoriaan, perheen tunnekulttuuriin ja laajempaan kulttuurin ihmiskäsitykseen (esim. naiskäsitys). Tietoisuuden lisääntymisen myötä löytyi ryhmän prosessissa niin kutsuttuja piilotettuja tunteita ja kokemuksia, jotka olivat johtaneet väkivaltaiseen käyttäytymiseen itseä tai toista kohtaan. Henkilökohtaista ja kollektiivista vastuuta syntyy, kun ihminen näkee syitä ongelmilleen ja tulee niistä tietoisemmiksi (esim. Rodwell, 1996; Perheentupa, 2010). Vastuun hyväksyminen mahdollistaa vallan ottamisen itselleen. Tätä kautta nainen voi alkaa ymmärtää, minkälaisia valintoja voi tehdä erilaisissa tilanteissa sekä synnyttää tietoisuutta ja kokemusta, siitä että voi valita (Zimmerman, 1990).

Voimaantumisen muutosprosessissa on kyse vallasta ja vastuusta, liittymisestä ja eriyttämisestä, tunnistaen henkilökohtaisen ja sosiaalisen yhteenkietoutuneisuuden. Demeter-mallitarina muutoksesta ja voimaantumisen teoria leikkaavat ja täydentävät toisiaan. Siinä, missä voimaantumisen keskeinen elementti on tietoisuuden lisääntyminen, tiivistyvät myös Demeter-mallitarinassa ohjatun vertaisryhmän pääteemat tietoisuustyöskentelyn ympärille: tietoisuuden lisääntymiselle, tietoisuustyöskentelyn integroimiseen itseen ja vastuun kantamiseen itsestä ja toisista (Perheentupa, 2010). Demeter-mallitarinassa muutosprosessin ja vastuunoton, niin henkilökohtaisen kuin kollektiivisenkin, ehtona on, että väkivaltaisesti käyttäytyvä nainen tutustuu omaan sisäiseen käsikirjoitukseen ja ymmärtää sitä (Perheentu-

pa, 2010). Voimaantumisen viitekehystä muutoksen päämääränä on tiettyjen resurssien saavuttaminen kollektiivisen toiminnan kautta (Breton, 2004; Gutierrez, 1994; Rappaport, 1995). Narratiivit voidaan nähdä tällaisina kollektiivisesti tavoiteltavina resursseina. Demeter-ryhmä on toiminut kollektiivisena tasona, jossa tavoiteltavana resurssina on oman sisäisen käsikirjoituksen tiedostaminen ja uudelleen rakentaminen ohjatun vertaisryhmän vuorovaikutuksessa.

Kuten jo todettu, tutkimuksen tulokset näyttävät voimaantumisen viitekehystä vasten kietoutuvan voimattomuuden ja tietoisuuden lisääntymisen ympärille. Kertomuksien tuhon alkukohdissa kuvataan voimattomuutta eli niin sanotun hyvän vallan puuttumista, josta on väkivallassakin aina kyse. Kertomuksessa häpeästä ja syyllisyydestä keskeiseksi nousee naisen huonommuuden kokemus suhteessa toisiin sekä syyllisyys ja kyvyttömyys tunnistaa omia haluja ja tarpeita. Näkymättömyyden kertomuksessa tuhoavana alkukohtana on ulkopuolisuus ja yksinäisyyden kokemukset. Kertomuksessa järjen ja tunteen äänistä naiset kuvaavat kykenemättömyyttä vaikuttaa, hallita ja kontrolloida tilanteiden kulkua ja omia tunteitaan. Möykyn löytöretkellä puhumattomuus ja sanattomuus voidaan rinnastaa oman äänen kuulumattomuuteen (Breton, 2004). Naisten oma ääni on vaientunut. Kertomuksessa äideistä ja tyttäristä hahmottuu erityisesti se, miten naiset kokevat, että on mukauduttava myyttisiin naiskäsitteisiin. Kysymykseksi muodostuu se, miten voisi löytää ja uskaltaa olla omanlainen nainen.

Voimaantumisen ja tietoisuuden lisääntymisen näkökulmasta ryhmä toimi tilana tai ikään kuin näyttämönä, jossa tiedostamattomista ja piilotetuista puolista tultiin tietoisemmiksi. Vertaisryhmän vuorovaikutuksessa haastettiin sekä naisten henkilökohtaisia että kulttuurisia myyttejä ja tabuja, jonka myötä itse voidaan kokea uudella tavalla. Naisten kokemusta itsestä voi kuvata voimattomana uhrina, jossa henkinen tai fyysinen väkivalta itseä tai toista kohtaan antaa naiselle hetken kokemuksen vallan tunteesta. Ylipäänsä voimakkaat ja tulvivat tunteet (kuten raivo ja syyllisyys) tarjoavat kokemuksen olemassaolosta. Kun naiset jakoivat piilotettua ”naamion” takana olevaa pimeäksi leimattua puoltaan ryhmässä toisten kuunnellessa ja tarjotessa näkökulmia, vahvistusta, ymmärrystä, lohdutusta, sanoja, voi alkaa kokea itseään uudella tavalla (ks. Breton, 2004). Pimeäksi leimattu puoli tuli esiin ja osoittautui usein valoisammaksi, normaaliksi ja oikeutetuksi. Itsestä saattoi löytää hyvää.

On esimerkiksi normaalia, että äiti tuntee niin kutsuttuja kiellettyjä tunteita (esim. Janhunen & Oulasmaa, 2008) lastaan kohtaan. On tervettä ja oikeutettua tuntea itsensä vihaiseksi, kun itseä kohdellaan huonosti. Ryhmässä tavoitettiin, kuinka vihasta tulee pimeää silloin, kun sitä ei saa tuntea. Demeter-mallitarinassa vihan tunne ei sinänsä johda väkivaltaan vaan häpeän tunne, joka on muutettava muuksi tunteeksi, kuten vihaksi.

Itsensä kokeminen uudella tavalla vaatii harjoittelua ja kasvussa taaksepäin menemistä. Tässä tutkimuksessa voimaantuminen on ymmärretty prosessina, jossa eteneminen on hidasta ja syklistä, ei lineaarista tasolta toiselle kulkemista. Esimerkiksi kertomus häpeästä ja syyllisyydestä havainnollistaa tätä. Se, että nainen tekee valintoja itsensä puolesta voimattoman uhrin sijasta, vaatii harjoittelua ja omien tunteiden, ajatusten ja toimintapojen peilausta ryhmässä. Kun naiset tunnistivat ja asettivat omia tarpeita etusijalle, herätti tämä omassa uhriudessaan kiinni olevissa naisissa kokemuksen häikäilemättömästä itsekkyydestä. Naisten ei ollut helppo nähdä itsessään olevaa hyvää tai antaa sille ääntä. Toisten naisten ja ohjaajan merkitys oli osoittaa, että kyseessä on häikäilemättömyyden ja niin sanotun pimeän puolen sijaan terve itsekkyyks. Ryhmän ohjaajan merkitys voi voimaantumista ajatellen olla perustavanlaatuinen, sillä hän helpottaa kokemusten tulkitsemista ja taitojen kehittymistä (Gutierrez, 1994). Naisen oli mahdollisuus kokea itseään uudella tavalla, uhrin sijasta itselleen armollisena harjoitellen rajojen ja omien tarpeiden ilmaisemista (terve viha). Tutkimustuloksiani kuvaa hyvin Davidkin (2003, 289) toteamus, jonka mukaan ohjatun vertaisryhmän prosessin kautta toiset jäsenet ja ohjaaja auttavat sietämätöntä tulemaan siedettävämmäksi, vierasta tutummaksi ja tiedostamatonta tietoiseksi. Demeter-mallitarinan ja omien havaintojeni mukaisesti ryhmäprosessi aktivoi itselle kiellettyjä tunteita tulemaan esiin ryhmänäyttämölle. Perheentuvan (2010, 82–83) näkemykseen liittyen voi kiellettyinä pidetyistä tunteista, kuten vihasta, avuttomuudesta ja ulkopuolisuudesta, tulla tietoiseksi, kun ne otetaan ryhmässä yhteiseen tarkasteluun.

7.2 Tulevaisuuden haasteita naisten tekemän väkivallan kohtaamisessa

Tässä tutkimuksessa naisen tekemää väkivaltaa on tarkasteltu hoidollisesti orientoituneen ohjatun vertaisryhmän viitekehityksessä. Lähtökohtana ei ole ollut vertailuasetelma, jossa

naisten tekemää väkivaltaa tarkasteltaisiin suhteessa miesten väkivaltaan. Tutkimus ei ole kannanotto siihen, kumpi sukupuolista on väkivaltaisempi, eikä tarkoituksena ole ollut erilaisten aggressio- ja väkivaltaselitysmallien vertailu. Oma havaintoni, kuten muidenkin naisten väkivaltaisuuteen havahtuneiden tutkijoiden, on se, että vallitsevassa kirjallisuudessa ja tieteellisessä tutkimuksessa on yksipuolisesti tarjolla miehen aggressiota silmällä pitäen rakennettuja vihan ja väkivallan teorioita. Miehen väkivaltainen käyttäytyminen on ollut pääasiallinen malli väkivallan kuvauksissa, joissa nainen on väkivallan kohteena (mm. Jack, 1999, 3; Perheentupa, 2010, 35; Törrönen, 2009). Irtisanoituminen miesten näkökulmasta kirjoitettujen aggression ja väkivallan malleista on tässä tutkimuksessa perusteltua, jotta on muodostunut tilaa tuoda naisten todellisuutta julkiseen keskusteluun. Nostan tutkimukseni pohjalta kolme keskeistä havaintoa naisten väkivallan ehkäisytyötä, samoin kuin tulevaisuuden tutkimuksia ajatellen. Näitä ovat ensinnäkin väkivalta ylisukupolvisena ilmiönä, toiseksi arkipäiväisen, ”näkymättömän” ja itseen kohdistuvan väkivallan huomioiminen väkivallan määrittelyssä, sekä ammattiauttajien itsetietoisuuden merkitys. Nämä kaikki vaativat kokonaisvaltaisen ihmiskäsityksen arvostamista.

Ohjatun vertaisryhmän kertomuksissa väkivalta hahmottuu ylisukupolvien jatkuvana ketjuna. Jokainen ryhmän nainen tunnisti olleensa lapsena henkisen ja/tai fyysisen väkivallan kohteena. Tämä saattoi käsittää esimerkiksi selkäsaunoja, tukistamista, nippauksia, häpäisyä, tunnekylmässä ilmapiirissa kasvamista, vanhempien välisen väkivallan todistamista, alkoholismia tai uskonnollista vallankäyttöä. Ryhmä edusti erilaisten väkivallan muotojen laajaa kirjoa. Ryhmän naiset olivat havahtuneet omaan hallitsemattomaan raivoonsa ja hakeutuneet Demeter-työn piiriin, mutta yhtä hyvin he olisivat voineet määritellä itsensä esimerkiksi alkoholistien lapsiksi, väkivallan tai uskonnollisen vallankäytön uhreiksi. Väkivallan ketjun katkeaminen vaatii, että nainen saa kiinni omista kipeistä tunteistaan, joita on kohdannut lapsuudessa. Lapsuuden väkivaltakokemukset toistuivat omien lasten kaltoin kohteluna ja naiset kokivat toimivansa kuin heidän omat äitinsä. Demeter-mallitarinassa jokainen kaltoin kohdeltu lapsi on potentiaalinen väkivallan tekijä ja jokaisessa henkisesti tai fyysisesti väkivaltaisessa ihmisestä löytyy sisäinen kaltoin kohdeltu lapsi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että jokainen kaltoin kohdeltu lapsi tulee käyttämään väkivaltaa. Tulevaisuuden hoitomuotoja kehitettäessä tulisi ottaa huomioon että väkivallan tekijä on yleensä myös väkivallan uhri (Perheentupa, 2010; Schulman, 2004; Törrönen, 2009; Hen-

ning ym., 2003; Dowd ym., 2005). Esimerkiksi Dowd ym. (2005) olettaa, että väkivaltaa käyttävät naiset voisivat parhaiten hyötyä hoidosta, jossa huomioidaan sekä väkivallan että uhriutumisen ilmiöt. Väkivallan ymmärtäminen ylisukupolvisena ketjuna vaatii lapsuuden merkityksen näkemistä ihmisen kehityksessä. Perheentupa (2010) painottaa, että naisten väkivallan tunnistamisessa, ehkäisyssä ja hoitamisessa on kyse lasten ja perheiden terveyden edistämisestä, ja sitä kautta koko yhteiskunnan tasa-arvoisesta hyvinvoinnista.

Naisten väkivaltainen käyttäytyminen on kulttuuristen ja henkilökohtaisten myyttien ja tabujen peittämä. Kun puhutaan väkivaltaa käyttävästä naisesta voi yleinen mielikuva olla varsin kielteisesti latautunut. Mielikuva voi olla yhteiskunnasta syrjäytynyt, päihdeongelmainen ja vakavista mielenterveyden häiriöistä kärsivä katujen nainen, joka lopulta iskee riidan päätteeksi keittiöveitsen kumppaninsa rintaan. Väkivaltaan yhdistyy pahuus, joka liitetään Hurtigin ja Laitisen (2002, 193) mukaan lähes automaattisesti epäsosiaalisiin, syrjäytyneisiin, moniongelmallisiin ja muihin tavallisesta poikkeaviin ihmisiin. Ajatellaan, että paha voidaan löytää ja lähes tyhjentävästi tunnistaa näiden luokittelujen avulla, mutta todellisuudessa se tällöin katoaa näkymättömiin (mt). Ryhmän naisia voi luonnehtia tavallisiksi naisiksi. He kuvasivat itseään ulkoisesti hyvin pärjääviksi selviytyjiksi, joiden väkivaltainen käyttäytyminen ei ole ystävien tai työpaikan tiedossa. Naiset kokivat elävänsä naamion takana, jossa päiväminä on rakennettu peittämään ”todellisen minän” tuntemaa tyhjyyttä. Ryhmän naisten tekemää väkivaltaa voi kuvata termillä arkipäiväinen väkivalta, joka ei näy rikostilastoissa, toisin kuin vakavat väkivallan teot. Vakavia väkivaltarikoksia tehneitä naisia tutkinut Weizmann-Henelius (2004, 49) toivoo tutkimuksia, jotka eivät liittyisi pelkäämään väkivaltarikoksiin vaan myös vähemmän vakavaan väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Tutkimukseni pohjalta näen tärkeänä, että henkiseen väkivaltaan (kuten toisen mitätöinti, kodin tunnekylmään ilmapiiriin, puhumattomuus) suhtauduttan vakavasti, kuten fyysiseen väkivaltaan. Toiseksi väkivallan määrittelyyn tulee ottaa huomioon myös itseen kohdistuva väkivalta, joka nousi keskeiseksi naisten väkivallan muodoksi Demeter-ryhmässä (ks. Perheentupa, 2010).

Koska yhteiskunnassamme on edelleen pääpaino miehen tekemän ja naisiin kohdistuvan väkivallan hoidossa ja ehkäisyssä, ei ammattiauttajilla esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa ole yhtenäisiä valmiuksia tunnistaa tai kohdata naisiasiakkaan väkivaltaisuutta (ks.

Perheentupa, 2010, 107). Väkivaltaa käyttävät naiset ovat pitkälti jääneet nykyisen palvelujärjestelmän avun ulkopuolelle ja sopiva hoitomuoto on puuttunut (Perheentupa, 2010; Törönen, 2009). Esimerkiksi neuvoloissa äideiltä kysytään, ovatko he lähisuhdeväkivallan kohteena, mutta ei sitä onko nainen itse väkivaltainen tai pelkääkö olevansa väkivaltainen. Lapsen syntymä voi aktivoida naisessa väkivaltaisen käyttäytymisen, jolloin neuvoloiden rooli väkivallan ehkäisytyössä on keskeinen. Ihmissuhdetyöntekijöiden, erityisesti väkivallan parissa työtä tekevien on tärkeää olla tietoisia omista kokemuksistaan, asenteistaan ja alitajuisista toimintamalleistaan (Perheentupa, 2010). Väkivallan kokonaisvaltainen kohtaaminen vaatii ammattiauttajalta tietoisuutta omista syvistä kokemuksistaan. Auttajan tulee tiedostaa oman pahuuden olemassaolon mahdollisuus ja olla tietoinen omasta hyvästä ja pahasta (Hurtig & Laitinen, 2002, 197; Perheentupa, 2010, 11). Koska väkivalta on aihe, joka herättää voimakkaita tunteita, voi ammattiauttaja tietämättään kieltää ja torjua tämän puolen näkemisen asiakkaassa. Tabut eivät ilmene ainoastaan kulttuurisesti vaan eri tavoin ja eri tasoilla myös ammatillisesti ja henkilökohtaisesti (Pohjola, 2009, 76). Se, että ammattiauttaja ymmärtää asiakkaansa väkivaltaista käyttäytymistä, ei tarkoita väkivallan hyväksymistä (esim. Perheentupa, 2010; Schulman, 2004).

7.3 Tutkimustodellisuuden ja -prosessin arviointia

Sosiaalitieteiden laadullisen tutkimuksen kentällä on haastettu objektiivisuuden käsitettä, koska sitä pidetään inhimillisesti mahdottomana. Tällä tutkimuksella ei ole tavoiteltu yhden totuuden nimissä objektiivista kuvausta tutkittavasta ilmiöstä. Sen sijaan tämä tutkimus on yksi näkökulma, joka vaatii lisää tutkimusta ilmiön monitasoisen hahmottamisen vuoksi (Hammersley, 1992). Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan objektiivisuuden sijaan subjektiivisuuden, tulkinnallisuuden ja kontekstin merkityksestä näiden yhteenkietoutuessa tutkimuksen kanssa (Auerbach & Silverstein, 2003). Tiedon subjektiivisuuden, tulkinnallisuuden ja kontekstuaalisuuden hyväksyminen suuntaa tutkimuksen validiteetin arviointia toisaalle tutkimuksen tuloksien yleistettävyydestä. Alasuutari (1994, 237) toteaa, että laadullisessa tutkimuksessa olennaista on pyrkiä selittämään tutkittavaa ilmiötä ja tehdä sitä ymmärrettäväksi.

Tutkimukseni todellisuus on konstruktiiivinen sen sitoutuessa nykyisen etnografisen ajattelun ja narratiivisen lähestymistavan viitekehyksiin. Voin todeta olleeni Taylorin (2002, 3–4) kuvauksen kaltainen tutkija, joka on osa tutkittavaa maailmaa ja niin sanotusti sekoittunut tutkimusprosessiin synnyttäen ja rakentaen sitä. Tutkijan oleminen osa tutkimaansa sosiaalista maailmaa tekee etnografiasta reflektiivistä (esim. Lappalainen, 2007a). Etnografian on harjoitettava kriittistä itsereflektiota (mm. Coffey & Atkinson, 1996; Hammersley & Atkinson, 2007). Omat sisäiset tilat, oma historia, arvot, ja kokemukset, ovat kietoutuneet tutkijan tekemiin havaintoihin ja tulkintoihin. Toisista ihmisistä, koskien myös tutkimuksen kohdetta, voi olla vaikea ymmärtää sellaista, mihin ei omassa itsessään ole lainkaan kosketusta (Granfelt, 2002; Perheentupa, 2010). Reflektiivisyys tarjoaa tutkijalle välineen päästä lähelle tutkimaansa ilmiötä, vaikka tutkimuskohde olisikin itselle vieras ja näin oppia uutta myös itsestään. Toisaalta reflektiivisyys toimii keinona ottaa etäisyyttä tutkimukseensa. Kriittisen reflektion ollessa etnografian perusväline, teki se tutkimusprosessista tutkimusmatkan myös itsen ja tutkimuksen teosta ajoittain varsin henkilökohtaista.

Ajattelen, että sekoittuminen tutkittavaan maailmaan on auttanut minua ymmärtämään tutkimaani ilmiötä. Etnografina havainnoin konkreettisesti näkyvillä olevien asioiden lisäksi myös ei silmin nähtävissä olevia. Omat ruumiilliset ja emotionaaliset tuntemukseni toimivat välineenä todentaa hiljaista ja sanatonta vuorovaikutusta havainnoidussa ryhmässä. Siis sellaista vuorovaikutusta, jota ei objektiivisin mittarein olisi olemassa, vaan joka on tutkijan aistien varaista tietoa. Esimerkiksi Granfelt (2002, 135) toteaa, että omia tunteita ei voi sulkea tutkimusprosessin ulkopuolelle. Oikeastaan tunteet voivat olla suureksi hyödyksi tutkijan yrittäessä ymmärtää ja tulkita ilmiötä (esim. Granfelt, 2002; Kleinmann & Copp, 1993). Tähän liittyen tutkimuksen rajoitteita ja mahdollisuuksia on pohdittu luvussa 4.2. Tunteita herättävästä ja vaietusta aiheesta kirjoittaminen on ollut ajoittain varsin haastavaa yleisesti jaettujen sanojen ja ilmaisujen puuttuessa. Kokemuksellinen tieto ei helposti käänntynyt tieteelliseksi käsitteiksi tai ylipäänsä yksinkertaisiksi sanoiksi. Tutkimuksen kieli on väistämättä kuvailevampaa kuin perinteinen tieteellinen ilmaisu.

Henkilökohtaisuuden (Coffey, 1999) lisäksi etnografiseen tutkimukseen, kuten narratiiviseen lähestymistapaankin, yhdistetään myös poliittinen ulottuvuus, toisin sanoen sosiaalisen muutoksen agenda (Chase, 2005; Hammersley & Atkinson, 2007). Tätä ilmentää esi-

merkiksi se, että etnografisen tutkimuksen poliittisuus ja eettisyys eivät ole selvästi toisistaan erotettavissa (Murphy & Dingwall, 2001). Näen tämän tutkimuksen sosiaalista agendaavaavan hyvin äänen antamisen termin (Chase, 2005; Cortazzi, 2001; Hakala & Hynninen, 2007). Naisen tekemä arkipäiväinen väkivalta on ollut yhteiskunnallisesti vaiettu aihe, jota eivät välttämättä edes tekijät ja uhrin tunnistajat tunnista väkivallaksi. Hakala ja Hynninen (2007, 223) toteavat mielestäni osuvasti, että etnografisen tutkimuksen yhtenä tehtävänä on ”kuulla ja yrittää sanallistaa sitä, mistä ei puhuta tai mistä ei ikään kuin voi puhua”.

Tässä tutkimuksessa olen kuunnellut oman väkivaltaisuutensa tunnistaneiden naisten ääniä. Kuulemani perusteella, samoin kun sen perusteella mitä en kuullut, olen pyrkinyt sanoittamaan moniäänisempää kertomusta äänettömälle asialle. Toivon antaneen Cortazzin (2001) näkemykseen viitaten, ryhmälle äänen, niin että jakamalla Demeter-ryhmän kokemuksia toiset voivat tutustua tutkittavan ryhmän elämään sellaisena kuin ryhmä sen tiesi. Granfeltin (2002) ajatukseen tukeutuen toivon, että kirjoittamalla tämän yhden naisryhmän kasvun tarinan, se koskettaisi niitä, jotka tuntevat olevansa enemmän tai vähemmän samankaltaisia tarjoten sanoja tai sanattomia oivalluksia kokemuksille, joita ei välttämättä tiennyt olevan edes olemassa.

Lähteet

- Agrosino, M. V. (2005). Recontextualizing observation. *Ethnography, pedagogy, and the prospects for a progressive political agenda*. Teoksessa N.K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *The sage handbook of qualitative research* (s. 729–745) (3. painos). London: Sage.
- Alasuutari, P. (1994). *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino: Tampere.
- Atkinson, P. (1992). *Understanding ethnographic texts*. California: Sage.
- Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., & Lofland, L. (2001). Editorial introduction. Teoksessa P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland & L. Lofland (toim.), *Handbook of ethnography* (s. 1–8). London: Sage.
- Auerbach, C., & Silverstein, L. (2003). *Qualitative data: an introduction to coding and analysis*. New York: New York Press.
- Bandura, A. (1982). Self-Efficacy Mechanism in Human Agency. *American Psychologist*, 37, 122–144.
- Bardy, M. (1999). Uupuneet äidit kuvan avulla elämän äärelle. Teoksessa S. Näre (toim.), *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä* (s. 249–269). Hämeenlinna: SKS.
- Breton, M. (1999). Empowerment practice in a post-modern era. Teoksessa W. Shera & L. M. Wells (toim.), *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundation* (s. 222–233). Toronto: Canadian Scholars.
- Breton, M. (2004). An Empowerment Perspective. Teoksessa C. Garvin, L. Gutierrez & M. Galinsky (toim.), *Handbook of social work with groups* (s. 58–76). New York: Guilford.
- Bruner, J. (1987). Life as Narrative. *Social research*, 54, 12–32.

- Butler, S., & Wintram, C. (1991). *Feminist Groupwork*. London: Sage.
- Campbell, A. (1994). *Men, women and aggression*. New York: Basic Books.
- Capiello, A., Zanasi, M., & Fiumara, R. (1988). The Therapeutic Value of the Silent Observer: Clinical Experience in Group Analysis. *Group Analysis*, 21, 227–232.
- Carney, M., Buttell, F., & Dutton, D. (2007). Women who perpetrate intimate partner violence: A review of the literature with recommendations for treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 108–115.
- Carpelan, H. (1968). Psykoanalyttinen ryhmähoito – käytännön näkökohtia. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 5, 223–232.
- Chase, S. (2005). Narrative inquiry. Multiple lenses, approach, voices. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *The sage handbook of qualitative research* (s. 651–679) (3. painos). London: Sage.
- Christens, B. D. (2011). Toward Relational Empowerment. *American Journal of Community Research*, 18, 1–15.
- Coffey, A. (1999). *The ethnographic self. Fieldwork in the representation of indentity*. London: Sage.
- Coffey, A., & Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data. Complementary research strategies*. London: Sage.
- Cortazzi, M. (2001). Narrative analysis in ethnography. Teoksessa P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland & L. Lofland (toim.), *Handbook of ethnography* (s. 384–394). London: Sage.
- Dasgupta, S. D. (2002). A Framework fo understanding Women´s Use of Nonlethal Violence in Intimate Heterosexual Relationships. *Violence Against Women*, 8, 1364–1389.

- Davidkin, K. J. (2003). Huumorin merkitys psykoterapiaryhmässä. Teoksessa R. Pölonen & T. Sitolahti (toim.), *Ryhmä hoitaa. Teoria ja käytäntö* (s. 269–292). Helsinki: Yliopistopaino.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y.S. (2005). Methods of collectin and analyzing empirical materials. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *The Sage handbook of qualitative research* (s. 641–649) (3.painos). London: Sage.
- Dickson-Swift, V., James, E., Kippen, S., & Liamputtong, P. (2008). Risk to Researchers in Qualitative Research on Sensitive Topics: Issues and Strategies. *Qualitative Health Research, 18*, 133–145.
- Dowd, L., Leisring, P., & Rosenbaum, A. (2005). Partner Aggressive Women: Characteristics and Treatment Attrition. *Violence and Victims, 20*, 219–233.
- Eatough, V., & Shaw, R. (2008). Women, anger, and aggression. An Interpretative Phenomenological Analysis. *Journal of Interpersonal Violence, 32*, 1767–1799.
- Emerson, R., Fretz, R., & Shaw, L. (2001). Participant Observation and Fieldnotes. Teoksessa P. Atkinson & A. Coffey & S. Delamont & J. Lofland & L. Lofland (toim.), *Handbook of ethnography* (s.352–368). London: Sage.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1999). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Gummerus: Jyväskylä.
- Flick, U. (2006). *An introduction to qualitative research*. Sage: London.
- Flinck, A., & Paavilainen E. (2010). Naisten kokemuksia omasta väkivaltaisuudestaan parisuhteessa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti, 47*, 187–200.
- Gilbert, P. R. (2002). Discourses of Female Violence and Societal Gender Stereotypes. *Violence Against Women, 8*, 1271–1300.

- Gitterman, A. (2004). The mutual aid group. Teoksessa: C. Garwin, L. Gutierrez & M. Galinsky (toim.), *Handbook of social work with groups* (s. 93–111). New York: Guilford.
- Goffman, E. (1989). On fieldwork. *Journal of Contemporary Ethnography*, 18, 123–132.
- Granfelt, R. (2002). Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa M. Laitinen & J. Hurtig (toim.), *Pahan kosketus* (s. 127–141). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Grossmann, R. (1998). A narrative approach to groups. *Clinical Social Work Journal*, 26, 23–37.
- Grönfors, M. (1982). *Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät*. Porvoo: WSOY.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (1998). Narrative practice and the coherence of personal stories. *The Sociology Quarterly*, 39, 163–187.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (toim.) (2001). *Institutional selves. Troubled identities a postmodern world*. Oxford: Oxford University.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2008). Narrative Ethnography. Teoksessa S. Hesse-Biber & P. Leavy (toim.), *Handbook of emergent methods* (s. 241–264). New York: Guilford.
- Gurman, A. S., & Messer, S. B. (toim.) (2003). *Essential psychotherapies*. New York: Guilford.
- Gutierrez, L. (1991). Empowering women of color. A feminist model. Teoksessa M. Bricker-Jenkins, N. R. Hooyman & N. Gottlieb (toim.), *Feminist Social Work Practice in Clinical Settings* (s. 199–214). London: Sage.
- Gutierrez, L. (1994). Beyond Coping: An Empowerment Perspective on Stressful Life Events. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 21, 201–220.
- Hammersley, M. (1992). *What's wrong with ethnography?* London: Routledge.

- Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). *Ethnography. Principles in practice* (3. painos). London: Routledge.
- Hakala, K., & Hynninen, P. (2007). Etnografisesta tietämisestä. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Heinämaa, S., & Näre, S. (1994). Siinä paha missä viha. Teoksessa: S. Heinämaa & S. Näre (toim.), *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta* (s. 5–17). Tampere: Gaudamus.
- Henning, K., Jones, A., & Holferd, R. (2003). Treatment Needs of Women Arrested for Domestic Violence. A comparison With Male Offenders. *Journal of interpersonal violence*, 18, 839–856.
- Helminen, V. M. (2003). Hiljaisuus ryhmäpsykoterapiassa. Teoksessa R. Pölonen & T. Sitolahti (toim.), *Ryhmä hoitaa. Teoria ja käytäntö* (s. 225–244). Helsinki: Yliopistopaino.
- Hobbs, D., & Wright, R. (toim.) (2006). *The sage handbook of fieldwork*. London: Sage.
- Home, A. (1999). Group Empowerment: an elusive goal. Teoksessa W. Shera & L. M. Wells (toim.), *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations* (s. 234–245). Toronto: Canadian Scholars.
- Hurtig, J., & Laitinen, M. (2002). Varjojen jäljillä. Teoksessa M. Laitinen & J. Hurtig (toim.), *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä* (s. 192–198). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyrck, R. (2006). Ohut ja paksunahkainen narsisti. Objektisuhteoreettinen näkökulma narsismin erilaisiin ilmenemismuotoihin. *Psykotopia*, 25, 3–32.
- Hyvärinen, M. (2006). Kerronnallinen tutkimus.
http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf
-

- Hänninen, V. (2000). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hänninen, V., & Timonen, S. (2004). ”Huoli” ja ”masennus”. Kärsimys ennen ja nyt. Teoksessa M-L. Honkasalo, T. Utriainen & A. Leppo (toim.), *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä* (s. 193–225). Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, V., & Valkonen, J. (2005). Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen. Teoksessa V. Hänninen & J. Valkonen (toim.), *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen* (s. 3–20) (Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59). Helsinki: Yliopistopaino.
- Heikkinen, H. T. (2002). Whatever is Narrative Research? Teoksessa R. Huttunen, H. T. Heikkinen & L. Syrjälä (toim.), *Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers* (s. 13–28). Jyväskylä: Sophi.
- Jack, D. (1999). *Behind the mask. Destruction and creativity in women's aggression*. London: Harvard University.
- Janhunen, K., & Oulasmaa, M. (toim.) (2008). *Äidin kielletyt tunteet*. Väestöliitto.
- Johnson, B., & Clarke, J. (2003). Collecting sensitive Data. The Impact of Reserchers. *Qualitative Health Research*, 3, 421–434.
- Jokinen, A. (2000). Narratiivit muutostyön resurssina. Teoksessa A. Jokinen & E. Suoninen (toim.), *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta* (s.131–166). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Huttunen, L., & Kulmala, A. (2004). *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kleinman, S., & Copp, M. (1993). *Emotions and fieldwork* (Qualitative research methods series 28). California: Sage.
- Kosonen, U. (1997). Nähyksi tulemisen kaipuu ja häpeä. Teoksessa E. Jokinen (toim.), *Ruumiin siteet* (s. 21–41). Tampere: Vastapaino.

- Kottler, J. (1997). *Kyynelten kieli*. Helsinki: WSOY.
- Laakso, R. (2009). *Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityössä* (Acta Universitatis Tamperensis 1444). Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lappalainen, S. (2007a). Johdanto. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus* (s. 9–14). Tampere: Vastapaino.
- Lappalainen, S. (2007b). Havainnoinnista kirjoitukseksi. Teoksessa S. Lappalainen, P. Hynninen, T. Kankkunen, E. Lahelma & T. Tolonen (toim.), *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus* (s. 113–134). Tampere: Vastapaino.
- Lattu, E. (2008). Naisten tekemä väkivalta. Teoksessa S. Näre & S. Ronkainen (toim.), *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa* (s. 168–195). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lavin, M. (2010). *Push comes to shove. New images of aggressive women*. London: MIT.
- Lewis, H. (1987). The Role of Shame in Depression Over the Life Span. Teoksessa H. Lewis (toim.), *The role of Shame in Symptom Formation*. London: Lawrence Erlbaum. Ref. Kosonen (1997).
- Lieblich A., Tuval-Mashiach, R., & Zilber, T. (1998). *Narrative research: reading, analysis and interpretation*. California: Sage.
- Lindroos, M. (2010). Nainen ja väkivalta. Teoksessa T. Purjo & E. Gjerstad (toim.), *Sukupuoli ja väkivalta* (s.180–191). Helsinki: Non Fighting Generation.
- Loseke, D. (2001). Lived Realities and Formula Stories of ”Battered Women”. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.), *Institutional Selves. Troubled Identities in a Postmodern World* (s. 107–126). Oxford: Oxford University.
- Maria Akatemia*. Haettu osoitteesta 20.4.2012 <http://www.maria-akatemia.fi/>
- McLeod, J. (2001). *Qualitative research in counselling and psychotherapy*. London: Sage.

- Miksi olin niin julma äiti. (9, 2006) *Kaks plus*, s. 83–85.
- Miley, K., & DuBois, B. (199). Empowering processes for social work practice. Teoksessa W. Shera & L. Wells (toim.), *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations* (s. 2–12). Toronto: Canadian Scholars´.
- Morgan, A. (2004). *Johdatus narratiiviseen terapiaan*. Kuva ja Mieli.
- Murphy, E., & Dingwall, R. (2001). The Ethics of Ethnography. Teoksessa P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland & L. Lofland (toim.), *Handbook of ethnography* (s.339–351). London: Sage.
- Nainen lyö rakkaitaan. (6, 2008) *Tehy*, s. 70–73.
- Nousiainen, K. (2004). *Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiys identiteetin rakentamisen tiloja*. Jyväskylä: Kopijyvä.
- Nykyri, T. (1997). Mekkoonsamättäjät ja syliinsäsulkiat. Vihaisen naisen asentoja. Teoksessa E. Jokinen (toim.), *Ruumiin siteet* (s.65–84). Tampere: Vastapaino.
- Nykyri, T. (1998). *Naisen viha*. Saarijärvi: Gummerus.
- Näre, S. (1999). Tunteet yhteiskunnan säätelyssä. Teoksessa S. Näre (toim.), *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä* (s. 9–14). Hämeenlinna: SKS.
- Näre, S. (2004). *Kokonainen nainen*. Helsinki: Kirjapaja.
- Palokari, S. (2009). Väkivalta ei ole elämäntyyliä. Traumanäkökulma väkivaltaan. Teoksessa H. Törrönen (toim.), *Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta* (s. 63–74). Ensi- ja turvakotien liiton raportti 10.
- Perheentupa, B-M. (toim.) (2010). *Tietoisuuden tie alkurakkauteen. Väkivalta on ehkäistävissä*. Helsinki: Yliopistopaino.

- Pohjola, A. (2009). Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa M. Laitinen & A. Pohjola (toim.), *Tabujen kahleet* (s. 69–89). Tampere: Vastapaino.
- Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative knowing and the human sciences*. Albany: State University of New York.
- Purjo, T. (2010). Johdanto. Kriittisiä ajatuksia sukupuoleen ja väkivaltaan liittyvistä yleisyyksistä. Teoksessa T. Purjo & E. Gjerstad (toim.), *Sukupuoli ja väkivalta* (s. 9–17). Helsinki: Non Fighting Generation.
- Ramazanoglu, C., & Holland, J. (2002). *Feminist Methodology. Challenges and Choices*. London: Sage.
- Ramon, S. (1999). Collective Empowerment: Conceptual and Practice Issues. Teoksessa W. Shera & L. Wells (toim.), *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations* (s. 38–49). Toronto: Canadian Scholars'.
- Rappaport, J. (1987). Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention: Toward a Theory for Community Psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15, 121–148.
- Rappaport, J. (1995). Empowerment Meets Narrative: Listening to Stories and Creating Settings. *American Journal of Community Psychology*, 23, 795–807.
- Rappaport, J. (2000). Community Narratives: Tales of Terror and Joy. *American Journal of Community Psychology*, 28, 1–24.
- Rechartt, E., & Ikonen, P. (1997). Häpeälamaannuksen kliininen merkitys. Teoksessa P. Sundell & H. Tikkanen (toim.), *Keskusteleva psykologia* (s. 84–95). Helsinki: Tulevaisuuden Ystävät.
- Reenkola, E. (2004). *Intohimoinen nainen. Psykoanalyttisia tutkielmia halusta, rakkaudesta ja häpeästä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Reenkola, E. (2008). *Nainen ja viha. Aggressiosta voimavaraksi*. Helsinki: Minerva.

- Riessman, C. K. (1993). *Narrative analysis* (Qualitative research methods, 30). Newbury: Sage.
- Riessman, C., & Quinney, L. (2005). Narrative in Social Work. A Critical Review. *Qualitative Social Work*, 4, 391–412.
- Rodwell, C. R. (1996). An analysis of the concept of empowerment. *Journal of Advanced Nursing*, 23, 305–313.
- Ronkainen, S. (1998). Naisista raivottaria? Naisen viha, syyllisyys ja häpeä. Teoksessa P. Sundell & H. Tikkanen (toim.), *Keskusteleva psykologia* (s. 155–172) (2. painos). Helsinki: Pikapaino Paatelainen.
- Ronkainen, S. (2001). Naiseuden inho. Teoksessa M. Nikunen, T. Gordon, S.
- Kivimäki & R. Pirinen (toim.), *Nainen, naiseus, naisellisuus* (s. 63–89). Tampere: Tampere University.
- Ronkainen, S., & Näre, S. (2008). Intiimin haavoittava valta. Teoksessa S. Ronkainen & S. Näre (toim.), *Paljastettu intiimi* (s. 7–42). Tampere: Juvenes.
- Schulman, G. (2004). Väkivalta ja sietämättömien tunteiden kierrätys. *Suomen lääkärilehti*, 2, 149–155.
- Shera, W., & Wells, L. M. (toim.) (1999). *Empowerment Practice in Social Work. Developing Richer Conceptual Foundations*. Toronto: Canadian Scholars´.
- Sihvola, J. (1999). Antiikin tunneteoriat nykyajattelun lähtökohtana. Teoksessa S. Näre (toim.), *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä* (s. 15–47). Hämeenlinna: SKS.
- Siitonen, J. (1999). Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun Yliopisto.
<http://herkules oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>
- Siltala, P. (1998). Psykosomatiikka. Teoksessa P. Sundell & H. Tikkanen (toim.), *Keskusteleva psykologia* (s. 41–54) (2. painos). Helsinki: Pikapaino Paatelainen.

- Siltala, P. (2006). *Nainen ja masennus*. Helsinki: Gummerus.
- Serenius, M. (2003). Muistin taistelu unohdusta vastaan. Teoksessa S. Haaramo & K. Palonen (toim.), *Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena* (s. 14–48). Pieksämäki: Therapie-säätiö.
- Suhonen, S. (1998). Havainnointi psykoterapiaryhmässä. Teoksessa M. Arppo, R. Pölönen & T. Sitolahti (toim.), *Ryhmäpsykoterapian perusteet* (s. 92–104). Helsinki: Yliopistopaino.
- Tagney, J. P., & Dearing, R. L. (2004). *Shame and Guilt*. London: Guilford.
- Taylor, S. (2002). Researching the social: an introduction to ethnography research. Teoksessa S. Taylor (toim.), *Ethnographic research. A reader* (s. 1–12). London: Sage.
- Tiilikainen, M. (2004). Kerrottuja ja vaiettuja tarinoita. Somalinaiset Suomessa. Teoksessa M-L. Honkasalo, T. Utriainen & A. Leppo (toim.), *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä* (s. 113–138). Tampere: Vastapaino.
- Törrönen, H. (toim.) (2009). *Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 10.
- Törrönen, H. (2009a). Prosenttien sota. Teoksessa H. Törrönen (toim.), *Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta* (s. 27–40). Ensi- ja turvakotien liiton raportti 10.
- Törrönen, H. (2009b). Väkiä käyttänyt nainen tulee asiakkaaksi. Teoksessa H. Törrönen (toim.), *Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta* (s. 89–112). Ensi- ja turvakotien liiton raportti 10.
- Törrönen, H. (2009c) Väkivallan parissa tehtävä työ – näkökulmia työntekijälle, ajatuksia asiakkaalle. Teoksessa H. Törrönen (toim.), *Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta* (s. 115–140). Ensi- ja turvakotien liiton raportti 10.

- Törrönen, H. (2010). Väkivalttaan puuttuminen ja puuttuminen. Teoksessa T. Purjo & E. Gjerstad (toim.), *Sukupuoli ja väkivalta* (s.198–204). Helsinki: Non Fighting Generation.
- Utriainen, T. (2004). Suojaavat kehykset ja alaston kärsimys. Teoksessa M-L. Honkasalo, T. Utriainen & A. Leppo (toim.), *Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä* (s. 226–252). Tampere: Vastapaino.
- Vartiainen, E. (1999). Tunteiden ja vallan ryhmädynamiikasta. Teoksessa S. Näre (toim.), *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä* (s. 270–298). Hämeenlinna: SKS.
- Weizmann-Henelius, G. (2004). *Violent female perpetrators in Finland: personality an life events*. Vaasa: Vanhan Vaasan sairaala.
- White, M., & Epston, D. (1990). *Narrative Means to Therapeutic Ends*. London: W.W. Norton & Company.
- Wortham, S. (2001). *Narratives in Action. A Strategy for Research and Analysis*. New York: Teachers College.
- Yalom, I. D. (1995). *The theory and Practice of group psychotherapy*. New York: Basic Books.
- YLE TV1 (tuottaja) (30.1.2012). MOT: Naisen musta raivo [televisiolähetys], Suomi: Yleisradio.
- Zimmerman, M. A. (1990). Taking Aim on Empowerment Research: On the Distiction Between Individual and Psychological Conceptions. *American Journal of Community Psychology*, 18, 169–177.
- Äidin pinna oli palaa. (9.4.2011) *Iltasanomat*.